

Salla Turpeinen

YMPÄRISTÖKYSYMYKSEN HALLINTA LIIKUNTAJÄRJESTÖISSÄ

Sisällönanalyysi lajiliittojen ympäristöasiakirjoista

Jyväskylän yliopisto
Liikuntatieteiden laitos
Liikunnan yhteiskuntatieteiden
pro gradu -tutkielma
Kevät 2012

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta / Liikuntatieteiden laitos

TURPEINEN, SALLA: Ympäristökysymyksen hallinta liikuntajärjestöissä.

Sisällönanalyysi lajiliittojen ympäristöasiakirjoista.

Pro gradu -tutkielma, 119 s.

Liikunnan yhteiskuntatieteet

2012

Liikuntakulttuuri on viime vuosikymmenten aikana muuttunut paljon. Se on esimerkiksi monipuolistunut, kaupallistunut ja liikuntaa on yhä enemmän siirrytty harrastamaan keinotekoisiin olosuhteisiin kuten halleihin, liikuntakeskuksiin, tekolumiladuille tai golfkentille. Samalla liikuntaan liittyvä liikenne on lisääntynyt. Niinpä liikunnalla ja urheilulla on yhä enemmän ympäristövaikutuksia, jotka liikuntakulttuurissa on otettava huomioon. Toisaalta myös ympäristössä tapahtuvat muutokset vaikuttavat liikunnan harrastamiseen. Esimerkiksi ilmastomuutos on jo vaatinut talvilajien harrastajilta ja palveluiden järjestäjiltä sopeutumista.

Tässä tutkimuksessa käsitellään ympäristökysymyksen hallintaa liikuntajärjestöissä. Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat ympäristöhallinta, ympäristöpolitiikka ja ekologinen modernisaatio. Aineistona on 16 lajiliiton 27 ympäristöasiakirjaa. Sisällönanalyysin avulla selvitetään millaisia ympäristöongelmien määritelmiä lajiliittojen ympäristödokumentit sisältävät, millaisia hallinnan menetelmät dokumenteissa esitetään ja miten dokumenteissa määrittyy liikuntajärjestöjen suhde ympäristöpolitiikkaan.

Ympäristöasiakirjojen analyysi osoittaa, että lajiliitot ovat tietoisia toimintansa ympäristövaikutuksista. Lajiliittojen ympäristöpolitiikka on hyvin lajikeskeistä. Lisäksi se on lajin tulevaisuuden olosuhteiden säilyttämistä ja lajin hyväksyttävyyden turvaamista. Lajiliitot ovat ympäristöajattelussa ja ympäristötyössä vielä alkutekijöissä mutta raameja on luotu. Laajamittaista ympäristöheräämistä lajiliittojen asiakirjoista ei ole luettavissa.

Lajiliittojen kirjaamat ympäristöhallinnan menetelmät keskittyvät suurelta osin yksilöiden käyttäytymiseen vaikuttamiseen esimerkiksi koulutuksen, kasvatuksen ja tiedotuksen keinoin. Puhtaamman teknologian käyttöönottoa ympäristöhallinnan menetelmänä pohdittiin asiakirjoissa vähän. Liikuntakulttuurin rakenteiden uudistamista laajassa mittakaavassa ei pohdittu juuri ollenkaan. Vain muutamassa liitossa on alettu arvioida lajikulttuurin rakenteiden ekologisuutta. Esimerkiksi Jääkiekkoliiton ympäristödokumentaatiossa pohditaan pelien muuttamista yhä enemmän turnausmuotoiseksi sekä varusteiden säilytysmahdollisuuksien järjestäminen halleilla, jolloin lajiin liittyvää runsasta autoilua voitaisiin vähentää.

Asiasanat: ympäristö, ympäristökysymykset, ympäristöpolitiikka, hallinta, kestävä kehitys, ekologinen modernisaatio, liikuntajärjestöt

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	4
2	YMPÄRISTÖKYSYMYKSEN MUOTOUTUMINEN JA KÄSITTÄMINEN	6
2.1	Ympäristötietoisuuden leviäminen.....	6
2.2	Ympäristöpolitiikka	9
2.3	Kestävä kehitys ja ekologinen modernisaatio	13
2.4	Ympäristöasioiden hallinta.....	16
3	LIIKUNTAORGANISAATIOIDEN SUHDE YMPÄRISTÖÖN.....	21
3.1	Lajiliittojen muuttuva toimintaympäristö	21
3.2	Ympäristöasioiden rantautuminen liikuntakulttuuriin	25
3.3	Liikunnan ja ympäristön suhde	28
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	33
4.1	Tutkimusaineisto.....	34
4.2	Tutkimusmenetelmä.....	43
4.3	Tutkimustehtävä.....	45
5	LAJILIITTOJEN YMPÄRISTÖASIAKIRJOJEN SISÄLLÖNANALYYSI.....	47
5.1	Dokumentaatioissa käsitellyt yleiset ympäristöongelmat	47
5.2	Dokumentaatioissa esitetyt liikunnan vaikutukset ympäristöön	52
5.3	Asiakirjoista esiin nousseet ympäristöhallinnan menetelmät	68
5.4	Ympäristötyön perustelut, päämäärät ja hyödyt.....	92
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	99
6.1	Lajikeskeistä ympäristöpolitiikka.....	100
6.2	Liikuntakulttuurin ekologinen modernisaatio	103
6.3	Yhteistyöllä eteenpäin.....	105
6.4	Erilaiset organisaatiot tarvitset kohdennettua ympäristötyötä	106
6.5	Näkymätön ilmastonmuutos.....	108
6.6	Pohdintoja jatkotutkimuksen äärelle	109
	LÄHTEET	111

1 JOHDANTO

Liikunta- ja urheilujärjestöjen toimintaan on kautta aikojen kytkeytynyt yhteiskunnallisesti tärkeiden asioiden edistäminen. Milloin tämä on liittynyt kansallisvaltion rakentamiseen, milloin muihin isänmaallisiin tarkoituksiin. Viime vuosikymmeninä liikunnan ja urheilun on katsottu edistävän esimerkiksi suvaitsevaisuutta, maahanmuuttajien kotoutumista, kestävästä kehitystä, tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta tai ympäristötyötä. Tässä tutkielmassa paneudutaan siihen, miten liikuntajärjestöt ovat kytkeytyneet ympäristönsuojeluun ja ympäristöpolitiikkaan. Tarkoituksena on lajiliittojen ympäristöasiakirjoja analysoimalla selvittää, mitkä ympäristöongelmat koskettavat lajiliittoja, miten lajiliitot määrittelevät ympäristöongelmia, miten lajiliitoissa pyritään vaikuttamaan ympäristöasioihin ja minkälaiseksi tätä kautta määrittyy lajiliittojen ja yleisemminkin liikuntajärjestöjen suhde ympäristöpolitiikkaan.

Liikuntaorganisaatioissa ympäristöasioihin herättiin 1990-luvun alussa. Tuolloin käynnistyivät Euroopan neuvoston ja Kansainvälisen olympiakomitean ympäristöohjelmat ja samaan aikaan tapahtui aktivoitumista myös Suomessa. Vuonna 1998 alettiin suunnitella kansallista ympäristöhanketta liikuntaan ja urheiluun, jolloin syntyi Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n (SLU) koordinoima Liikunnan ja urheilun Ympäristöhanke. Hankkeen tiimoilta tehtiin selvityksiä ja tutkimuksia liikunnan ympäristöasioiden tilasta. Ympäristökysymysten tutkiminen liikuntakulttuurissa on ollut vähäistä. Jyväskylän yliopistossa liikuntatieteiden laitoksella meneillään oleva Ympäristö- ja ilmastokysymyksen hallinta liikuntaorganisaatioissa -tutkimushanke pyrkii korjaamaan tätä puutetta. Tämä pro gradu -tutkielma on osa tutkimushanketta. Tutkielma lukeutuu liikuntasosiologian ja yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen aloihin.

Liikuntaa ei ole perinteisesti pidetty kovin suurena uhkana ympäristölle, mutta liikuntakin on muuttunut: se on monipuolistunut, kaupallistunut, teknistynyt, välineellistynyt, siirtynyt keinoitekoisiin olosuhteisiin ja liikuntaan liittyvä liikenne on lisääntynyt. Joidenkin liikuntalajien suorituksista tulee välittömiä vaikutuksia ympäristöön, kuten ammunasta tai autourheilusta. Välillisiä vaikutuksia ympäristöön on kaikkien lajien harrastamisella. Monet lajiliitot tuntevat ulkopuolista painetta

ympäristöasioiden hoitamiseen joko sponsoreiden, yleisön tai median taholta. Toiset ovat lähteneet miettimään ympäristökysymystä sisältä päin liiton jäsenten aloitteesta. Jotkut taas ovat joutuneet keskittymään ympäristökysymykseen jo lajin toiminnan luonteen vuoksi.

Ympäristöasioiden hallinnan merkityksen nähdään kasvavan yhteiskunnan jokaisella sektorilla. Ympäristökysymysten hallinnasta on tullut ympäristöpolitiikassa yhä polttavampi kysymys. Yritysmaailmassa ympäristöasioiden hallinta on mennyt nopeasti eteenpäin ja ympäristöohjelmia sekä ympäristöjärjestelmiä on tehty monissa organisaatioissa. Myös kunnalliseen hallintoon on tuotu ympäristöjärjestelmiä. Kolmannella sektorilla ne ovat vielä harvinaisia.

2 YMPÄRISTÖKYSYMYKSEN MUOTOUTUMINEN JA KÄSITTÄMINEN

Ympäristöstä on tullut oma yhteiskuntatieteellinen kysymyksensä. Ympäristön tutkimiseen ja tulkitsemiseen liittyvät niin luonnontieteet kuin yhteiskuntatieteetkin. Erilaiset tarkastelukulmat johtavat erilaisiin määrittelyihin; yhteiskuntatieteessä kysymys ympäristöstä muotoutuu eri tavalla kuin ympäristötieteissä. Siinä missä ympäristötieteissä ympäristö koostuu ennen kaikkea fysikaalisesti ja kemiallisesti mitattavista suureista, on yhteiskuntatieteellinen ympäristö laajempi ja monimuotoisempi käsite. Yhteiskuntatieteellisen määrittelyn sisällä ympäristö on aina erilainen siirryttäessä yhteisöstä toiseen. (Karjalainen 2004, 49; Rannikko 1994; Haila 2008a.)

Yhteiskuntatieteellisesti ajatellen käsitteen *ympäristö* merkitys on muuttunut olennaisesti viimeisten 50 vuoden aikana. Ympäristö ei enää viittaa suppeasti tietyn paikan ympärillä oleviin asioihin, vaan nykykielessä se käsittää kaikki yhteiskunnan olemassaoloa määrittävät tekijät. Termillä viitataan siis koko inhimillisen olemassaolon aineelliseen perustaan, joka on ihmisen toiminnan seurauksena uhattuna. Tällaisessa merkityksessään käsite ympäristö syntyi 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Tuo aika oli ympäristöajattelun yhteiskunnallistumisen ja radikalisoitumisen aikaa. Muutokseen johtaneesta tapahtumasarjasta on tullut tavaksi käyttää nimitystä ympäristöherätys tai moderni ympäristötietoisuus. (Rannikko 1994; Haila 2008a.)

Tässä luvussa teen lyhyen historiallisen katsauksen ympäristökysymykseen ja sen nousumiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Samalla tulen piirtäneeksi tutkimukseni viitekehyksen keskeisine käsitteineen.

2.1 Ympäristötietoisuuden leviäminen

Ympäristön tilasta ja tuhoutumisesta on tunnettu huolta jo paljon aikaisemmin kuin modernin ympäristöherätyksen aikaan 1960–70-luvuilla. Luonnon tilasta on esitetty erinäisiä vetoamuksia antiikin ajalta lähtien. Suurin osa konkreettisista ympäristön pilaantumista ilmentävistä seikoista on ollut Suomessakin tiedossa jo paljon 1960-lukua aikaisemmin, kuten vesien saastuminen ja metsien kestämaton käyttö, mutta toisen

maailmansodan jälkeen ilmeni kaksi aivan uutta ympäristöongelmaa: ydinräjäytysten aiheuttama radioaktiivinen saaste sekä kemianteollisuuden kasvun seurauksena uusien yhdisteiden leviäminen ympäristöön. (Haila 2008b, 27.) Nämä saivat aikaan kovaäänisen ympäristöliikehdinnän, josta syntyi moderni ympäristöherätys.

1960–1970-lukujen ympäristöherätystä kuvaa havahtuminen teollisen toiminnan kasvun mukanaan tuomiin ongelmiin. Näkökulma ympäristöasioissa muuttui kokonaisvaltaisemmaksi ja yhteiskunnallisemmaksi. Ympäristöhuolen laajuutta selitti yhteiskunnan ja ympäristön välille syntynyt kaiken kattava kriisi; alettiin puhua ihmiskunnan eloonjäämisestä. Ympäristöherätyksen keskeiset toimijat halusivat nostaa esille maapallon rajallisuuden, millä korostettiin ekologisten ongelmien katastrofaalisuutta. Nousevan teollisuuden tuomat ongelmat olivat keskeinen ponnin monien ympäristöherätykseen vaikuttaneiden biologisten aktiivisuudelle, esimerkiksi Rachel Carsonille, jonka teosta *Äänetön kevät* (*Silent Spring* 1962) pidetään merkittävänä ympäristöajatteluun vaikuttaneena kirjana. Carsonin teos kuvaa hyvin sitä tunnelmaa ja symboliikkaa, joka tuona aikana nostettiin esille. Ympäristöherätyksen aikaan Suomessa ja maailmalla ilmestyi useita muitakin ympäristöä käsitelleitä kirjoja, jotka käsittelivät ympäristöön kohdistuvia uhkia. Suomessa tunnetuimpia ovat Pentti Linkolan teokset ja julistukset. (Haila 2008a, 10; Haila 2008b, 27–28.)

Ympäristöherätykselle loi edellytyksiä 1960–70-lukujen taitteen yleinen yhteiskunnallinen liikehdintä. Kansalaisliikkeiden ja uusien yhteiskunnallisten liikkeiden toiminta nousi vahvasti esille. (Haila 2008b, 28–29.) Ruohonjuuritason liikehdintä ympäristöasioissa lisääntyi selvästi. Kamppailuissa ei käytetty pehmeitä keinoja, vaan liikkeellä oltiin vahvoin aseina ja argumentein. Ympäristöliikehdinnän lopulliseksi läpimurroksi muodostui Kojjärven tapaus vuonna 1979. Kojjärvi-liikkeen yhteydessä ympäristönsuojelun yhteiskunnallinen näkökulma tuli selvästi esiin ja sen keskeiseksi elementiksi muodostui kulutusyhteiskunnan kritiikki. Kojjärvi-tapauksen lähivuosina monet muutkin ympäristökiistat saivat suurta julkisuutta. Nämä liikehdinnät aktivoivat keskustelua ympäristöongelmista ja nostivat ympäristökysymykset lopullisesti kansalliseen politiikkaan. (Rannikko 1994, 12–13.)

Kansalaisliikkeiden ohella myös tiede oli ympäristöherätyksessä merkittävä taustatekijä. Monet tutkijat halusivat tuoda esille uuden ekologisen kriisin vaarat. Kansalaisliikkeet

saivat näin tiedemaailmasta tukea ja ääntään paremmin kuuluviin tiedotusvälineissä. (Haila 2008b, 28–29.) Kaiken kaikkiaan kansalaisliikkeet ja yksittäiset luonnonsuojelijat osasivat käyttää julkisuutta hyväkseen. Tiedotusvälineet toimivat taisteluareenana ympäristökonfliktien kilpaileville intresseille ja monet ympäristökiistat olivat mediassa näyttävästi esillä. Ympäristökonfliktien nostaminen julkisuuteen on auttanut lisäämään keskustelua ympäristökysymyksistä ja näin vaikuttanut suuren yleisön tietoisuuteen. (Rannikko 1994.)

Ympäristöherätyksen aikaan, 1960–70-luvuilla, nousi yhtä aikaa monia ongelmia esille. Ympäristö nousi yhteiseksi nimittäjäksi mitä erilaisimmille ihmisen ja luonnon suhteen keskinäisille ongelmille. Näitä ongelmia olivat esimerkiksi yhä näkyvämmät saasteet, öljyonnettomuudet, vesien rehevöityminen, autoteiden ruuhkat ja astma. Nämä kaikki olivat saman ongelman – ympäristöongelman – ilmenemismuotoja. Esiin nousseiden ongelmien myötä alkoi vaikuttaa siltä, että ympäristöongelman aiheuttaa koko yhteiskunnan epäterve kehitys. (Haila 2008b, 22–23.) Kasvavan kulutuksen vahingollisuus nousi yhä vahvemmin esille, kun Rooman Klubin tilaama raportti *Kasvun rajat (Limits to Growth, 1972)* julkaistiin. Siinä esitettiin, että maapalloa uhkaa vääjäämättä ympäristökatastrofi, jos kehityksen suuntaa ei muuteta.

Edellä kuvaamani ympäristöherätyksen seurauksena syntyi niin sanottu nykyaikainen ympäristökysymys. Ympäristökysymys voidaan määritellä yhteiskunnallisten ympäristöongelmien kokonaisuudeksi. Ympäristökysymykseen sisältyy pelko siitä, että inhimillisen elämän perustana oleva ympäristö ei säily itsestään selvästi ennallaan. Nykyajan teollistuneessa maailmassa ympäristöön kohdistuu sellaisia ihmisen aiheuttamia uhkia, joiden seurauksena ihminen voi tuhota omat elämän edellytyksensä. Uhat ovat kumulatiivisia ja epävarmoja laajuudeltaan, eikä niitä voida etukäteen varmasti tunnistaa. Tämä on aiheuttanut inhimillisen olemassaolon uudenlaista epävarmuutta, jonka pontimena on pelko. Ilmiöstä käytetään nimitystä ympäristöhuoli. (Haila 2008a, 10–11.) Ympäristöhuoli voidaan nähdä luonteeltaan kulttuurisena näkökantana, jota ohjaa tietoisuus siitä, että ympäristö tulisi huomioida keskeisenä tekijänä kaikessa inhimillisessä toiminnassa (Haila 2008b, 40).

Olennaista ympäristöherätyksessä on huomata, että se ei syntynyt tyhjästä, vaan sitä tuotettiin aktiivisesti. Tuottajina toimivat opiskelijat, tutkijat sekä runsas materiaali, jota

tuona ajankohtana kirjoitettiin esille. Modernin yhteiskunnan ja ympäristön suhde haluttiin kriisiyttää. Samalla haluttiin korostaa, että ympäristöongelmat eivät johdu teollisuudesta vaan ihmisten elämäntavoista. Protestilla oli vahva moraalinen leima ja se haastoi koko yhteiskunnallisen kehityksen. Protestikulttuuri hiljentyi pikku hiljaa 1980-luvulla. (Haila 2008b; Rannikko 1994.)

2.2 Ympäristöpolitiikka

Ympäristöherätys nosti esiin monia kysymyksiä, jotka liittyvät kiinteästi ihmisten jokapäiväiseen elämään. Haila (2008a, 11) esittelee kysymyksiä, joita ympäristöherätyksen aikaan alkoi nousta pinnalle: Miten ihmiset voivat varautua elinympäristössään kyteviin hajuttomiin ja mauttomiin vaaroihin? Kykeneekö julkinen valta vastaamaan ihmisten elinympäristöjen terveellisyydestä? Kuka on vastuussa? Miten teollistumisen ja taloudellisen kasvun aiheuttamia ympäristövaikutuksia voitaisiin vähentää tai estää? Tällaisten kysymysten myötä ympäristöherätys kasvoi osaltaan moraaliseksi protestiksi yhteiskunnan yleistä kehitystä ja elämäntapaa vastaan (Haila 2008b, 22–23). Ihmisen elinympäristöä määrittävät moninaiset tekijät tulivat pysyvästi mukaan poliittiseen keskusteluun. (Haila 2008b, 40–41.)

Ympäristöherätyksen esille nostamat keskustelut ympäristöongelmista sisälsivät alusta asti vahvan poliittisen latauksen (Laine & Jokinen 2008, 49). Ympäristöherätys toi julkiseen hallintoon ja politiikkaan uuden ulottuvuuden: huolen ympäristön tilasta. Keskustelun virittäjinä eivät alkuvaiheessa toimineet niinkään poliitikot, vaan aktiiviset opiskelijat, tutkijat ja kansalaisliikkeet. (Emt., 48.) Tuolloin ympäristöpolitiikka oli vielä epävirallista, ja aktiivisten toimijoiden tärkein tehtävä oli saada julkisen vallan vastuu tiettäväksi ja ympäristökysymysten hoito vakiinnutetuksi valtiovallan tehtäväksi. Vasta myöhemmin alkoi syntyä virallista ympäristöhallintoa.

Ympäristöön liittyvillä poliittisilla vaatimuksilla on yleensä aina muitakin ulottuvuuksia. Keskustelu jonkun ympäristöongelman hoitamisesta laajenee helposti epäluottamukseksi ympäristöpolitiikan hallintaa, päättäjiä, viranomaisia tai saastuttavaa yritystä kohtaan. (Emt., 56.) Keskustelu ja kiistely tietystä ympäristöongelmasta sisältävät usein monia erilaisia diskursseja, jotka voivat olla hajanaisia ja ristiriitaisia.

Eri osapuolet tuovat tyypillisesti keskusteluun omia intressejä tukevia faktoja, jotka eivät välttämättä ole parasta käytettävissä olevaa tietoa vaan kuhunkin näkökantaan sopivinta tietoa. (Laine & Jokinen 2008.)

Ympäristöpolitiikka on yhteiskuntapolitiikan osa. Ympäristön tilaan vaikuttavia päätöksiä tehdään kuitenkin myös muilla yhteiskuntapolitiikan alueilla, kuten alue- tai energiapolitiikassa. Edellisen luvun alussa kuvasin ympäristö-käsitteen laaja-alaisuutta. Tämä aiheuttaa väistämättä moniulotteisuutta myös ympäristöpolitiikkaan. Ympäristöpolitiikkaa ei voi määritellä yhtenä tietynä kokonaisuutena. Poliitikkojen lisäksi myös monet muut tahot yrittävät määritellä ympäristöpolitiikan luonnetta. Erilaisia intressitahoja ovat esimerkiksi suuret yritykset, yritysjohtajat, virkamiehet ja kansalaisjärjestöt. (Haila 2008a; Laine & Jokinen 2008, 49.)

Ympäristöpolitiikan ilmenemismuodoissa on oleellista erottaa toisistaan poliittiset ilmiöt ja poliittinen institutionalisoituminen. Poliittiset ilmiöt ovat niitä prosesseja, joiden välityksellä ympäristötietoisuus on juurtunut eri toimijaryhmiin ja ympäristöasioista on alettu keskustella. Poliittinen institutionalisoituminen tarkoittaa prosesseja, jotka välittävät ympäristöhuolen päätöksentekoon ja erilaisiin instituutioihin. Tästä seuraa ympäristöpolitiikan vakiintuminen osaksi julkisen hallinnon tai esimerkiksi yrity maailman toimintaa. (Tirkkonen & Jokinen 2008, 65–66.) Suomalaisessa julkishallinnossa ja yrity maailmassa ympäristöpolitiikka on juurtunut jo pitkälle, mutta muissa organisaatioissa poliittinen institutionalisoituminen on vasta alkamassa. Esimerkiksi liikunnan kolmannella sektorilla ympäristöhuoli on tunnistettu ja asiasta on alettu keskustella, mutta vakiintuminen on vielä matkan päässä.

Ympäristöhallinnon vakiintumista Suomessa ilmentävät erityisesti ympäristölainsäädännön kehitys 1970–80-luvuilla sekä ympäristöministeriön perustaminen vuonna 1983. Suomessa ympäristönsuojelun lainsäädäntöä alettiin kehittää säätämällä useita erityislakeja, kuten jätehuoltolaki (1978) ja ilmansuojelulaki (1982). Erilliset lait kuitenkin aiheuttivat melkoisen lupaviidakon ja 1980–90-lukujen taitteessa lupajärjestelmää alettiin uudistaa. Vuonna 2000 tuli voimaan uusi ympäristönsuojelulaki, joka on yhtenäistänyt menettelytapoja. Julkisen vallan vastuu kansalaisten elinympäristön laadusta puolestaan vahvistettiin Suomen perustuslain säädöksiin vuonna 1994. Kun ympäristön tila tuli julkisen vallan vastuulle, oli

luonnollisesti määriteltävä millaisia asioita ympäristö käsittää. Ympäristövaikutusten arviointia koskevaan lakiin (YVA 1994) on kirjoitettu käyttökelpoinen jaottelu. Yksinkertaistettuna sen nimeämät ympäristön laatua määrittävät tekijät ovat (a) ihmisten terveys ja hyvinvointi, (b) luonnon toimintakyky, (c) kulttuuriympäristö ja (d) luonnonvarojen käyttö. (Haila 2008b, 38–43.) YVA-lain jaottelusta kuvastuu ympäristökäsitteen monimuotoisuus, joka heijastuu kaikkeen ympäristöpoliittiseen päätöksentekoon.

Suomen ympäristöhallinto on vakiintunut valtion keskushallinnosta kuntiin ulottuvaksi kokonaisuudeksi. Pääyksikkö on ympäristöministeriö alaosastoineen. Sen alaisuudessa toimii Suomen ympäristökeskus (SYKE), alueelliset elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY) sekä aluehallintovirastot (AVI). Suomessa ympäristöhallinto on laajentunut itse asiassa niin paljon, että ei ole mahdollista tarkkaan määritellä mikä on nimenomaisesti ympäristöhallintoa. Ympäristöministeriön lisäksi muutkin ministeriöt tekevät ympäristöä koskevia päätöksiä. Ympäristötutkimusta puolestaan harjoitetaan Suomen ympäristökeskuksen lisäksi monissa muissakin valtion tutkimuslaitoksissa, kuten Metsäntutkimuslaitoksessa sekä Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksessa. Suomalainen ympäristöhallinto on vakiintunut hyvin myös kuntatasolle, tosin paikallisesti siinä ilmenee suuria vaihteluita. Toki perinteisen tehdaspaikkakunnan tai maaseutukunnan ympäristöhaasteet ovat jo lähtökohtaisestikin erilaisia. Myös kunnan koko vaikuttaa ympäristöhallinnon orientaatioon. (Tirkkonen & Jokinen 2008; Ympäristöministeriö 2009.)

Ympäristöpolitiikan vaikutuskeinoista yleisimmät ovat hallinnolliset määräykset, informaatio-ohjaus sekä taloudelliset keinot. Hallinnollisiin määräyksiin ja taloudellisiin keinoihin sisältyy valtion vahva toimijuus, kun taas informaatio-ohjaukseen ei sisälly yhtä näkyvää vallankäyttöä. 1970–80-luvuilla ympäristöpolitiikan perustana oli lainsäädäntöoptimismi, mutta 1990-luvulla poliittisten keinojen käyttö monipuolistui. Jokinen (2008, 88–89) arvioi, että tulevaisuudessa vapaaehtoisten sopimusten ja itseohjauksen merkitys kasvaa. Ympäristöpolitiikan uusia menetelmiä ei Suomessa ole yleensä otettu käyttöön erityisten strategioiden perusteella vaan ennemminkin tapauskohtaisin poliittisin perustein. (Jokinen 2008, 88–89.)

Kansainvälisen ympäristöpolitiikan keskeiseksi osa-alueeksi on viime vuosikymmenen

aikana noussut ilmastonmuutos (Tirkkonen 2000). Ilmastonmuutoksesta on tullut yksi näkyvimmistä ja eniten keskustelua herättävistä ympäristöongelmista. Sen vaikutukset ovat moninaiset, globaalit ja kaiken lisäksi lumipalloefektin kaltaiset. Varsinaiseksi ympäristökysymykseksi ilmastonmuutos nousi 1980-luvun lopulla. Tuolloin koettiin poikkeuksellisen lämpimiä säitä ja kuivuusjaksoja, ja samaan aikaan ilmaston lämpenemistä koskeva tieteellinen tieto alkoi merkittävästi lisääntyä (Tirkkonen & Jokinen 2008, 74–75).

Suomalainen ilmastopolitiikka on aina edennyt kansainvälisen ilmastopolitiikan vanavedessä (Tirkkonen 2000, 16). Kansainvälisen ilmastopolitiikan alku luotiin vuonna 1992 Rio de Janeiron ilmastokokouksessa, jossa solmittiin YK:n ilmastonmuutoksen puitesopimus. Siinä sovittiin kasvihuonekaasupäästöjen rajoittamisesta. Puitesopimusta on täydennetty vuosittain eri kokouksissa. Suomessa ilmastopolitiikkaa ryhdyttiin luomaan samoihin aikoihin, 1990-luvun alussa. Suomen ilmastopolitiikkaa on pääosin määritelty erilaisissa valtiollisissa toimikunnissa, joissa on ollut mukana viranomaisia ja eri eturyhmien edustajia. Toimikuntien kokoonpanot ovat laajentuneet koko ajan ja nykyisin niissä on jäseninä useita ministeriöitä ja organisaatioita. Suomessa työ- ja elinkeinoministeriö vastaa kansallisen ilmastopolitiikan valmistelusta. Ilmastonmuutoksen kansallinen sopeutusstrategia valmistui puolestaan maa- ja metsätalousministeriön johdolla. Kansainvälinen ympäristöpolitiikka on ympäristöministeriön vastuulla. (Tirkkonen & Jokinen 2008, 74–75; Ympäristöministeriö 2009.) Nämä ovat esimerkkejä siitä, kuinka ilmastopolitiikan vastuu on jakautunut laajalle rintamalle.

Ilmastonmuutos on muuttunut alun perin selkeästä ympäristökysymyksestä vaikeaksi talous- ja energiapoliittiseksi kysymykseksi (esim. Lund 2008, Tirkkonen & Jokinen 2008). Ilmastopolitiikassa mukana olevan toimijajoukon laajenemisen voidaan nähdä kertovan ainakin kolmesta asiasta. Ensinnäkin siitä, kuinka koko ilmastokysymys on laajentunut monia eri sektoreita koskettavaksi kysymykseksi. Toiseksi ympäristökysymykset koetaan yleisesti aiempaa tärkeämmäksi. Kolmanneksi kysymys on hyvin todennäköisesti myös siitä, että ilmastonmuutos on alkanut kiinnostaa laajempaa toimijajoukkoa etupäässä taloudellisten etujen, ei niinkään lisääntyneen ympäristöhuolen vuoksi. (Tirkkonen & Jokinen 2008, 75.)

Ilmastopolitiikka kuvaa hyvin sitä, kuinka koko ympäristöpolitiikan toiminta-alue on kasvanut paikallisesta ylipaikalliseen, globaaliin mittakaavaan saakka. Samalla ympäristöpolitiikan vaikutuksia koskeva tieto on aiempaa epävarmempaa. Lisäksi ympäristökiistoihin osallistuu yhä enemmän intressitahoja ja intressien kirjo on kasvanut. Ympäristöpoliittinen toiminta on laajentunut myös varsinaisen ympäristöhallinnon ulkopuolelle. On enää hyvin vaikea erotella kuka on ympäristöpoliittinen toimija, kuka säätelevä viranomainen, kuka ympäristöpolitiikan kohde, kuka ympäristöhaittoja aiheuttava yritys ja niin edelleen. Myös ympäristökiistojen voittajien ja häviäjien nimeäminen alkaa olla mahdotonta. (Jokinen 2008, 78; Haila & Jokinen 2008, 100–101.)

2.3 Kestävä kehitys ja ekologinen modernisaatio

Kestävän kehityksen politiikka on ollut yhteiskunnassa esillä 1980-luvulta lähtien, kun erilaisille ympäristökysymyksille on etsitty ratkaisuja. Kestävän kehityksen periaatteet on hyväksytty eri alojen yhteiseksi päämääräksi. Suomen hallitus perusti vuonna 1993 kestävän kehityksen toimikunnan edistämään yhteistyötä kestävän kehityksen kysymyksissä. Vuonna 1998 hallitus hyväksyi kestävän kehityksen ohjelman, joka on samalla valtioneuvoston periaatepäätös ekologisen kestävyuden edistämisestä. (Ympäristöministeriö 1998.) Kestävän kehityksen politiikka on vuosien myötä kehittynyt yhä kattavammaksi ja monipuolisemmaksi kokonaisuudeksi. Vuonna 2008 asetetun uusimman kestävän kehityksen toimikunnan tavoitteena on kestävän kehityksen tavoitteiden sisällyttäminen kansalliseen politiikkaan ja hallintokäytäntöihin, edistää eri toimijatahojen työtä ja verkottumista sekä toimia kansainvälisessä yhteistyössä. (Ympäristöministeriö 2010.)

Kestävä kehitys jaetaan usein kolmeen osa-alueeseen, joita ovat (1) ekologinen, (2) taloudellinen sekä (3) sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys. Ekologinen kestävyys liittyy selkeimmin biologiaan ja ympäristötieteisiin. Muita osa-alueita voidaan pitää monitieteisempinä. Kestävän kehityksen toteuttaminen edellyttää siis paitsi luonnon huomioimista, myös ihmisen hyvinvoinnin edistämistä ja sosiaalisen yhdenvertaisuuden parantamista. Ihmisten tarpeiden tyydyttämisen tulee tapahtua luonnon ehdoilla. Kaikki kestävän kehityksen osa-alueet liittyvät tiiviisti toisiinsa. Monet ympäristön kannalta

kestävät toimintatavat edistävät myös taloudellista sekä sosiaalista ja kulttuurista kestävyyttä (esim. Luoto 2004). Kestävän kehityksen mukaisessa päätöksenteossa ja toiminnassa on otettava huomioon niin ihminen, ympäristö kuin talouskin (Ympäristöministeriö 2010).

Kestävän kehityksen käsite esiintyi ensimmäisen kerran kansainvälisen luonnonsuojelujärjestön IUCN:n (International Union for the Conservation of Nature Resource) raportissa *World Conservation Strategy* vuonna 1980 (Kiiskinen 2001, 44). Vuonna 1987 Ympäristön ja kehityksen maailmankomissio, niin sanottu Brundtlandin komissio, määritteli raportissaan *Our Common Future* (suom. *Yhteinen tulevaisuutemme*) kestävän kehityksen seuraavasti: ”Kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa.” (Rautiainen ym. 1988, 26.) Brundtlandin komission raportin jälkeen kestävän kehityksen käsitteen käyttö yleistyi nopeasti monella tasolla. Sitä käytettiin niin Suomessa kuin kansainvälisesti erilaisissa tulevaisuus- ja kehittämiskeskusteluissa, strategioiden luomisessa ja politiikassa. Kestävä kehitys on saanut vuosien mittaan monialaisia määrittelyjä ja sen vuoksi se on todettu ainakin tutkimuksessa ongelmalliseksi. Käsitettä käytetään yleisesti niin arkipuheessa kuin hallinnossakin. Itkonen (1997, 22) mukaan kestävä kehitys on esimerkki siitä, kuinka käsitteet voivat liikkua sosiaaliselta kentältä toiselle ja kuinka ne saavat liikkeessaan uudenlaisia merkityksiä. Kestävän kehityksen käsitettä pidetään yleisesti liian laajana ja sitä on kritisoitu eniten sen yleisluontoisuudesta (Allardt 1991, 11; Itkonen 1997, 22).

Kestävän kehityksen käsitteen ongelmallisuudesta johtuen tutkimuksessa on pyritty löytämään sen rinnalle täsmällisempää käsitettä. Esimerkiksi ekologisen modernisaation teorian voidaan ajatella toimivan sosiologisena vastineena kestävän kehityksen käsitteelle. Jokinen (2008) on määritellyt ekologisen modernisaation olevan kestävän kehityksen operationalisointia. Ekologinen modernisaatio liittyy oleellisesti ympäristökysymyksen yhteiskunnallistumiseen ja siihen kulttuurisen muutoksen näkökulmaan, joka ympäristöajatteluun on syntynyt. Ekologista modernisaatiota voidaan pitää paitsi teoreettisena käsitteenä, myös ympäristöpoliittisena ohjelmana. Sekä ekologisen modernisaation teoreettisessa että poliittisessä näkökulmassa oleellista on ympäristöpolitiikan tiedeperustan laajentuminen luonnontieteellis-tekniseltä alueelta yhteiskuntatieteelliseksi kysymykseksi (Massa 1995).

Poliittisena strategiana ajateltuna ekologisella modernisaatiolla tarkoitetaan teknis-taloudellisten, sosiaalisten ja innovatiivisten vastausten hakemista ympäristöongelmiin ja -kriisiin. Ekologisen modernisaation ohjelmassa etsitään, kehitetään ja levitetään uusia ympäristöystävällisiä teknologioita, poliittis-sosiaalisia ja tieteellis-kulttuurisia innovaatioita. (Massa 1995, 13.) Ekologisen modernisaation teoria on yksi pyrkimys analysoida ja käsitteellistää modernin yhteiskunnan ja ympäristöongelmien välistä vuorovaikutusta (Mol & Sonnenfeld 2000). Muita vastaavia teoreettisia tulkintoja ovat esimerkiksi Beckin (1992) riskiyhteiskuntateoria ja refleksiivinen modernisaatio (Beck ym. 1995). Nämä kaikki ovat omilla tavoillaan esimerkkejä siitä, millaisiin näkemyksiin voidaan päätyä, kun yhteiskuntaa aletaan tarkastella ympäristön näkökulmasta.

Ekologisen modernisaation teoria syntyi vastareaktionä edellisessä luvussa kuvaamalla 1970-luvun ympäristöliikkeen perusajatukselle, jonka mukaan kestävä kehitys mahdollistuu ainoastaan organisoimalla uudelleen modernin yhteiskunnan keskeiset rakenteet ja elämäntapa. Ekologisen modernisaation teoriassa haluttiin etenkin sen alkuvaiheissa korostaa, että muutokset eivät edellytä modernin tuotannon ja kulutuksen järjestelmien lakkauttamista kokonaan, vaan ennemminkin teknologisten innovaatioiden vahvistamista. Tämä oli ekologisen modernisaation alkuvaihetta, minkä jälkeen teoria on saanut moniäänisiä määrittelyitä ja sen piirissä on korostettu eri aikoina hieman erilaisia näkökulmia. Toisinaan on korostettu teknologisten innovaatioiden roolia ekologisen modernisaation moottorina, toisinaan painotus on ollut valtion, markkinoiden tai yksilöiden roolissa, joskus taas on annettu enemmän huomiota ekologisen modernisaation institutionaaliselle ja kulttuuriselle dynamiikalle. (Jokinen 1995, 326; Massa 1995, 12; Mol & Sonnenfeld 2000.) Ekologisen modernisaation teoria pyrkii ennen kaikkea osoittamaan tuotanto- ja kulutusprosessien uudelleenjärjestelyiden tarpeita ja mahdollisuuksia (Jokinen 1995, 326). Ekologista modernisaatiota voidaan pitää myös poliittisena strategiana, jonka avulla pyritään hakemaan teknologisia, taloudellisia, sosiaalisia ja innovatiivisia ratkaisuja ympäristöongelmiin. Käsitettä on yli 20 vuoden ajan käytetty kuvaamaan teknologiaan painottuvaa ja innovatiivista lähestymistapaa ympäristöpolitiikkaan. (Jänicke 2008).

Ekologisen modernisaation mukainen tulevaisuus edellyttää ympäristökysymysten

ratkaisujen etsinnässä uskoa markkinoihin, mutta myös yksilöihin sekä kansalais- ja kuluttajajärjestöihin (Tirkkonen 2000, 203). Tirkkonen (2000) määrittelee ekologisen modernisaation sellaiseksi muutosprosessiksi, jossa moderni yhteiskunta muuttuu ennalta ehkäisevien innovatiivisten ja rakenteellisten muutosten kautta ekologisesti kestävämmäksi. Ekologisen modernisaation teoriassa pyritään siis siirtymään ympäristöä vähemmän kuormittaviin tuotanto- ja kulutusprosesseihin. Ympäristökriisin ratkaisun pitäisi löytyä nykyisestä yhteiskunnasta, sen instituutioiden rakenteellisesta muutoksesta, valtiollisesta ohjauksesta ja muutokseen kykenevästä ihmisestä. Nykyisestä, teollisesta riskiyhteiskunnasta olisi pystyttävä siirtymään kestävään, jälkiteolliseen yhteiskuntaan. (Massa 1993; Massa 1995, 12–21.) Ekologista modernisaatiota voidaankin pitää eräänlaisena ympäristöpolitiikan ideaalimallina. Ekologinen modernisaatio nähdään uuden kehityksen potentiaalisena lähtökohtana (Massa 1995, 12).

Ekologinen modernisaatio tarjoaa kokonaisvaltaisen tulkintakehikon ympäristö- ja yhteiskuntapolitiikalle sen sijaan että pitäydyttäisiin sektorikohtaisessa ja teknokraattisessa ympäristöpolitiikassa. Ekologiseen modernisaatioon ei ole olemassa äkillistä ja teknokraattista ratkaisua, vaan se vaatii uudenlaista näkemystä yhteiskunnasta ja sen kehittämisestä. Paitsi että yhteiskunnassa tarvitaan uudenlaista ympäristöteknologiaa, tarvitaan myös uudenlaisia poliittis-sosiaalisia ja tieteelliskulttuurisia innovaatioita. (Emt., 15.) Liikuntakulttuurissa ekologisen modernisaation mukainen kehitys voisi tarkoittaa paitsi puhtaamman teknologian käyttöönottoa erilaisissa liikunnan infrastruktuureissa, myös lajikulttuuristen käytäntöjen uudistamista ja ennen kaikkea sitä, että ihmiset olisivat fyysisesti aktiivisia omassa arjessaan sen sijaan, että harrastetaan varta vasten rakennetuissa ympäristöissä.

2.4 Ympäristöasioiden hallinta

Hallinnan käsite on ympäristöpolitiikan ohella tutkimukseni toinen pääkäsite, jonka kautta tarkastelen aineistoani. Tässä luvussa pureudun hallintaan ja ympäristöhallintaan yleisesti sekä kuvailen käytännön esimerkkinä yritysten ympäristöhallintaa.

On syytä erottaa hallinnan käsite (*governance*) hallinnosta ja hallinnoinnista

(*government*). Hallinnolla tarkoitetaan organisaatioiden hallintojärjestelmää, jonka avulla kunkin organisaation tarkoitusta toteutetaan lakia, sääntöjä ja määräyksiä noudattaen. Hallintoon katsotaan kuuluvaksi esimerkiksi ohjaus- ja valvontatehtävät sekä taloudellisten tietojen kirjanpito ja raportointi. Suomalaisen liikunnan kattojärjestö Suomen Liikunta ja Urheilu (SLU) on määritellyt lajiliittojen hyvän hallinnon seuraavasti: ”Hyvä hallinto on lajiliiton tarkoituksen toteuttamista lakia, lajiliiton sääntöjä ja määräyksiä, hyviä tapoja ja käytänteitä noudattaen siten, että lajiliiton jäsenet ja muut sidosryhmät ovat tyytyväisiä ja lajiliiton toiminnan jatkuvuus taataan myös pitkällä aikavälillä.” (SLU 2010, 6.)

Hallinnolla viitataan hierarkkisiin ja usein valtiokeskeisiin hallinnan muotoihin. Hallinta määritellään laajemmaksi ja vuorovaikutuksellisemmaksi kuin hallinto. Hallinta pyrkii laajentamaan ja kyseenalaistamaan järjestelmäkeskeistä näkemystä poliittis-hallinnollisen toiminnan luonteesta (Rhodes 2000). Sairisen (2009, 133) mukaan hallinta tarkoittaa yhä enemmän vuorovaikutusta erilaisten toimijoiden kesken siten, että julkisen vallan, yksityisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan toimijat verkottuvat keskenään ja vaikuttavat toisiinsa uusin tavoin. Poliitiikan tutkimuksessa muutosta on kuvattu iskulauseella ”hallinnosta hallintaan” (from government to governance), mutta uusien yhteistyöverkostojen korostumisessa ei kuitenkaan ole kysymys valtion auktoriteetin romahtamisesta vaan ennen kaikkea sen uudelleen järjestymisestä ja kyvystä sopeutua ulkoisiin muutoksiin. (Pierre 2000, 3; Sairinen 2009, 133; Rhodes 2000, 55.) Karppi ja Sinervo (2009) määrittelevät hallinnan tarkoittavan julkisen toiminnan menettelytapojen kokonaisuutta, jolla pyritään vastaamaan nyky-yhteiskunnassa esiintyviin uusiin haasteisiin. Haila & Jokinen (2008, 330) puolestaan määrittelevät hallinnan tarkoittavan yhteiskunnan toiminnan kannalta merkittävien tekijöiden kontrollointia muutoin kuin suoralla voimankäytöllä.

Sekä suomalaisessa että ulkomaisessa tutkimuksessa hallinnalle on siis muodostunut monia erilaisia määritelmiä ja käsitettä käytetään useissa yhteyksissä. Tämä kertoo ilmiöiden ja lähestymistapojen moninaisuudesta. Hallinnan eri ulottuvuudet korostuvat eri tieteenalojen keskusteluissa eri tavoin. Siksi usein korostetaankin hallinnan monitieteistä tarkastelua, sillä yhtä yhteistä hallintaa koskevaa teoriaa ei katsota olevan mahdollista rakentaa. Samalla kuitenkin varoitetaan käsitteen käytön liiallisesta moninaisuudesta ja sitä kautta mitäänsanomattomuudesta. (Karppi & Sinervo 2009.)

Hallinnan käsite on sovellettavissa moneen, mutta kaikkivoipainen se ei ole. Tämän vuoksi on tärkeää perustella se tapa, millä hallinnan käsitettä kussakin tutkimuksessa käytetään. Tässä tutkimuksessa tarkoitan hallinnalla liikuntajärjestöjen toiminnan laajaa menettelytapojen kokonaisuutta sekä yhteiskunnallisten ongelmien – tässä tapauksessa ympäristöongelmien – käsittelyprosessia, missä yhteistyö ja verkostot näyttelevät merkittävää roolia. Näin määriteltynä hallinnan prosessin voidaan nähdä sisältävän esimerkiksi kollektiivisen ongelmien määrittelyn ja analysoinnin, tavoitteiden ja ratkaisujen muotoilun sekä toimintastrategioiden koordinoinnin (esim. Sairinen 2009, 136–137). Hallinnolla puolestaan tarkoitan perinteisempää (julkista) valtaa, johon kuuluu rajatummin liikuntajärjestöjen päättävien elinten tai työntekijöiden toiminta.

Ympäristökysymyksen hallinnasta on tullut ympäristöpolitiikassa yhä polttavampi kysymys; ympäristöasioiden hallinnan merkitys näyttäisi kasvavan yhteiskunnan jokaisella sektorilla. Ympäristökysymysten maailmassa monet tärkeät kysymykset koskevat hallintaa, kuten kysymykset siitä, keitä ovat toimijat, kuinka prosesseja hallitaan, millä keinoin prosesseja hallitaan ja mitä apuvälineitä tai ohjauskeinoja on käytössä. (Sairinen 2009, 130–132.) Muun muassa näitä kysymyksiä pohdin tämän tutkimuksen aineistotarkastelussa.

Ympäristöasioiden hallinnan eli ympäristöhallinnan käsitteen saamat muodot ja kysymykset ovat moninaistuneet ja tutkimuksen lähestymistapojen kirjo on kasvanut viime vuosina. Yleisesti voidaan määritellä, että ympäristöhallinnassa on kyse ympäristöongelmien ja niiden ratkaisujen yhteiskunnallisesta hallinnasta eli esimerkiksi ympäristötoimien suunnittelusta ja toteuttamisesta. Osa ympäristöhallinnan toimenpiteistä pohjautuu lakeihin, mutta suuri osa on vapaaehtoista. Ympäristöhallinta riippuu siten pitkälti toimijoiden omasta tahdosta ja valitusta politiikasta. (Emt., 133–137.)

Ympäristöhallintaa tehdään sekä paikallisella että maailmanlaajuisella tasolla. Kioton ilmastopöytäkirja ja kansainvälinen päästökauppa ovat esimerkkejä globaalista ympäristöhallinnasta. (Emt., 130.) Hallinta on yhä enemmän vuorovaikutusta erilaisten toimijoiden kesken. Yhteistyön muodostuminen on oleellista siksi, että esimerkiksi ympäristöongelmat ovat seurausta monista keskenään vuorovaikutuksessa olevista tekijöistä. Ympäristöasioiden hallinnassa tarvitaan monentasoisia tietoja ja toimintaa,

koska tieto on hajaantunut useille tahoille. (Sairinen 2009, 133–134.)

Ympäristöasioiden hallinnan järjestelmät ovat muodostuneet yritysten ympäristöpolitiikan ja ympäristöjohtamisen pääasiallisiksi välineiksi. Ympäristöasioiden hallinnan järjestelmästä käytetään usein lyhyempää ilmaisua ympäristöjärjestelmä (*Environmental Management System, EMS*). Ympäristöjärjestelmä on ympäristöohjelmaa selkeästi laajempi ja säädellympi kokonaisuus. Järjestelmän avulla pyritään kokonaisvaltaisesti ja suunnitelmallisesti hallitsemaan organisaation toiminnasta aiheutuvia ympäristövaikutuksia ja harjoittamaan kokonaisvaltaista ympäristöjohtamista. Ympäristöjärjestelmä on organisaatiolle systemaattinen ja käytännönläheinen apu ympäristöasioiden hallintaan. Ympäristöjärjestelmään sisältyy ensinnäkin ympäristökatselmus, jossa kartoitetaan organisaation nykytoiminnan avainalueet, ympäristöasioihin liittyvät lakisääteiset ja viranomaisvaatimukset, merkittävät ympäristönäkökohdat, olemassa olevien ympäristöasioiden hallinnan ja menettelyn tavat sekä sattuneiden vahinkojen tulokset. Toiseksi ympäristöjärjestelmä rakentuu organisaation ympäristöpolitiikan ja päämäärien asettamisesta, ympäristöohjelman luomisesta, käytännön toteutuksesta sekä raportoinnista. (Mesimäki 2001, 47–48; Sarkkinen 2006, 121.)

Yritysten ympäristösuhdetta leimasi pitkään välinpitämätön suhtautuminen toiminnan ympäristövaikutuksiin. Lainsäädännön kehityttyä oli yritysten pikku hiljaa otettava ympäristöasioita paremmin huomioon ja noudatettava säädettyjä lakeja. Ympäristönsuojelun ja yritysten kannattavuuden välinen suhde nähtiin aluksi ristiriitaiseksi. Ympäristönsuojelu tuntui edellyttävän yrityksiltä toimintatapoja, jotka ovat ristiriidassa perinteisen voiton tuottamisen kanssa. Nytemmin ympäristöasiat on alettu nähdä luontevana osana voittoa tavoittelevaa yritysmaailmaa. Ajatus on jossain määrin kääntynyt jopa siihen suuntaan, että ympäristöasioiden hoitaminen on edellytys voiton tuottamiselle pitkällä tähtäimellä. Enää ei katsota mustavalkoisesti, kuinka paljon ympäristönsuojelutoimet lisäävät yritysten kustannuksia vaan nähdään myös se, mitä ne tuottavat yrityksille. (Christoff 1996; Salo-Asikainen 1995; Sarkkinen 2006.)

Aluksi ympäristöjärjestelmiä tehtiin lähinnä teollisuusyritysten käyttöön. Sen jälkeen ne laajenivat julkishallintoon ja muihin yrityksiin, joissa on edelleen kasvavaa kysyntää ympäristöjärjestelmille. Yksityisellä sektorilla ympäristöjärjestelmät ovat edenneet

sujuvammin kuin julkisissa organisaatioissa. Uusimpana ilmiönä niitä sovelletaan järjestöissä ja muissa epävirallisissa organisaatioissa. (Salo-Asikainen 1995; Reinikainen 2010.) Myös tapahtumille luodaan omia ympäristöjärjestelmiä. Kansainvälinen standardoimisjärjestö ISO laatii parhaillaan virallista standardia kestävän kehityksen huomioon ottamisesta tapahtumien järjestämisessä. Uusi standardi ISO 20121 on tarkoitus julkaista Lontoon olympialaisissa vuonna 2012. (ISO 2010.)

Ympäristöjärjestelmien avulla pyritään parantamaan organisaation ekotehokkuutta, vähentämään energian ja raaka-aineiden käyttöä, edistämään kestäviä hankintoja, saamaan taloudellisia säästöjä, lisäämään henkilöstön osallistumista ja synnyttämään kysyntää uuden polven ekologisille innovaatioille. Valtionhallinnon tavoitteena on ollut ottaa ympäristöjärjestelmiä pikaisesti ja laajasti käyttöön julkisessa hallinnossa, mutta järjestelmien rakentaminen on ollut vaikeampaa kuin etukäteen kuviteltiin. (Reinikainen 2010.)

Standardoituja ympäristöjärjestelmiä on olemassa monenlaisia. Ne kehittyivät vilkkaasti 1990-luvun alkupuolelta lähtien. Kansainvälisesti käytetyimmät järjestelmät ovat tällä hetkellä ISO 14001 ja EMAS. Nämä ovat sisäkkäisiä eli EMAS sisältää ISO 14001-standardin. Molemmat soveltuvat niin julkishallinnon organisaatioille kuin yksityissektorin organisaatioille toimialasta riippumatta. ISO 14001 on tällä hetkellä laajimmalle levinnyt ympäristöjärjestelmästandardi. Muita yleisesti Suomessa käytössä olevia kehyksiä ovat pienimuotoisemmat Etelä-Savon T&E-keskuksen EcoStart-ympäristöjärjestelmä ja WWF:n Green Office-ympäristöjärjestelmä. Näitä sanotaan kevennetyiksi tai kevyiksi ympäristöjärjestelmiksi. Ne sisältävät keskeisimmät elementit ISO 14001-järjestelmästä ja EMASista, mutta ovat kevennetyjä versioita. Ne soveltuvat esimerkiksi pieneen toimistoympäristöön tai organisaation ympäristötyön aloittamiseen, jolloin toiminnassa voi myöhemmin siirtyä isompiin järjestelmiin. (Sarkkinen 2006, 120–125; Reinikainen 2010, 11–12.) Tässä työssä käytän nimitystä ympäristöjärjestelmä tarkoittamaan yleisesti kaikkentasoisia järjestelmiä.

Sertifioituilla järjestelmillä pyritään yleensä kertomaan ympäristötyön laadusta ulkopuolisille. Käytännön työn kannalta ei ole suurta merkitystä, minkä mallin mukaan ympäristöjärjestelmä rakennetaan. Organisaatio voi aivan hyvin luoda oman ympäristöjärjestelmänsä.

3 LIIKUNTAORGANISAATIOIDEN SUHDE YMPÄRISTÖÖN

Edellä olen tarkastellut yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen ja ympäristösosiologian peruskysymyksiä ja keskeisiä käsitteitä. Käsitteitä määrittellessäni olen rakentanut tutkimukselle teoreettista viitekehystä. Seuraavaksi siirrän käsitteet liikuntaorganisaatioiden maailmaan ja tarkastelen liikunnan ja ympäristön suhdetta. Koska tutkimukseni kohteena ovat lajiliitot ja niiden dokumentaatiot, katson tarpeelliseksi kirjata ensin huomioita lajiliittojen toimintakentästä. Käyn lyhyesti läpi muutoksia, joita liikunnan järjestökentässä on viime vuosikymmeninä tapahtunut ja jotka ovat vaikuttaneet liikuntaorganisaatioiden toimintaan. Tämän jälkeen kuvaan liikunnan ja ympäristön suhdetta, ympäristöasioiden vähittäistä rantautumista lajiliittojen toimintaan ja niiden kasvavaa merkitystä nykyisin.

3.1 Lajiliittojen muuttuva toimintaympäristö

Lajiliittojen perustehtävä on lajikulttuurin edistäminen ja lajin edunvalvonta (Koski & Heikkala 1998). Kuitenkin lajiliitot ovat kautta aikojen saaneet myös muita tehtäviä varsinaisen perustehtävänsä rinnalle. Aikoinaan näitä ovat olleet esimerkiksi raittiuden edistäminen, uskonnollinen kasvatus, kansallisvaltion rakentaminen tai muut isänmaalliset tarkoitukset. (Esim. Hentilä 1992; Itkonen 1997.) Viime vuosikymmeninä liikunnan ja urheilun on katsottu edistävän esimerkiksi suvaitsevaisuutta, maahanmuuttajien kotoutumista, kestävästä kehitystä, tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta tai ympäristötyötä. Paitsi että näitä tehtäviä on kytketty liikuntajärjestöjen tehtäviin ulkoapäin, myös liikuntajärjestöt itse ovat olleet aktiivisesti tuottamassa hyvien asioiden edistämisen puhetta.

Liikunnan järjestökentässä ja liikuntaorganisaatioiden toimintaympäristössä tapahtui viime vuosisadan lopulla merkittäviä muutoksia. Muutosten taustalla voidaan erottaa kolme keskeistä vaikuttajaa, joita ovat kasvu, ammattimaistuminen ja eriytyminen. Liikunnan järjestökenttä koki voimakasta kasvua yhtä aikaa suomalaisen hyvinvointivaltion rakentamisen kanssa 1990-luvulle asti. Liikunnan lajimäärät kasvoivat ja lajiliittoja syntyi lisää. Myös taloudelliset resurssit lisääntyivät. Perustavanlaatuisen muutos aiempaan uuden yhteisen kattojärjestön Suomen Liikunta

ja Urheilu ry:n (SLU) muodostaminen vuonna 1993. (Koski & Heikkala 1998.) SLU on tällä hetkellä liikunnan ja urheilun kattojärjestö, jossa on jäsenenä 134 järjestöä. Suurimman jäsenjärjestöryhmän muodostavat 73 lajiliittoa (SLU 2012).

Lajiliittojen ja koko liikunnan järjestökentän eräs perusprosessi viimeisten vuosikymmenten aikana on ollut eriytyminen. Eriytymisen aikakautta ovat määritelleet liikuntakulttuurin pilkkoutuminen niin organisatorisesti kuin sosiaalisesti. Eriytymistä kuvaavat myös ruumiillisuuden ja ilmaisullisuuden korostuminen, vaihtoehdotiset liikuntamuodot, instrumentaalinen liikunta, kaupallisuuden nousu sekä yksilöllisyyden ja itsemääräämisen lisääntyminen. Esimerkiksi uusia liikuntatoiminnan muotoja on syntynyt valtavasti, kuten elämys- ja seikkailuliikuntaa sekä erilaisia vaihtoehtoliikkeitä ja kokeilevia liikunnan muotoja. Urheiluorganisaatioihin eriytyminen vaikuttaa monella tavalla. Organisaatioiden sitomisyrittäykset voimistuvat, jolloin jäsenistä, yleisöstä ja yhteistyökumppaneista kilpaillaan yhä rajummin. Toisaalta uusien lajien ja ryhmittymien syntyessä organisaatioiden voidaan nähdä myös epävirallistuvan ja kirjavoituvan. Lajiliittojen asema on eriytymisen prosessissa jatkuvassa muutoksessa. Etenkin kaupallisuuden läpi tunkeminen on edellyttänyt sopeutumista ja toimintojen jatkuvaa sopeuttamista. (Itkonen 1996, 227–229; Heikkala 2000, 120.)

Ammattimaistuminen on nykyisin lajiliittojen toimintaa keskeisesti kuvaava piirre. Kehittyäkseen ja toimiakseen lajiliitto tarvitsee koulutettua ja palkattua henkilöstöä. Perinteisen vapaaehtoistoiminnan ja ammattimaisen järjestötoiminnan yhteensovittaminen on vaikeaa. Lähtökohdiltaanhan vapaaehtoistoiminnan ja yritysmaailmaan nojaavan ammattimaisen toiminnan pohjat ovat hyvin erilaiset. (Koski & Heikkala 1998.)

Kaiken edellä mainitun seurauksena lajiliitot suuntaavat tulevaisuuteen hyvin eri tahtia. Liitot ovat eriytyneet jäseneuroistaan omiksi hallinnollisiksi yksiköiksi, mikä ei ole ollut kentällä välttämättä kovin pidetty muutos. Seuroista on kantautunut viestiä, ettei lajiliitoilta saada tarvittavasti apua. Lajiliitot ovat joutuneet hakemaan uutta paikkaansa perinteisen vapaaehtoisuuden, valtion ohjauksen ja kasvavan bisneksen välimaastossa. (Emt.)

Lajiliittojen toimintaan on oleellisesti vaikuttanut myös valtion tulosoheutus. Aiemmin

lajiliitot olivat selkeästi kilpa- ja huippu-urheiluun suuntautuneita organisaatioita. Valtion tulosohejaus ja toimialoittuminen ovat kuitenkin aiheuttaneet sen, että 1990-luvulta alkaen huippu-urheilun painotus on muuttunut lasten ja nuorten liikunnan sekä harraste- ja terveysliikunnan korostamiseksi. (Koski & Heikkala 1998; Heikkala 2000.) Muutoksen huippu-urheilupainotuksesta kohti monipuolisempaa tehtäväkuvaa voidaan ajatella auttavan ympäristöasioiden rantautumisessa lajiliittoihin. Lajiliittojen ympäristöjohtamista käsitelleessä pro gradu -työssä eräs liitto toi esille näkökulman, jonka mukaan keskeiset syyt ympäristötyön käynnistymiselle kyseisessä liitossa olivat yleinen muutos liiton sisäisessä kulttuurissa ja uudet arvopainotukset. Huippu-urheilua arvostavassa ja tulosurheilua voimakkaasti edistävässä liitossa ympäristöön liittyvä työ ei välttämättä mahdollistu samalla tavalla kuin seuratoimintaa, kuntoliikuntaa ja nuorisotyötä arvostavassa liitossa. (Joensuu 2001, 35.)

Heikkala (2000) on määritellyt liikunnan järjestökentän tulevaisuuteen kolme keskeistä arvokysymystä. Ensimmäinen kysymys on, miten muotoutuvat liittojen todelliset arvot ja tavoitteet. Arvojännitteet konkretisoituvat etenkin menestykseen tähtäävän huippu-urheilun ja sosiaalis-kasvatuksellisen lasten ja nuorten liikunnan välillä. Liittojen arvoja mitataan myös suhtautumisessa esimerkiksi ympäristövaikutuksiin tai tasa-arvokysymyksiin. Toinen arvokysymys koskee järjestöjen ankkuroitumista ja identiteettiä. Uudessa tilanteessa lajiliitoilla on esiintynyt tarvetta ankkuroitua myös muutoin kuin perinteisen seura- tai lajikeskeisesti. Uusia aluevalloituksia voivat olla esimerkiksi koulut, iltapäiväkerhotoiminta tai työpaikat. Tällainen uusi ankkuroituminen tarkoittaa, että kohteena ovat laajat kansanryhmät ja että toiminnan resursseja suuntautuu myös perinteisen liikuntakentän ulkopuolelle. (Heikkala 2000.)

Kolmas Heikkalan määrittelemä arvokysymys on muutosten taustalla oleva yhteiskuntakäsitys. Liikunnan järjestökentän muutoksessa esiintyy reilusti liberalisoitumisen ja markkina-ajattelun aineksia. Tämä puolestaan voi olla vaikea yhdistelmä perinteisen voittoa tuottamattoman toiminnan ajattelutavan kanssa. (Emt., 125–127.) Ympäristön kannalta markkina-ajattelun kasvamisessa lajiliitoissa voidaan nähdä sekä hyviä että huonoja puolia. Myönteisenä puolena voidaan ajatella, että kasvavan markkina-ajattelun myötä lajiliitot huomaavat ympäristöosaamisen markkina-arvon kuten on käynyt yritysmailmassa. Ympäristön huomioiminen ja ekotuotteet ovat alkaneet olla yritysten markkinavaltteja ja yhtä hyvin ne voivat olla

liikuntaorganisaatioiden valttikortteja. Ympäristön käyttäminen markkinavalttina herättää kuitenkin kysymyksen siitä, onko kyseessä aito ympäristön huomioiminen vai pelkkä viherpesu.

Heikkalan määrittelemien arvokysymysten pohjalta yhdeksi keskeiseksi asiaksi tulevaisuudessa nousee se, miten lajiliitot paikantavat oman toimintansa rajat ja onko niiden tehtävänä lajitoiminnan edistäminen vai laajemmin koko väestön liikuttaminen, ja miten lajiliitot paikantavat itsensä yhteiskunnallisesti tärkeiden asioiden edistämässä. Ympäristöasioiden kannalta mielenkiintoinen kysymys on, miten liitot ajattelevat ympäristöasioiden edistämisestä ja minkälaista ympäristöpolitiikkaa ne tulevaisuudessa tekevät. Nähdäänkö lajiliitto- tai urheiluseuratoiminta hyvänä paikkana edistää ympäristökasvatusta? Pyritäänkö ympäristöasioita edistämään liikunnan avulla vai nähdäänkö asia toisinpäin: voisiko ympäristöasioiden edistäminen hyödyttää myös liikuntaa? Vai onko ympäristöasioiden edistäminen vain maininta toimintasuunnitelmassa rahoittajia tai liiton julkisuuskuvaa varten?

Lajiliittojen suuri haaste liittyy koko liikunnan yhteiskunnalliseen perusteluun. Liikunnan välinearvot ovat saaneet viime vuosina yhä enemmän huomiota, joskus jopa enemmän kuin liikunta itseisarvoisena toimintana. Odotukset liikuntajärjestöjä kohtaan ovat kasvaneet. Niiden oletetaan ottavan entistä selvemmin osaa yhteisiin kansallisiin talkoisiin, esimerkiksi tasa-arvon edistämässä, työllisyyden edistämässä, kansanterveyden edistämässä tai ympäristökasvatuksessa. (Esim. Heikkala & Koski 2000, 116.) Tämä ajatus tulee esille myös liikuntalaista (1054/1998), jossa määritellään, että ”*lain tarkoituksena on liikunnan avulla edistää tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta sekä tukea kulttuurien moninaisuutta ja ympäristön kestävää kehitystä*”. Täten julkinen intressi on ollut entistä selvemmin läsnä järjestöjen toiminnassa (Heikkala & Koski 2000, 116).

Liikuntakulttuuri ei ole suljettu, vaan hyvin avoin järjestelmä, joka joutuu yhä enemmän kiinnittämään huomiota ympärillään vaikuttaviin voimiin (Heikkala 2000, 131–133; Opetusministeriö 2007). Liikuntakulttuurin yhteiskunnallistumisen myötä nousee oleelliseksi kysymys liikuntaorganisaatioiden funktionaalisuudesta tai itsearvoisuudesta. Itsearvoisuus tarkoittaisi sitä, että järjestöjen toiminta lähtee jäsenten omista intresseistä ja tyydyttää sisäisiä arvoja. Funktionaalisuus puolestaan viittaa siihen, että järjestöt ovat

välineitä jostakin ulkopuolelta kumpuavien tavoitteiden saavuttamisessa. Se, kumpaa mallia lajiliitto noudattaa, riippuu toimijoiden arvoista ja tahdosta. (Heikkala 2000, 131–133.)

Lajiliitot ovat ryhtyneet pohtimaan ympäristön tilaa monesta eri syystä. Joensuu (2001) on tutkinut pro gradussaan 12 lajiliiton ympäristöjohtamista. Kyselyissä selvisi, että liitoilla on erilaisia motiiveja hoitaa ympäristöasioitaan. Jotkut liitot ovat ryhtyneet ympäristötyöhön toimintaedellytystensä turvaamiseksi. Toiset ovat huomioineet ympäristön jo pelkästään toimintansa luonteen vuoksi. Jotkut taas ovat alkaneet paneutua ympäristötyöhön sidosryhmiltä tulleen aloitteen tai paineen motivoimana. (Joensuu 2001, 30.) Monessa liitossa ympäristöasioiden hallinnan motiivina oli ympäristövaikutusten vähentäminen. Tämän motiivin takaa löytyi kuitenkin kaksi aivan erilaista syytä lajista riippuen. Joko lajikulttuurissa oltiin ympäristötietoisia ja sitä kautta tunnettiin vastuuta omista ympäristövaikutuksista, tai sitten lajin harrastamisesta seurasi selkeitä ympäristövaikutuksia, minkä vuoksi niitä haluttiin esimerkiksi imagosyistä pienentää. (Joensuu 2001.) Joensuun (2001, 32) mukaan lajin luonteeseen liittyvät tekijät vaikuttavat oleellisesti siihen, miksi liitto huolehtii ympäristöasioistaan. Niin sanotut saastuttavat lajit tuntevat paineita ympäristövaikutusten vähentämiseen, valmistautuvat kriiseihin ja pyrkivät ennaltaehkäisemään ongelmia, kun taas niin sanotuilla vihreillä lajeilla kyse on luontaisesta toimintatavasta ja toisaalta myös uusien harrastajien houkuttelusta.

3.2 Ympäristöasioiden rantautuminen liikuntakulttuuriin

Urheiluorganisaatioista voidaan löytää 1980- ja 1990-lukujen taitteesta muutamia merkkejä siitä, kuinka luonto- ja ympäristöasioita on alettu nostaa esille ja kuinka pohdinta aiheen ympärillä on aloitettu. Esimerkiksi Työvään Urheiluliiton (TUL) 1990-luvun LETE-nuorisoprojektin keskeisimpiä tavoitteita oli ympäristökasvatuksellisten näkökulmien mukaan ottaminen seuratoimintoihin. Tämän tavoitteen pohjalta syntyi julkaisu *Luonto-LETE. Opas urheiluseurojen luontotoiminnoille* (1991). Luonto-LETE syntyi tarpeesta kehittää urheiluseurojen toimintaa niin, että ympäristönsuojelulliset kysymykset nostetaan esille (Itkonen 1991, 5). Kirjassa luonnonsuojelua käsitellään erityisesti nuorille suunnattavan ympäristökasvatuksellisen toiminnan ja virikkeiden

antamisen kautta. Alkusanoina todetaan, että ”kirja pyrkii virittämään ympäristöön liittyvää toimeliaisuutta ja keskustelua, jota urheiluseurojen kasvattajatkään eivät voi sivuuttaa” (Itkonen 1991, 5). Tämä kertoo osaltaan siitä, kuinka ympäristöasiat alkoivat rantautua erilaisiin organisaatioihin. Urheiluseuratoiminta oli luonnollinen kohde ympäristökasvatukselle, sillä urheiluseuratoiminta tavoittaa suuren osan lapsista ja nuorista, ja suomalaisissa urheiluseuroissa on perinteisesti ollut paljon luonnossa tapahtuvaa toimintaa. Täten urheiluseuratoiminnassa luotiin väistämättä aineksia myös luontoa koskeville arvostuksille ja asenteille (emt., 9).

Oittinen (2000) on sijoittanut ensimmäiset merkit ympäristötietoisuuden lisääntymisestä liikuntajärjestöissä 1980-luvun lopulle, joskin varsinaista aktivoitumista alkoi tapahtua vasta 1990-luvun alussa. Vuonna 1991 toteutetussa liikuntajärjestöjen strategiatyössä (Likustra) kestävä kehitys oli yhtenä teemana (Mesimäki 2001, 100). Palloliitto määritteli vuonna 1991 Vihreän Linjan mukaiset arvot toimintaansa (Kulmalahti 2002). Ampumaurheiluliitto teetti vuonna 1991 esiselvityksen ampumaradoista ja ympäristöstä. Suunnistusliitossa puolestaan syntyi 1990-luvun alussa halu tehdä kohdennettua ympäristötyötä nuorten parissa. Suunnistusliitto halusi laajentaa toimintaa ja teki aloitteen Nuorelle Suomelle. Suunnistusliiton aloite johti Nuorten Luontokasvatusprojektin käynnistämiseen, joka toimi vuosina 1994–1995. Projektin yhteydessä selvisi ympäristöön liittyvän tiedon ja ymmärryksen vähyys urheilupiireissä. Liikunnan ja urheilun ympäristövaikutuksia ei juurikaan tiedostettu eikä asia ollut käynyt monen toimijan mielessä. (Mesimäki 2001, 100–101.)

Nuorten Luontokasvatusprojektin kuluessa tuli selväksi, että liikunnan parissa on tarvetta kokonaisvaltaiselle ympäristövastuulliselle toiminnalle, ei pelkästään luontokasvatukselle nuorten parissa. Niinpä projektia laajennettiin Nuoren Suomen Ympäristöprojektiksi vuosiksi 1996–1997. Projekti oli ensimmäinen valtakunnallinen hanke, joka yhdisti liikunnan ja urheilun kokonaisvaltaisesti ympäristöasioihin. Ympäristöprojekti osoittautui hyväksi pilotiksi, josta saatiin alkusysäyksiä ympäristöasioiden tuomiseen liikunnan kentille. Projektissa saatiin kokemusta ympäristöasioiden hoidosta ruohonjuuritasolla eli leireillä, seurojen toiminnoissa ja tapahtumissa. Erityisen merkittävää oli verkostoituminen muiden ympäristötyötä tekevien järjestöjen kanssa. (Emt., 100–102.)

Nuorten Luontokasvatusprojektin ongelmaksi muodostui resursointi: projektia olisi haluttu jatkaa, mutta Nuoren Suomen rahkeet eivät riittäneet. Vastuu siirtyi SLU:lle, joka sai hankkeeseen erityisavustusta opetusministeriöltä. Ympäristöhanketta koordinoi SLU:n nimeämä työryhmä, jossa oli edustajia eri toimialoilta, liitoista ja sidosryhmistä. Taustatahoina toimivat SLU:n lisäksi Kuntourheiluliitto, Olympiakomitea ja Nuori Suomi. Lisäksi hanketta saatiin tukemaan ympäristöministeriö sekä muutamia merkittäviä yhteistyökumppaneita. Näin taloudellinen puoli varmistui ja uusi projekti lähti käyntiin nimellä Liikunnan ja urheilun Ympäristöhanke. Kuvaavaa tämältyyppisten uusien hankkeiden läpiviennille kuitenkin on, että soraääniä kuului runsaasti ja varsinkin rahoituspuoli aiheutti vastalauseita. Ympäristöhankkeen toiminta toteutettiin lopulta konsulttiyrityksen kautta, koska SLU ei halunnut palkata siihen työntekijää. (Mesimäki 2001, 101–105.)

Ympäristöhanke toimi vuosina 1998–2001 ja sai aikaan selviä sysäyksiä liikunnan kentässä. Hankkeen ensimmäisiä tehtäviä oli asenneilmaston muokkaaminen, ja se onnistuikin virittämään johtoportaan edustajia uudelle taajuudelle. Yksi pääteemoista oli liittotasoinen konsultointi ja koulutus. Hanke pyrki aktiivisesti rekrytoimaan ympäristömyönteisiksi tiedettyjä henkilöitä toimintaan mukaan. Hanke tuotti ympäristöaiheisia materiaaleja ruohonjuuritason tarpeisiin ja hankkeen tiimoilta tehtiin selvityksiä ympäristötottumuksista, -asenteista ja -tiedoista sekä julkaistiin raportteja. Ympäristökasvatusta jatkettiin edellisten projektien viitoittamalla tiellä eli leiritoiminnoissa ja erilaisissa tapahtumissa. Ympäristöhanke teki myös yhteistyötä pohjoismaisen Felles-komitean kanssa. Erityinen edistysaskel oli, että ympäristöhankkeen tiimoilta SLU:n hallituksen alle perustettiin ympäristövaliokunta. Näin ympäristöasiat saatiin integroitua SLU:n keskusyksikön sekä ympäristövaliokunnan toimintaan, minkä koettiin olevan asioiden eteenpäin viemisen kannalta merkittävää. (Emt., 104–107.)

Ympäristöhankkeen yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi asetettiin, että vuoden 2000 loppuun mennessä urheilujärjestöihin syntyisi edellytykset omatoimiselle ympäristöasioiden jatkuvalla kehittämiselle. Järjestöille oli tarkoitus laatia ympäristöohjelmia ja siirtää ympäristöosaamista käytännön tasolle. (Emt., 108, 130.) Tavoitteet osoittautuivat liian optimistisiksi. Neljän vuoden aikajänne on liian lyhyt syvällisen ja koko organisaation läpäisevän asenne- ja arvomuutoksen syntymiselle.

Ympäristöasiaa saatiin kyllä vietyä lajiliittoihin, mutta liittojen katsottiin tarvitsevan jatkossa tukea varsinaisen toiminnan käynnistämiseksi (Mesimäki 2001, 120). Lisäksi opetusministeriön hankearvioinnissa todettiin, että urheilujärjestöillä ei ole tarvittavaa asiantuntemusta eikä resursseja omatoimiseen ympäristöasioiden kehittämiseen: aika ja raha eivät riitä (Emt., 130).

Ympäristöhankkeen ongelmaksi koettiin järjestöjen hyvin erilaiset tarpeet. Ympäristöasioiden hallintaa olisi jatkossa pystyttävä viemään eteenpäin jokaiselle liitolle räätälöitynä. Lajiliitoilta saadussa palautteessa myös mainittiin, että yleismaailmallista viherpiiperrystä vierastetaan – sen sijaan halutaan edistää omaan lajiin liittyviä ympäristöasioita. (Emt., 120.) Tässä tulee esille yksi oleellinen ympäristökasvatukseen ja ympäristöpolitiikkaan liittyvä seikka: ympäristötyön kohdentaminen. Lajiliitot ovat toiminnan luonteelta ja laajuudelta hyvin erilaisia, joten jokaisen on itse mietittävä, mihin toiminnan osaan ympäristöasia saadaan aluksi luontevimmin sisälle. Aluksi olisi oltava jokin selkeä kohde, johon panostetaan. (Emt., 10.)

SLU:n Ympäristöhankkeen on arvioitu onnistuneen parhaiten käytännönläheisyydessään. Ympäristöhankkeen työryhmä totesi, että pienet käytännön teot, konkreettiset materiaalit ja käytännön esimerkit olivat lajiliitoille hyödyllisempiä ja innoittavampia kuin mahtipontiset suunnitelmat ja seminaarit (Mesimäki 2001). Ympäristöhanke sai monessa liitossa aikaan alkusysäyksen sille, että niissä alettiin miettiä omaa ympäristöpolitiikkaa ja muodostaa ympäristöohjelmaa. Käsillä olevassa tutkielmassa analysoitavista lajiliittojen ympäristöasiakirjoista moni on syntynyt juuri Ympäristöhankkeen tiimoilta tai sen innoittamana.

3.3 Liikunnan ja ympäristön suhde

Helmut Digel (1992, 260) jaottelee liikunnan ja ympäristön välisen suhteen kolmelle tasolle. Ensinnäkin liikunnalla voidaan nähdä olevan myönteisiä vaikutuksia ympäristöön. Myönteiset vaikutukset liittyvät pääasiassa maankäyttöön sekä liikunnan välinearvoon esimerkiksi ympäristökasvatuksessa. Toiseksi liikunnalla voidaan nähdä olevan kielteisiä vaikutuksia ympäristöön. Nämä vaikutukset voidaan jakaa välittömiin ja välillisiin vaikutuksiin. Välittömät vaikutukset syntyvät lajisuorituksessa, kuten

moottoriurheilussa pakokaasut, amunnassa melu tai suunnistuksessa maan kuluminen. Välilliset vaikutukset ovat hyvin moninaisia. Niitä syntyy esimerkiksi liikuntapaikkarakentamisesta, liikuntapaikkojen energiankulutuksesta, liikuntavälineiteollisuudesta, harrastuspaikalle liikkumisesta ja jätehuollosta. Näkyvimmät ympäristövaikutukset liittyvät usein liikuntatapahtumiin, joissa syntyy jätettä, melua, maasto kuluu ja joihin tullaan pääasiassa yksityisautoillen (Joensuu 2001, 14). Lisäksi liikuntaorganisaatioiden toimistot aiheuttavat samanlaisia ympäristövaikutuksia kuin mitkä tahansa muutkin työpaikat: energiankulutusta, paperinkulutusta, työmatkaliikennettä.

Digelin jaottelun kolmannen kohdan mukaan ympäristöllä voidaan ajatella olevan kielteisiä vaikutuksia liikuntaan. Näillä tarkoitetaan sellaisia ympäristössä tapahtuvia muutoksia, jotka vaikeuttavat tai jopa estävät liikunnan harrastamisen. Tsernobylin ydinvoimalaonnettomuus oli suuren luokan tapahtuma, joka esti monet liikunnan muodot vähäksi aikaa. Yhtä lailla liikunta voi estyä esimerkiksi ilmansaasteiden takia tai avovesien leväkukintojen vuoksi. Viime vuosina ovat ajankohtaistuneet myös ilmastossa tapahtuvat muutokset liikunnan harrastamisen esteinä. Vuosien 2009–2010 talvi oli niin leuto, että ulkojäiden tekeminen oli lähes mahdotonta, hiihtäjät eivät saaneet ainakaan Etelä-Suomessa lumisia latuja alleen ja talviurheilukilpailuja peruttiin runsaasti. Seuraavana talvena koettiin puolestaan ennätyspitkä ja -kova pakkasjakso, joka sekkin esti liikunnan harrastamista ulkona ja jälleen kilpailuja jouduttiin perumaan. Viime vuosina ihmiset ovat siis joutuneet liikunnan harrastamisen puitteissa kohtaamaan ne kielteiset ympäristövaikutukset, joita he ovat itse olleet tuottamassa. Tämän vuoksi on alettu kehittää mukautumisen keinoja muuttuneeseen tilanteeseen. Liikunnan osalta näitä ovat esimerkiksi erilaiset keinotekoiset suorituspaikat, joissa voi harrastaa vuodenaajoista riippumatta: jäähallit, uimahallit, hiihtoputket ja lämmitetyt kentät. Nämä rakennetut liikuntaympäristöt ovat pahentamassa oravanpyörää edistämällä entisestään ympäristöä kuluttavaa liikuntakulttuuria. Kun tämän lisäksi liikuntaan ja urheiluun liittyvät välilliset toiminnot kasvavat kiihtyvää vauhtia, ei liikuntakulttuurin osuus ympäristön tilan muutoksissa ole merkityksetön.

Liikuntapaikkojen rakentaminen, ylläpito sekä liikunta- ja urheilutapahtumat kuluttavat luonnonvaroja ja saastuttavat sen verran, että niiden aiheuttamaa ympäristökuormitusta voidaan pitää merkittävänä. Esimerkiksi Suomen jäähallit käyttivät vuonna 2004 sähköä

lähes 200 000 megawattituntia, mikä vastasi noin 10 000 sähkölämmitteisen nelihenkisen perheen omakotitalon vuosikulutusta. Kun otetaan lisäksi huomioon, että jäähallit käyttävät lämpöenergiaa lähes yhtä paljon kuin sähköä, vastaa niiden käyttämä vuosittainen kokonaisenergiämäärä lähes puolta prosenttia Suomen sähkönkulutuksesta. (Willamo 2006, 224.)

Liikunta ja varsinkin urheilu tapahtuvat yhä useammin muokatuissa tai kokonaan rakennetuissa ympäristöissä. Keinotekoisesti rakennetun ympäristön kehittämistä on alkanut esiintyä enenevässä määrin myös sellaisissa lajeissa, jotka aiemmin on käsitetty luonnonläheisiksi. Yksi tällainen esimerkki on maastohiihto, jonka harrastajat ovat joutuneet osittain siirtymään keinolumelle ja tunneleihin. Yhtä lailla esimerkiksi uinnin harrastus on aikoinaan siirtynyt uimahalleihin maauimaloiden hävitessä. Luistelemaan puolestaan mennään järvenjäätä useammin valmiille luistelukentille tai -halleihin. Suomeen on noussut tällä vuosituhannella yhä enemmän rakennettuja, standardoituja liikuntaympäristöjä, kuten esimerkiksi hiihtoputkia, lämmitettyjä jalkapallokenttiä ja suuria liikuntakeskuskomplekseja. Tähän kehitykseen ovat vaikuttaneet monet asiat, kuten huippu-urheilun korostuminen ja vaatimusten kasvaminen, kilpailun kiristyminen, tulosten vertailtavuuden vaatimus, yleisön houkuttelu sekä ilmastonmuutos. Etenkin talviurheilussa ilmaston lämpeneminen on aiheuttanut tarpeen keinolumen ja -jään sekä keinotekoisien liikuntaympäristöjen tuottamiseen. Yleisesti liikuntakulttuurissa on noussut vallalle ajatus tarjota mahdollisuudet kaikkeen harrastamiseen vuodenajasta ja olosuhteista riippumatta. (Kokkonen 2010, 287, 362; Oittinen 1994, 301.) Tätä voidaan pitää ympäristön kannalta haitallisena kehityksenä. Liikkumisympäristöjen rakentaminen ei koske vain huippu-urheilua, vaan ilmiö on nähtävissä myös virkistysliikunnan puolella. Golfkenttiä ja laskettelurinteitä on raivattu Suomeen viime vuosikymmeninä reilusti. Samoin uimahalleja on alettu muuttaa kylpylöiksi tai yhä suuremmiksi vapaa-ajan keskuksiksi. (Kokkonen 2010.)

Oittinen on kirjannut vuonna 1994 toimenpiteitä, jotka edesauttaisivat liikuntakulttuuria kääntämään kelkkansa ympäristöystävällisempään suuntaan. Oittisen mukaan yhteiskunnan tulisi tukea perusliikunnan muotoja ja perusliikuntapaikkoja. Oittinen päätyy suosittelemaan esimerkiksi sellaisten liikuntamuotojen ja -paikkojen tukemista, jotka ovat sopusoinnussa kestävä kehityksen kanssa. Tällaisia liikuntapaikkoja ovat liikuntaympäristöt, jotka palvelevat suuria käyttäjäjoukkoja, mahdollistavat monien

lajien harrastamisen, palvelevat lähivirkistystä, eivätkä vaadi erityisvälineitä tai luonnon muokkaamista. Koko kansan liikuntamuotoja, kuten lenkkeilyä, kävelyä, pyöräilyä, kuntovoimistelua, uintia, hiihtoa ja liikuntaleikkejä, tulisi tukea yhteiskunnan toimesta. Lisäksi Oittinen mainitsee, että lähiliikuntaa ja virkistystä tulisi tukea enemmän. Liikuntapaikat tulisi rakentaa pitkäikäisiksi, energiataloudeltaan järkeviksi, helposti korjattaviksi ja ennen kaikkea lähelle ihmisiä. (Oittinen 1994, 302–303.)

Liikuntakulttuuri on muuttunut ja etenkin nuorison suosimat lajit ovat tällä hetkellä aivan muuta kuin 1990-luvun alussa. Myös ”koko kansan liikuntamuodot” ovat hieman erilaisia tänä päivänä kuin viime vuosisadan lopulla. Kävelylenkkeily ja pyöräily ovat toki edelleen suosituimpia liikuntamuotoja ja kevyen liikenteen väylät ovat pitäneet paikkansa käytetyimpänä liikkumisympäristönä. Uusina lajeina aikuisten suosimien liikuntamuotojen listalle ovat tulleet kuntosaliharjoittelu, sauvakävely, salibandy ja rullaluistelu. Paljon uusia harrastajia ovat kyselytutkimusten mukaan 2000-luvulla saaneet myös tanssi, golf ja lumilautailu. (Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006a, 22–27; 2009–2010a 14–18.) Nuorten kohdalla suosiotaan ovat nostaneet 1990-luvun alusta tähän päivään etenkin jalkapallo, pyöräily, hiihto, uinti, salibandy ja luistelu. Jalkapallo on selkeästi suosituin laji, pyöräilyn, hiihdon ja uinnin seurattessa perässä. Uusina lajeina nuorten harrastamien liikuntamuotojen listalle ovat tulleet lumilautailu, rullaluistelu ja rullalautailu. (Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006b, 9–11; 2009–2010b.) Edellä mainitut lajien muutokset kertovat, minkälaisissa ympäristöissä liikuntaa on alettu yhä enemmän harrastaa; rakennetuissa ympäristöissä harrastaminen on lisääntynyt selvästi. Liikuntaan rakennettujen ympäristöjen lisäksi etenkin nuoret liikkuvat yhä enemmän myös kaupunkitilassa (esim. Harinen ym. 2006, Itkonen & Tolonen 2010).

Vuodenaikojen vaihtelun eliminointi liikuntarakentamisella on tavallista monissa liikuntamuodoissa. Harrastuksen irtautuminen vuodenkiertoa myötäilevästä harrastusrytmistä rasittaa ympäristöä (Kokkonen 2010, 327). Yritys tehdä kausilajeista ympärivuotisia ei ole kestävän kehityksen mukaista. 2000-luvulla kestävän kehityksen vaatimus onkin korostunut liikuntarakentamisessa (emt., 14, 325). Tosin vasta viime vuosina kestävä kehitys on alkanut vaikuttaa opetusministeriön liikuntapaikkarakentamisen ohjauksen luonteeseen (emt., 326). Kestävän kehityksen kannalta viime vuosien hyvä uutinen on ollut esimerkiksi lähiliikuntapaikkojen

korostaminen valtion liikuntapolitiikassa ja liikuntapaikkarakentamisessa (esim. Kokkonen 2010, 300–303, 362, Opetusministeriö 2008, Valtion liikuntaneuvosto 2001). Liikuntakulttuurin viimeaikaiset muutokset eivät kuitenkaan helpota kestävän kehityksen huomioon ottamista. Harrastusmuotoja on tarjolla yhä enemmän ja eri liikuntamuotojen tarpeisiin räätälöityjä suorituspaikkoja tarvitaan lisää. Kestävän kehityksen vaatimus ja pyrkimykset lisätä kansalaisten liikuntaharrastusta voivat olla ristiriidassa keskenään, mikäli keinoksi valitaan runsas uudisrakentaminen. Jos kestävän kehityksen vaatimus otetaan vakavasti, paljon energiaa kuluttavien liikuntamuotojen valtionavustukset joutunevat jatkossa aiempaa tarkempaan puntarointiin. Kestävän kehityksen näkökulmasta tarkoituksenmukaisena voidaan pitää perus- ja lähiliikuntapaikkojen ylläpitämistä ja rakentamista, liikunnan lähipalveluiden kehittämistä, liikuntatilojen käytön maksimointia, jokamiehen oikeuksien turvaamista ja kevyen liikenteen väylien parantamista. Kestävää kehitystä ovat liikuntapaikkojen riittävän ajoissa tehdyt peruskorjaukset, joissa huomioidaan esimerkiksi energiatehokkuus. Liikuntapaikkojen energiatehokkuuteen ja ympäristökysymyksiin panostettaneen tulevaisuudessa entistä enemmän. (Kokkonen 2010, 328–331; Opetusministeriö 2008, 24–25.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tämä tutkimus lukeutuu liikuntasosiologian sekä yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen piiriin. Tutkielma on osa Jyväskylän yliopistossa Liikuntatieteiden laitoksella meneillään olevaa *Ympäristökysymyksen hallinta liikuntaorganisaatioissa* -tutkimushanketta. Opetusministeriö on kirjannut raportissaan *Uusi suunta liikuntatutkimukseen* (Opetusministeriö 2009) erääksi tulevaisuuden sektoritutkimuksen painopisteeksi liikunnan ja ilmastonmuutoksen tutkimisen. Tämän aihealueen sisällä opetusministeriö on kiinnostunut muun muassa siitä, miten liikunnan eri toimijat (valtio, järjestöt, yritykset) huomioivat ekologisesti kestävät ratkaisut liikuntatoiminnan edistämässä ja miten ilmastonmuutos vaikuttaa liikunnan järjestämiseen, lajien kehittämiseen ja liikuntapaikkarakentamiseen. (Opetusministeriö 2009, 51.) *Ympäristökysymyksen hallinta liikuntaorganisaatioissa* -hanke pyrkii osaltaan täyttämään sitä aukkoa, joka liikuntakulttuurin tutkimuksessa vallitsee.

Liikunnan ja ympäristön välisiä suhteita on tutkittu suhteellisen vähän. Aiheesta tehtyjen muutamien tutkimushankkeiden raportit ovat oman tutkielmani oleellista tausta-aineistoa. 1990-luvulla liikuntakulttuurissa paneuduttiin kestävän kehityksen käsitteen viitoittamaan tutkimukseen. Tätä uraa avasivat esimerkiksi Pauli Vuolle (1993, 1994) ja Anu Oittinen (1994). Liikunnan ja urheilun ympäristövaikutuksia tai ympäristösuhdetta on tutkittu jonkin verran 1990-luvulta lähtien. Aiheesta on valmistunut opinnäytteitä (esim. Borg 2001, Joensuu 2001, Kulmalahti 2002, Laininen 1999, Mesimäki 2001, Simula 2001), selvityksiä (esim. Uusitalo 2001), kyselyitä (esim. Kössi 1998) ja muita julkaisuja (esim. Lyytinen & Vuolle 1992, Mäntylä 1995, Oittinen 1999, Uusalo 2001). Näissä on käsitelty eri lajien ympäristövaikutuksia, tutkittu liikuntakulttuurissa vaikuttavien ihmisten ympäristöasenteita ja ympäristösuhdetta sekä pohdittu kestävää kehitystä kansalaisjärjestöissä ja liikuntahallinnossa. Myös lajiliittojen ympäristöohjelmia on valmistunut opinnäytteinä.

Yleinen ympäristötutkimus on lisääntynyt viime vuosikymmeninä, samoin ympäristöaiheinen ei-tieteellinen kirjallisuus. Ympäristöön liittyvää kirjallisuutta ja erilaisia tutkimustuloksia ja niiden myötä erilaisia suosituksia tulvii valtavalla tahdilla. Ympäristökirjallisuudessa näkökulmia on laidasta laitaan. (Lyytimäki 2006, 9). Kirjallisuuttakin isompi tulva ympäristötietoa leviää median ja internetin kautta.

Tiedotusvälineet pitävät huolen siitä, että voimme halutessamme seurata reaaliaikaisesti ja globaalisti ympäristötapahtumia – lähinnä katastrofeja – kaikkialla maailmassa.

4.1 Tutkimusaineisto

Tutkimukseni tarkastelun keskiössä ovat 13 suomalaisen lajiliiton ympäristödokumentaatiot. Joillakin liitoilla ympäristöasiakirjoja on useampia, toisilla vain yksi. Kokonaisuudessaan aineistoni koostuu 27 dokumentista, joissa on yhteensä noin 600 sivua. Suurin osa dokumenteista on saatu käyttöön syksyllä 2009 Suomen Liikunta ja Urheilu ry:ltä (SLU), joka koordinoi ja avustaa jäsenorganisaatioidensa ympäristöpolitiikkaa. Lisäksi mukaan on otettu vuoden 2010 helmikuuhun mennessä tietoon tulleet, lajiliittojen internet-sivuilta löydetty ympäristöohjelmat. Helmikuun 2010 jälkeen ilmestyneet ympäristödokumentaatiot eivät ole tarkastelussa mukana.

Kaikki aineiston asiakirjat eivät ole varsinaisia ympäristöohjelmia, vaan liittojen laatimia jonkinlaisia dokumentteja ympäristöasioista. Koska dokumentaatiot ovat julkisia ympäristöpoliittisia asiakirjoja, käytän jatkossa niistä niiden oikeita nimiä, kuten Ampumaurheiluliiton ympäristöohjelma tai Suunnistusliiton ympäristöohje. Minkäänlaista kooditusta asiakirjoille ei siis ole ollut tarvetta tehdä.

Aluksi on syytä mainita muutama yleinen huomio aineistostani. Ensinnäkin aineiston kirjo osoittautui hyvin laajaksi, sillä asiakirjojen pituudet ja sisällöt vaihtelevat erittäin paljon. Joidenkin lajiliittojen ympäristöasiakirja on yhden liuskan mittainen maininta ympäristöasioiden huomioimisesta liitossa, kun taas toisten liittojen ympäristöasiakirjat ovat yli satasivuisia ja eri toimialat huomioonottavia tarkkoja asiakirjoja. Sanoisin osan aineistosta olevan ennemminkin periaatejulistuksia tai ohjekirjasia harrastajille kuin varsinaisia ympäristöohjelmia. Toiseksi ympäristöpuhetta tuotetaan asiakirjoissa hyvin eri tavoin. Tekstin tyyllissä ja asioiden esille tuomisessa on selkeitä eroja. Osa asiakirjoista on kevyesti, tietoisuudella kirjoitettuja ohjeistuksia ympäristöstävälliseen toimintaan, osassa taas teksti on selkeästi virallisempaa. Monissa asiakirjoissa on käytetty kuvitusta: osassa humoristista piirroskuvitusta, osassa faktapitoisempaa ja informatiivisuutta tavoittelevaa kuvitusta. Taulukkoon 1 on kirjattu tutkimuksessa mukana olevat lajiliitot, niiden ympäristöasiakirjojen nimet sekä ilmestymisvuodet.

TAULUKKO 1. Lajiliittojen ympäristöasiakirjojen nimet ja ilmestymisvuodet.

LAJILIITTO	YMPÄRISTÖDOKUMENTAATION NIMI
AKK-Motorsport	Ympäristöohjelma 2009–2010 (2008), Ympäristöpolitiikka
Suomen Ampumaurheiluliitto	Ampujan ympäristöopas (2000), Puhtaita osumia – SAL:n ympäristöohjelma (2003)
Suomen Golfliitto	Golfkentän ympäristökäsikirja (2006)
Suomen Ilmailuliitto	Ympäristöohjelma 2008–2010, Ympäristökatselmus (2001)
Suomen Jääkiekkoliitto	Suomen Jääkiekkoliiton ympäristöpolitiikka (2006), Hallinnon ympäristöohjelma (2006), Jääurheiluolosuhteiden ympäristöohjelma (2004), Kilpailujärjestelmän ympäristöohjelma (2006), Koulutusjärjestelmän ympäristöohjelma (2006), Valmennusjärjestelmän ympäristöohjelma (2006), Ympäristötyö osana Jääkiekkoliiton yhteiskuntavastuuta (2006)
Suomen Kanoottiliitto	Melojan ympäristöopas (2000)
Suomen Moottoriliitto	SML Ympäristöohjelma 1.0 (2010), SML Ympäristösääntö 1.0 (2010)
Suomen Palloliitto	Suomen Palloliiton ympäristöohjelma "Yhteinen pallomme" (2002), Palloliiton ympäristöstrategia (2001)
Suomen Purjehdus ja Veneily ¹	Luonnonmukainen veneily (2009)
Suomen Ratsastajainliitto	Hevostallien ympäristönsuojeluohje (2003), Ekologinen ja turvallinen hevostapahtuma (2008), Hyvinvoiva, turvallinen ja ympäristöystävällinen talli (2008)
Suomen Suunnistusliitto	Suunnistuksen ympäristöohje (1999), Suunnistuskilpailun ympäristöohje (1999)
Suomen Tanssiurheiluliitto	Ympäristöohjelma
Suomen Sukeltajaliitto	Suomen Urheilusukeltajainliiton ympäristöohjelma (1994)

Suomessa on 75 lajiliittoa ja tämän tutkimuksen mukaan 13 liitolla on laadittuna jonkinlainen ympäristödokumentaatio. Toki joillakin lajiliitoilla voi olla omia ympäristöasiakirjoja, jotka eivät ole kattojärjestö SLU:n tiedossa ja siten eivät ole myöskään mukana tässä tutkimuksessa. Tällaisten liittojen määrä lienee kuitenkin pieni, sillä SLU on kartoittanut jäsenjärjestöjensä ympäristöasiakirjojen olemassaoloa useaan otteeseen. Liittojen omien ympäristöohjelmien lisäksi jotkut liitot ovat olleet

¹ Luonnonmukainen veneily -asiakirja on Suomen Veneilyliiton, Suomen Purjehdusliiton, Suomen Navigaatioliiton ja Uudenmaan ympäristökeskuksen tuottama julkaisu. Suomen Veneilyliitto ja Suomen Purjehdusliitto ovat vuonna 2011 yhdistyneet, jolloin uuden liiton nimeksi tuli Suomen Purjehdus ja Veneily ry. Tässä tutkielmassa käytetään liiton uutta virallista nimeä.

tuottamassa yksittäisille tapahtumille ympäristöohjelmia tai -oppaita. Esimerkiksi Salpausselän kisoilla on ollut oma ympäristöohjelma vuodesta 1996. Tällaisia yksittäisten tapahtumien ympäristödokumentteja ei kuitenkaan ole sisällytetty tämän tutkimukseen aineistoon. Seuraavassa esittelen lyhyesti tutkimuksessa mukana olevien liittojen ympäristödokumentaatiot.

AKK-Motorsport

AKK-Motorsportin ympäristödokumentit ovat *Ympäristöpolitiikka* sekä *Ympäristöohjelma 2009–2010*. Ympäristöpolitiikka-asiakirjassa linjataan liiton ympäristöpolitiikan päämäärät, periaatteet ja tavoitteet. Ympäristöpolitiikka on tehty pohjaksi ja linjaukseksi varsinaisen ympäristöohjelman laatimista varten. Nelisivuinen asiakirja on laadittu yhteistyössä liiton toimiston ja ympäristöalan asiantuntijayrityksen kanssa. Ympäristöohjelmassa puolestaan esitellään lyhyesti AKK-Motorsportin alainen toiminta ja kuvataan liiton toimintaympäristö. Kuusisivuinen ympäristöohjelma kohdistuu liiton kilpailu- ja harjoittelutoimintaan, liikenteen päästöihin ja materiaaleihin. Ympäristöohjelmassa määritellään liiton ympäristöpolitiikan mukaisten tavoitteiden toteuttamisen toimenpiteet ja aikataulu.

Suomen Ampumaurheiluliitto

Suomen Ampumaurheiluliiton ympäristöohjelma on nimeltään *Puhtaita osumia* (2003). Lisäksi liitto on laatinut *Ampujan ympäristöoppaan* (2000). Ampumaurheiluliiton ympäristöohjelma perustuu liiton vuonna 2002 hyväksymään ympäristöstrategiaan. Ympäristöohjelmassa pohditaan ammunnan ympäristöpaineita, käydään läpi ampumaratojen tilannetta suhteessa ympäristöön, tuodaan esille ammuntaa koskevat viranomaismääräykset, eritellään ympäristötyön vastuutahot ja esitellään liiton ympäristötyön avaintoimenpiteet. Ympäristöohjelma antaa selkeästi kuvan, että ympäristöasioita on liitossa pohdittu huolellisesti. Dokumentaatio on liitteineen 27-sivuinen asiapitoinen paketti.

Ampujan ympäristöopas (2000) on puolestaan 12-sivuinen taiteltu esite. Siinä käsitellään lyhyesti ampujan ja ympäristön suhdetta sekä esitellään ammunnan välilliset

ja välittömät vaikutukset ympäristöön. Esitteessä annetaan ohjeita ympäristöystävällisten harjoitusvälineiden hankkimiseksi, kerrotaan välineiden huoltamisesta ja ammunnan monipuolisesta harjoittelusta, kannustetaan hyötyliikuntaan ja kimppakyyteihin sekä annetaan lajin harrastamisen turvallisuusohjeet. Lisäksi esitteessä ohjeistetaan vastuulliseen toimintaan radalla meluallistuksen, lyijyallistuksen sekä jätteistä huolehtimisen suhteen. Esitettä on havainnollistettu piirroksilla, kuvilla, taulukoilla ja info-laatikoilla. Ampujan ympäristöopas on esimerkki tiiviistä, selkeästä ja informatiivisesta paketista, joka on suunnattu lajin harrastajille. Ampumaurheiluliiton tavoitteena on laatia vastaava opas myös ampumaradoille ja seuroille.

Suomen Golfliitto

Suomen Golfliiton dokumentti on nimeltään *Golfkentän ympäristökäsikirja* (2006). Ympäristökäsikirja perustuu Golfliiton ohjaamaan golfkenttien ympäristöjärjestelmään. Käsikirjassa kuvataan toimintamenettelyt golfkentän ympäristöasioiden hallitsemiseksi. Asiakirjassa pyritään myös antamaan vinkkejä päivittäiseen kentänhoitoon vastuullisen ympäristönhoidon periaatteiden mukaisesti. 90-sivuisessa ympäristökäsikirjassa esitellään golf lajina, kuvataan golfkenttien ympäristötyötä sekä esitellään golfkentän ympäristöjärjestelmä. Huomiota kiinnitetään erityisesti golfkentän hoitoon, kuten lannoitukseen, kasvinsuojeluun ja vesitalouteen. Käsikirja keskittyy golfkenttiin ja niiden oheistoimintoihin.

Suomen Ilmailuliitto

Suomen Ilmailuliitolla on *Ympäristöohjelma* (2008–2010) sekä *Ympäristökatselmus* (2001). Ympäristöohjelma on viisisivuinen, taulukkomuotoon kirjattu selkeä dokumentaatio siitä, kuinka liiton eri toimialueilla voidaan edistää ympäristöasioita. Taulukkoon on määritelty ympäristötyön päämäärät, toimenpiteet, aikataulut, vastuuhenkilöt sekä toteutumisen seuranta. Tavoitteet on eritelty erikseen liiton toimistolle ja henkilöstölle sekä toimikunnille ja luottamushenkilöille. Ympäristökatselmus on puolestaan tehty Teknillisen Korkeakoulun ympäristönsuojelutekniikan diplomityönä. Siinä selvitetään tarkasti eri harrasteilmailulajien ympäristövaikutukset keskittyen ennen kaikkea ilmastonmuutokseen vaikuttavien ilmapäästöjen laskentaan. Kuvituksena

Ympäristökatselmuksessa on ilmailun kuvia sekä runsaasti taulukoita ja kuvioita.

Suomen Jääkiekkoliitto

Suomen Jääkiekkoliitolla on useita ympäristödokumentteja: *Jääkiekkoliiton ympäristöpolitiikka* (2006), *Hallinnon ympäristöohjelma* (2006), *Jääurheiluolosuhteiden ympäristöohjelma* (2004), *Kilpailujärjestelmän ympäristöohjelma* (2006), *Koulutusjärjestelmän ympäristöohjelma* (2006), *Valmennusjärjestelmän ympäristöohjelma* (2006) sekä *Ympäristötyö osana Jääkiekkoliiton yhteiskuntavastuuta* (2006). Liiton jokaiselle toiminta-alueelle on siis luotu oma ohjelmansa, jossa kuvataan kyseinen toiminta-alue ja sen ympäristövaikutukset. Tämän jälkeen on asetettu ympäristöohjelman tavoitteet kullekin toiminta-alueelle sekä toimenpiteet, aikataulut ja vastuuhenkilöt. Lopuksi on kirjattu toteutuksen seuranta ja arviointi. Tavoitteet, keinot ja tehtävät on kirjattu jokaisen toimialueen kohdalta taulukkoon, joka kokoaa tiedot tiiviisti ja havainnollisesti. Kunkin toiminta-alueen ympäristöohjelma on selkeä, noin kuusisivuinen kuvaus ympäristöasioista.

Suomen Kanoottiliitto

Suomen Kanoottiliiton asiakirja on nimeltään *Melojan ympäristöohjelma* (2000). Se on 20-sivuinen tietopaketti melonnan ympäristövaikutuksista ja ohjeistus ympäristön huomioimiseen oman lajin parissa. Siinä käydään läpi niin melontakalusto, melonnan harrastaminen, tapahtumien järjestäminen, omaan lähiympäristöön vaikuttaminen kuin liiton ympäristövaikutuksetkin. Ohjelma sisältää runsaasti pieniä käytännön vinkkejä niin melontaan kuin yleisempään urheiluseuratoimintaan. Ohjelmassa kirjataan hyvin lyhyesti globaalimpaa taustaa ympäristötyölle. Ympäristöohjelma on kuvitettu piirroksilla ja info-laatikoilla.

Suomen Moottoriliitto

Suomen Moottoriliitolla on *Ympäristöohjelma* (2010) ja *Ympäristösääntö* (2010). Suomen Moottoriliiton alaisuuteen kuuluu moottoripyörä-, moottorikelkka- ja ATV-urheilu. Toiminta käsittää yli 20 moottoriurheilulajia. Moottoriliiton Ympäristöohjelma on viisisivuinen, tiivis kuvaus liiton ympäristötavoitteista. Ympäristöohjelmassa esitellään lyhyesti liiton ympäristöstrategia, arvomaailma sekä visio, minkä jälkeen eritellään strategiset tavoitteet ja avaintoimenpiteet. Ympäristöohjelmaa toteutetaan ympäristösäännön noudattamisella ja valvomisella. Ympäristösäännössä painotetaan erityisesti melua, polttoaineita, maaperän suojelemista, puhtaanapitoasioita, yleisön käyttäytymistä sekä suorituspaikkojen ja reitistöjen käyttöä. Säännössä annetaan selväsanaiset ohjeet ympäristön huomioimisesta kilpailun järjestämisessä.

Suomen Palloliitto

Suomen Palloliiton ympäristöohjelma on nimeltään *Yhteinen pallomme* (2002). Se on laadittu Lahden ammattikorkeakoulun ympäristötekniikan opinnäytetyönä. Asiakirja on 86 sivua pitkä ja lisäksi siihen sisältyy lähes sama sivumäärä liitteitä. Ympäristöohjelma on rakennettu ISO 14 001 -standardin pohjalta. Se on kattava esitys niin yleisistä ympäristöasioista kuin Palloliiton omista intresseistä. Ympäristöohjelma on tarkoitettu niin liiton ja piirien kuin seurojenkin käyttöön.

Asiakirjan alussa käsitellään lyhyesti kestävästä kehityksestä urheilussa. Tämän jälkeen käydään läpi jalkapallon ympäristövaikutuksia, missä yhteydessä käsitellään myös yleisiä ympäristöongelmia. Sitten kartoitetaan lajin nykytilaa, liikuntapaikkojen nykytilaa sekä yhteiskunnan eri lohkoja ympäristötekijöinä. Lopuksi esitellään varsinainen Palloliiton ympäristöohjelma, joka nojaa ISO 14 001 -ympäristöjärjestelmän jaotteluun. Kokonaisuutena Palloliiton ohjelma on laaja ja perusteellinen joskin rakenteeltaan vaihteleva. Siinä on pohdittu liikunnan ja ympäristön suhdetta sekä niiden ilmiöitä omaa lajia laajemmin. Palloliiton ympäristöohjelman pääteemoja ovat materiaalinkäyttö, liikenne sekä energiankulutus. Ympäristöohjelman runsas liitemateriaali sisältää muun muassa jalkapallon MM-karsintaottelun ympäristöselvityksen, turnausjärjestäjän muistilistan sekä vinkkejä liikennepäästöjen minimoimiseksi. Ympäristöohjelmassa tuodaan ”ympäristövinkit” mukaan liiton, piirien

ja seurojen toimintaan, ja lisäksi siinä tehdään muutamia avauksia toimintojen uudistamiseksi tai rakenteiden muuttamisesta ympäristöystävällisemmiksi. Tällaisia ehdotuksia ovat esimerkiksi sarjajärjestelmän uudistaminen turnausmuotoiseksi, jolloin pystytään vähentämään harrastukseen liittyvää liikennettä.

Suomen Purjehdus ja Veneily

Suomen Purjehdus ja Veneilyn ympäristödokumentti on nimeltään *Luonnonmukainen veneily. Näin parannamme ympäristöämme* (2009). Se on 8-sivuinen opas veneilyn harrastajille, minkä liitto on laatinut yhteistyössä Uudenmaan ympäristökeskuksen kanssa. Asiakirja keskittyy ainoastaan vesistöön liittyviin ympäristökysymyksiin. Oppaassa käsitellään keskeisiä tekijöitä, joilla voi välttää vesistöjen ja rannikoiden kuormittamista. Ensin esitellään lyhyesti vesistöjen tilaa ja niiden saastumisen ongelmia, tämän jälkeen pääpaino on veneilijälle suunnatuissa yksityiskohtaisissa ohjeissa. Ohjeita annetaan niin vesillä liikkumiseen, veneen huoltoon kuin satamissa liikkumiseen. Asiakirjaa on kuvitettu valokuvilla.

Suomen Ratsastajainliitto

Ratsastajainliitolla ei ole varsinaista omaa ympäristöohjelmaa, mutta se on ollut mukana laatimassa hevosalan ympäristöasiakirjoja yhteistyössä monien tahojen kanssa. Hevosalalla on monia toimijoita ja siten yhteistyö on merkittävässä roolissa. Tässä tutkimuksessa on mukana kolme sellaista ympäristöasiakirjaa, joiden laatimisessa Ratsastajainliitto on ollut mukana.

Hevostallien ympäristösuojeluohje (2003) on julkaistu ympäristöministeriön monisteena. Se on ensimmäinen yhtenäinen ympäristöohje tallitoimintaan. Siinä käydään läpi hevostenpitoon vaikuttava lainsäädäntö ja ohjeistetaan hevostallin sijoittamisessa, lannan varastoinnissa, lannan hyödyntämisessä, hevostallien jätehuollossa, hevostallien ulkoilualueiden järjestämisessä sekä hevostallien valvonnassa ja neuvonnassa. Julkaisun valmistumisprosessissa mukana olleet tahot kuvaavat ratsastusalan monimuotoisuutta: julkaisun valmistelu käynnistyi Uudenmaan

ympäristökeskuksen ja Tuusulan kunnan toimesta, valmistelutyön ohjausryhmään kuuluivat edustajat ympäristöministeriöstä, Uudenmaan työvoima- ja elinkeinokeskuksen maaseutuosastolta sekä Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen hevostalouden tutkimusalueelta. Ohjausryhmän työhön osallistui myös edustajia Suomen Hippoksesta, Suomen Ratsastajainliitosta sekä Suomen ja Uudenmaan hevosenomistajainliitosta.

Hyvinvoiva, turvallinen ja ympäristöystävällinen talli (2008) on tuorein ohje hevostallien toimintaan. Kirjoittajina on useita asiantuntijoita ja sen on julkaissut Agropolis Oy. Tässä tutkimuksessa olen analysoinut laajasta oppaasta vain ne osiot, jotka koskevat ympäristöasioita. Täten esimerkiksi oppaan sisältöön kuuluvat hevosen hyvinvointiin sekä tallin turvallisuusasioihin liittyvät asiat ovat jääneet analyysin ulkopuolelle. Ympäristöasioiden osalta oppaassa käsitellään ympäristöjärjestelmän rakentamista, tallinpitoon vaikuttavaa lainsäädäntöä, lantahuoltoa, tarhojen ja laitumien ohjeistuksia, tallin materiaali- ja energiavirtoja, jätehuoltoa sekä kuolleen hevosen hävittämistä.

Ekologinen ja turvallinen hevostapahtuma (2008) on samaa sarjaa edellä mainitun uuden talliohjeen kanssa. Myös hevostapahtuman ympäristöohjeen ovat laatineet useat asiantuntijat ja julkaisusta on vastannut Agropolis. Julkaisussa käsitellään hevostapahtuman järjestämistä ympäristöjärjestelmän avulla sekä tapahtuman jätehuoltoa, siivousta, lantahuoltoa, käymälöitä, jätevesiä, melua, liikennettä, energiankulutusta, materiaalien hankintaa ja tapahtuman ekotasetta. Lopuksi pohditaan järjestelmän seuranta- ja arviointia ja hyötyjä.

Kaksi viimeksi mainittua ohjetta ovat todella laajoja, yksityiskohtaisia ja monipuolisella perehtymisellä tehtyjä. Ne myös kuvaavat hyvin sitä moniulotteista kenttää, jolla hevosala toimii. Asiakirjoista kuvastuu periaate, jonka mukaan hevostaloutta tulee aina arvioida kokonaisuutena, jossa otetaan huomioon ympäristön lisäksi hevosen hyvinvointiin ja lajinmukaiseen käyttäytymiseen liittyvät tekijät.

Suomen Suunnistusliitto

Suomen Suunnistusliitto on toteuttanut ympäristöohjelmaa vuodesta 1997 lähtien. Liitto on laatinut *Suunnistuksen ympäristöohjeen* vuonna 1999. Asiakirja sisältää myös suunnistuskilpailun ympäristöohjeet. Asiakirjassa esitellään Suunnistusliiton ympäristötyön taustaa, liiton ympäristöpolitiikkaa, suunnistusta lajina, suunnistuksen ympäristövaikutuksia, lajiin liittyvää lainsäädäntöä sekä lajisääntöjä. Lisäksi asiakirjassa esitellään muutamia kokeilutapahtumia, joiden järjestämisessä ympäristötyö on ollut vahvasti mukana. Suunnistuskilpailun ympäristöohje-osiossa kerrotaan yksityiskohtaisesti toimenpiteistä, jotka tulee suorittaa tapahtumia suunnitellessa. Ympäristöohjeen on siten tarkoitus toimia suunnistustapahtuman järjestäjän ympäristökäsikirjana. Suunnistusliiton Ympäristöohjeen sisältö on muodostunut koulutustilaisuuksien, keskustelujen ja ryhmätöiden kautta. Sisältöä ovat kommentoineet myös suunnistuksen sidosryhmät.

Suomen Tanssiurheiluliitto

Tanssiurheiluliiton asiakirjassa kuvaillaan tanssiurheilun ominaispiirteet ja käydään lyhyesti läpi tanssiurheilun ympäristövaikutukset. Lisäksi siinä kirjataan, kuinka ympäristöä voidaan huomioida kilpailutoiminnassa, harjoituksissa, valmennus- ja kurssitoiminnassa, järjestötoiminnassa liitoissa ja seuroissa sekä yksittäisen tanssijan osalta. Asiakirjassa korostetaan pienien arjen tekojen merkitystä ja pienin askelin etenemistä, ihmisten innostamista, muutamien aktiivien (ennen kaikkea liiton ja seuran johdon) sitoutumista sekä yhteistyötä. Tanssiurheiluliiton asiakirjassa ei ole merkittynä ajankohtaa, jolloin se on laadittu.

Suomen Urheilusukeltajainliitto

Suomen Urheilusukeltajainliitolla on *Ympäristöohjelma*, joka on laadittu vuonna 1994. Ympäristöohjelma on yhden sivun mittainen, tiivis esitys liiton ympäristötyön tavoitteista ja toteutuksesta. Ohjelman tavoitteena on vaikuttaa sukeltajien ympäristötietoisuuteen, saada sukeltajat ja seurat toimimaan ympäristönsuojelun hyväksi sekä lisätä sidosryhmien kanssa tehtävää yhteistyötä. Ympäristöohjelmassa on

määritelty toimenpiteet niin liiton valiokunnille, Sukeltaja-lehdelle, seuroille kuin lajin kouluttajillekin.

4.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkielmani pohjan muodostaa tutkimuskirjallisuus, jonka avulla olen hahmottanut aiheen taustaa ja teoriaa. Keskeiset käsitteet ja viitekehyksen olen valinnut yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen ja liikuntasosiologian kirjallisuuden avulla. Liikuntakulttuurin eriytymistä, sen uusia haasteita ja lajiliittojen muuttuvaa toimintaympäristöä olen kuvannut liikunnan yhteiskuntatieteiden tutkimuksen turvin.

Tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt sisällönanalyysiä. Olen tarkastellut ympäristöasiakirjoja teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla. Aineiston analysoinnin tavoitteena on informaatioarvon lisääminen, jossa aineistosta pyritään luomaan selkeää ja yhtenäistä tietoa. Katsoin voivani vastata tutkimuskysymyksiin parhaiten juuri sisällönanalyttisin keinoin. Sisällönanalyysi ei ole tarkkarajainen menetelmä, vaan pikemminkin joukko työkaluja, joiden avulla aineistoa voidaan järjestää ja yhtenäistää sekä tehdä havaintoja aineiston sisällöstä tieteellisin keinoin. Sisällönanalyysiä käytetään yleensä laadullisen aineiston kuvaamiseen, pelkistämiseen ja sisältöjen koostumuksen erittelyyn (Patton 2002, 453).

Sisällönanalyysin avulla voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti. Menetelmällä pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa ja toisaalta etsimään myös tekstin merkityksiä. Sisällönanalyysissä voidaan erottaa kaksi tapaa: sisällönanalyysi, jossa pyritään kuvaamaan dokumenttien sisältöä sanallisesti, sekä sisällön erittely, jossa kuvataan kvantitatiivisesti tekstin sisältöä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105–106.) Tässä tutkimuksessa pyrin sekä sisällönanalyttiseen tarkasteluun että sisällön erittelyyn painotuksen ollessa jälkimmäisessä. En ole analysoinut niinkään yksittäisiä sanoja, vaan lauseita, ilmaisumuotoja ja määritelmiä.

Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä teoreettiset käsitteet tuodaan esiin valmiina, ilmiöstä aiemmin jo tiedettynä. Tämä on huomattava ero aineistolähtöiseen analyysiin

verrattuna, jossa teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 116.) Tässä tutkimuksessa sisällönanalyysiä ohjaavat viitekehyksessä aiemmin esittelemäni keskeiset käsitteet. Tarkemmin ottaen tässä tutkimuksessa voidaan puhua teoriasidonnaisesta sisällönanalyysistä erotuksena deduktiiviseen päättelyyn nojaavaan puhtaaseen teorialähtöiseen päättelyyn. Teoriasidonnaisessa sisällönanalyysissä teoria toimii pohjana ja apuna analyysin etenemisessä. Aikaisemman tiedon merkitys ei ole varsinaisesti teoriaa testaava, vaan pikemminkin uusia ajatusuria aukova. Aineiston analyysissä voidaan edetä aluksi ikään kuin aineistolähtöisesti, mutta lopulta analyysissä ovat ohjaavana ajatuksena viitekehyksessä esiteltyt käsitteet ja teoria. (Emt., 98–101.) Tällaisessa teoriasidonnaisen analyysin päättelyn logiikassa voidaan puhua niin sanotusta abduktiivisesta päättelystä. Tällöin tutkijan ajatteluprosessissa ja analyysissä vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit, joita tutkija pyrkii yhdistelemään. (Emt., 99.)

Sisällönanalyysin avulla voidaan pyrkiä analysoimaan dokumentteja objektiivisesti. Aineiston luokittelussa on kuitenkin aina tutkijan subjektiivinen näkemys mukana. Menetelmänä sisällönanalyysin yksi vahvuus on juuri aineiston kategorisoiminen, mutta tämä on samalla myös menetelmän heikkous. Ei ole olemassa vain jotain yhtä tiettyä tapaa kiteyttää tekstin sisältöä ja merkityksiä, joten tutkimustulokset riippuvat aina tutkijasta, hänen asettamistaan tutkimuskysymyksistä ja valitsemastaan aineistosta. Siten tutkijan, joka nämä valinnat tekee, vaikutus tutkimustulokseen on suuri.

Tässä tutkimuksessa olen tehnyt sisällönanalyysiä kolmivaiheisena luentana. Ensimmäisessä vaiheessa olen poiminut ympäristöasiakirjoista kaikki niissä mainitut yleiset ympäristöongelmat sekä lajiliittojen omat ympäristöhaasteet. Sisällönanalyysin toisessa vaiheessa olen keskittynyt tunnistamaan asiakirjoissa esiteltyt ympäristöhallinnan menetelmät. Kolmannessa vaiheessa olen kiinnittänyt huomioni asiakirjojen tekstistä hahmottuviin ympäristötyön tekemisen taustoihin sekä kannanottoihin.

Sisällönanalyysin myötä tavoitteeni on siis ollut kuvata sitä, *mitä* asiakirjoissa kerrotaan. Tämän lisäksi sivuan ajoittain myös diskurssianalyttistä ulottuvuutta eli *miten* asioita kerrotaan. Tätä ulottuvuutta (asiakirjojen esitystapaa eli kerrontaa) tuon esille siinä määrin kuin se oleellisesti tulee esille sisällönanalyysin ja sisällön erittelyn

yhteydessä tai liittyy niihin. Lajiliittojen ympäristöasiakirjat eivät ole diskursseja, vaan tietyssä ajassa ja oloissa koottuja dokumentaatioita, mutta näen niiden kuitenkin olevan liikuntajärjestöjen ympäristödiskurssien ilmentäjiä. Diskurssiulottuvuuden avulla olen siis pyrkinyt laajentamaan tutkimuskohteeni määritelmää. Kuvaan lajiliittojen dokumentoiman ympäristödiskurssin sisältöä.

4.3 Tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen tavoite on selvittää, miten yleinen yhteiskunnan ympäristöpolitisoituminen ja ympäristöasioiden hallinta ilmenee lajiliitoissa. Tarkasteluni rajaan lajiliitoissa tehtyihin ympäristödokumentaatioihin. Niistä etsin vastausta kysymykseen, miten kyseiset liitot ovat pyrkineet hallitsemaan ympäristökysymystä ja toimintaympäristöään. Selvitän, miten ympäristökysymykset ja ympäristönhallinta dokumentoituvat lajiliittojen ympäristöasiakirjoissa. Kartoitan minkälaisiin ympäristökysymyksiin lajiliitoissa on varauduttu ja millä tavalla. Tämä tutkimus on kartoittava ja kuvaileva.

Tutkimustehtäväni jakautuu kolmeen osaan. Ensinnäkin selvitän, millaisia ympäristökysymyksiä lajiliittojen ympäristödokumentaatiot sisältävät. Toiseksi kartoitan sellaisia toimia, joilla lajiliitot tavoittelevat toiminnasta aiheutuvan ympäristökuormituksen vähenemistä. Millaisia hallinnan menetelmiä asiakirjoissa esitetään? Pyrin analysoimaan ja käsitteellistämään sitä, miten ympäristökysymykset ovat vaikuttaneet lajiliittojen toimintaan ja kykyyn hallita omaa toimintaympäristöään. Näiden osatehtävien kautta hahmotan lajiliittojen ympäristöpolitiikkaa.

Tutkimuskysymyksiäni muodostuvat seuraavanlaisiksi:

1. Millaisia ympäristökysymyksen määritelmiä lajiliittojen ympäristödokumentaatiot sisältävät?
2. Millaisia hallinnan menetelmiä dokumentaatioissa esitetään? Mitä ei esitetä?
3. Miten dokumentaatioissa määritetty liikuntajärjestöjen suhde ympäristöpolitiikkaan?

Kaksi ensimmäistä tutkimuskysymystä liittyvät ennen kaikkea hallintaan.

Ensimmäisellä kysymyksellä pyrin selvittämään *mitä hallitaan* eli mitä ympäristöongelmia lajiliitot määrittelevät ja mitkä ovat ne ympäristöongelmat joihin liitot pyrkivät vaikuttamaan. Toinen kysymys tarkastelee puolestaan *miten hallitaan* eli minkälaisia keinoja tai välineitä lajiliitot ovat kirjanneet, ja toisaalta mitä hallinnan menetelmiä dokumentaatioissa ei esitetä. Kirjaamatta jättämiset voivat olla tietoisia valintoja tai asioita, joita ei vielä ole osattu ajatella. Se, mitä jätetään kirjaamatta, voi olla myös poliittinen valinta. Kolmannen tutkimuskysymyksen avulla pyrin selvittämään, mitä ympäristöasiakirjat kertovat liikuntajärjestöjen suhteesta ympäristöpolitiikkaan.

5 LAJILIITTOJEN YMPÄRISTÖASIAKIRJOJEN SISÄLLÖNANALYYSI

Tässä luvussa tarkastelen lajiliittojen dokumentaatioista esiin nousseita teemoja viitekehysesni ja tutkimuskysymysten määrittelemisissä puitteissa. Luvussa 5.1 käyn ensin läpi yleisiä ympäristökysymyksiä, joita asiakirjoista nousi esille. Luvussa 5.2 kirjaan erityisesti liikunnan ja liikuntalajien ympäristövaikutuksia, joita dokumentaatioissa listattiin. Tämän jälkeen luvussa 5.3 erittelen dokumentaatioissa mainittuja ympäristöhallinnan menetelmiä. Lukuun 5.4 olen poiminut lajiliittojen ympäristötyön syitä ja tavoitteita eli kertomuksia siitä, miksi ympäristöasiakirja on tehty, miksi liitossa yleensä tehdään ympäristötyötä ja mitä muuta kuin ympäristövaikutusten pienentämistä ympäristötyöllä tavoitellaan.

5.1 Dokumentaatioissa käsitellyt yleiset ympäristöongelmat

Dokumentaatioiden ensimmäisellä luentakerralla olin kiinnostunut siitä, mitä yleisiä ympäristöongelmia niissä käsiteltiin ja miten ongelmia mahdollisesti määriteltiin. Yleisillä ympäristöongelmilla tarkoitan esimerkiksi ilmastonmuutosta, luonnon monimuotoisuuden vähenemistä ja niin edelleen.

Useimmissa dokumentaatioissa ei käsitelty yleisiä ympäristöongelmia tai mainittu niitä ollenkaan, saati että niitä olisi tarkemmin määritelty. Taulukossa 2 on koottuna dokumentaatioissa mainitut yleiset ympäristöongelmat lajiliitoittain.

TAULUKKO 2. Dokumentaatioissa mainitut yleiset ympäristöongelmat lajiliitoittain.

	AKK-Motorsport ry	Ampumaurheiluliitto	Golflitto	Ilmailuliitto	Jääkiekkoliitto	Kanoottiliitto	Moottoriliitto	Palloliitto	Purjehdus ja Veneily	Ratsastajainliitto	Suunnistusliitto	Tanssiurheiluliitto	Urheilusukeltajainliitto	Mainintoja yhteensä
Energiantuotannon ongelmat								X	X					2
Ilman saastuminen								X	X					2
Ilmastonmuutos /kasvihuoneilmiö				X				X	X		X			4
Maaperän saastuminen								X	X					2
Melu								X	X					2
Otsonikato								X	X					2
Vesistöjen saastuminen								X	X	X	X			4
Ei käsitelty yleisiä ympäristöongelmia	X	X	X		X	X	X					X	X	8

Yleisiä ympäristöongelmia määriteltiin oikeastaan vain Palloliiton asiakirjassa. Palloliiton ympäristöohjelman tekstissä näkyi opinnäytetyöhön kuuluva tyyli, jossa ympäristöongelmia taustoitettiin erinäisiin lähteisiin viitaten. Suomen Purjehdus ja Veneilyn dokumentissa määriteltiin vesistöön liittyviä ympäristöongelmia kuten rehevöitymistä. Muut taulukkoon 2 kootut rastit ovat lähinnä mainintoja kyseisistä ympäristöongelmista.

Se, ettei dokumentaatioissa käsitelty yleisiä ympäristöongelmia, ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita sitä, etteikö asiakirjassa olisi kytketty omaa lajikuluttuuria laajempaan ympäristökehykseen. Suurimmassa osassa dokumentaatioita ympäristöongelmia käsiteltiin vahvasti omaan lajiin liittyen ja siten yleisemmät määritelmät oli unohdettu.

Energiantuotanto

Energiantuotantoa käsiteltiin ympäristöongelmana kahdessa asiakirjassa. Palloliiton ympäristöohjelmassa pohditaan kuuden sivun verran eri energiantuotantomuotoja,

niiden ympäristövaikutuksia sekä erilaisia valtioiden välisiä toimia ja kansainvälisiä sopimuksia, joita energiantuotannon alalla on tehty (Kulmalahti 2002, 21–27). Muiden liittojen ympäristöasiakirjoissa ei esitelty tai mainittu ympäristöpolitiikassa tehtyjä kansainvälisiä sopimuksia, kuten Kioton sopimusta, Rio de Janeiron ilmastopimusta tai Geneven sopimusta. Energiantuotanto ympäristöongelmana määriteltiin uusiutumattomien luonnonvarojen kuluttamiseksi, uusiutuvien luonnonvarojen liialliseksi käytöksi sekä energiantuotannosta syntyviksi päästöiksi. Ongelmaksi katsottiin myös energiantuotantolaitoksia varten tarvittavan infrastruktuurin rakentaminen (Kulmalahti 2002, 21). Lähteisiin nojautuvan esittelyn lisäksi ilmiöitä ei Palloliiton asiakirjassa pohdittu syvällisemmin.

Ilman saastuminen

Palloliiton ympäristöohjelmassa ilman saastuminen määriteltiin ilmassa esiintyviksi epäpuhtauksiksi, joita joutuu ilmaan ihmisen toiminnan seurauksena ja joilla on haitallista vaikutusta niin ihmisiin, luontoon kuin materiaaleihinkin. Merkittävänä ilmansaasteina pidettiin pölyä, pienhiukkasia, typpidioksidia, häkää ja haihtuvia orgaanisia hiilivetyjä. Ilmansaasteiden katsottiin olevan pääasiassa peräisin liikenteestä, energiantuotannosta sekä teollisuudesta. Parhaiten ilmanlaatuun koettiin pystyttävän vaikuttamaan yksilöiden energiankulutusta vähentämällä sekä liikennekulttuuria muuttamalla. (Kulmalahti 2002, 32.)

Ilmastonmuutos

Ilmastonmuutos tai kasvihuoneilmiö mainittiin neljässä asiakirjassa. Palloliiton asiakirjassa puhuttiin kasvihuoneilmiöstä, jolla tarkoitettiin maapallon keskilämpötilan nousemista ja siitä aiheutuvia ongelmia. (Kulmalahti 2002, 33.) Muissa asiakirjoissa ilmastonmuutosta tai kasvihuoneilmiötä ei määritelty.

Ilmailuliiton Ympäristökatselmuksessa selvitettyt ilmailulajien ympäristövaikutukset keskittyvät nimenomaan ilmastonmuutokseen vaikuttavien ilmapäästöjen laskentaan. Tämä on luonnollista, sillä ilmailun harrastamisessa kuluu paljon polttoaineita, jotka puolestaan ovat ilmastonmuutosta kiihdyttäviä aineita ja vaikuttavat myös välittömästi

ilmanlaatuun. Ilmailuliitossa ilmastonmuutosta pidetään merkittävänä yhteiskunnallisena ympäristökysymyksenä. Asiakirjassa todetaan etenkin fossiilisten polttoaineiden olevan ilmaston lämpenemisen ja ilmakehän hiilidioksidipitoisuuden nousun kannalta merkittävä tekijä. Lisäksi asiakirjassa mainitaan, kuinka esimerkiksi suomalaisten hiilidioksidipäästöt ovat tällä hetkellä kaikkea muuta kuin kestäväällä tasolla. ”*Jos kaikilla maapallon ihmisillä olisi yhtäläinen oikeus tuottaa päästöjä, niin laskelmien mukaan kestävä taso hiilidioksidia olisi noin kaksi tonnia asukasta kohden vuodessa. Tällä hetkellä Suomessa vuosittainen polttoaineista aiheutuva hiilidioksidipäästö on yli 11 tonnia asukasta kohti.*” (Borg 2001, 7.) Ilmailuliiton asiakirjassa tuodaan erilaisin laskelmin ilmi, kuinka paljon eri ilmailulajien välillä on eroja polttoainepäästöissä.

Maaperän saastuminen

Palloliiton asiakirjassa maaperän laatua uhkaavia tekijöitä katsottiin olevan maanajot, soranotto, erilaiset kemikaalit, liikennepäästöt, onnettomuudet, suojaamattomat huoltoasemat, kaatopaikat sekä rakentaminen. Maaperän puhdistamisen todettiin olevan helpompaa kuin vesistöjen. (Kulmalahti 2002, 30.)

Melu

Suomen Palloliiton asiakirjassa melun määriteltiin olevan mikä tahansa häiritsevä tai vahingollinen ääni. Melun kokeminen on subjektiivista. Melu on yksi laajimmalle levinneistä ympäristöhaitoista. Monessa maassa melu mielletään suurimmaksi ympäristösaasteeksi. Melun määrä kasvaa jatkuvasti, kun maapallon ihmismäärä lisääntyy, yhteiskunnat kaupungistuvat ja liikennettä tulee lisää. (Kulmalahti 2002, 38–39.)

Otsonikato

Otsonikato mainittiin Suomen Palloliiton sekä Suomen Purjehdus ja Veneilyn ympäristöohjelmassa. Palloliiton ympäristöohjelmassa otsonikerrosta heikentävien

aineiden käytön todettiin tuhonneen ilmakehän otsonia siinä määrin, että otsonikerros on ohentunut 5 % vuosikymmenessä. (Kulmalahti 2002, 33.) Tekstissä lueteltiin tästä aiheutuvia haittoja ihmiselle, mutta ei eritelty toimenpiteitä, joilla otsonin tuhoutumista voitaisiin estää.

Vesistöjen saastuminen

Vesistöjen saastuminen mainittiin ympäristöongelmaksi neljässä asiakirjassa. Erityisesti ongelma huolestutti Suomen Purjehdus ja Veneilyn asiakirjassa. Vesistöjen saastumiseksi määriteltiin rehevöityminen, happamoituminen, vedenkorkeuden muutokset ja säännöstely, vesiin valuvat ympäristömyrkyt, leväkukinnot sekä vesistöjen äärelle jätettävät jätteet. Näiden listattiin aiheuttavan muun muassa veden samentumista, kalojen makuvirheitä, arvokalojen vähenemistä, maku- ja hajuhaittoja sekä esteettistä haittaa, minkä lisäksi monet vesien eläin- ja kasvilajit ovat uhanalaistuneet tai hävinneet. (Kulmalahti 2002, 27–30; Luonnonmukainen veneily 2009.)

Suomen Purjehdus ja Veneilyn asiakirjassa esiteltiin lyhyesti vesiemme yleiset ympäristöongelmat. Rehevöitymistä pidettiin keskeisimpänä vesistöjen ongelmana. Rehevöityminen määriteltiin kasvien perustuotannon reippaaksi kasvamiseksi, joka johtuu lisääntyneestä ravinteiden saatavuudesta. Vesistöissä rehevöityminen merkitsee levien ja vesikasvien lisääntymistä. Erityisesti levistä on tullut rehevöitymisen ilmentymä. Asiakirjan mukaan teollisuuden ja asutuksen päästöt on saatu jo pitkälti kuriin, mutta maatalouden aiheuttamasta hajakuormituksesta on tullut sisävesien ja meren suurin kuormittaja. Suomen Purjehdus ja Veneilyn asiakirja on ainoa, jossa käsiteltiin Itämeren tilannetta. Itämeren suurimpana ongelmana pidettiin sisäistä kuormitusta, minkä vuoksi meren pohjasta vapautuu ravinteita vielä monia vuosia, vaikka ulkoiset ravinnepäästöt saataisiin loppumaan. Suomen rannikkovesien osalta todettiin, että niiden huono kunto johtuu lähes täysin oman maamme päästöistä, ei muiden. Rehevöitymisen lisäksi Suomen Purjehdus ja Veneilyn asiakirjassa vesistöjen ongelmina mainittiin kemikaalien ja vieraiden aineiden päästöt, jotka muuttavat eliöiden ravinneverkkoa. Vesien roskaantumisen nähtiin heikentävän luonnon virkistysarvoja ja myös aiheuttavan veden pilaantumista ja terveyshaittoja. (Luonnonmukainen veneily 2009.)

5.2 Dokumentaatioissa esitetyt liikunnan vaikutukset ympäristöön

Toisessa analyysivaiheessa huomioni kiinnittyi dokumentaatioissa käsiteltyihin liikunnan ympäristövaikutuksiin. Oman lajin ympäristövaikutuksia lajiliitot ovat listanneet asiakirjoihin huomattavasti enemmän kuin yleisiä ympäristöongelmia. Tähän lukuun olen listannut dokumentaatioissa käsiteltyjä liikunnan yleisiä sekä lajien omia ympäristövaikutuksia. Taulukossa 3 on esitetty dokumentaatioissa käsitellyt liikunnan ja liikuntalajien vaikutukset ympäristöön. Jaottelu taulukossa esiintyviin tekijöihin on karkea, eikä sitä pidä lukea kirjaimellisesti. Jotkut yksittäisistä tekijöistä voisivat yhtä lailla myös lukeutua jonkun toisen tekijän sisään. Lisäksi on huomattava, että ympäristövaikutukset kytkeytyvät toisiinsa monin eri tavoin. Tärkein tavoitteeni taulukon 3 listaamisessa on ollut yleisellä tasolla hahmottaa mitä liikunnan ympäristövaikutuksia liitot ovat käsitelleet ja mitkä asiat toistuvat useimmiten liittojen dokumentaatioissa.

TAULUKKO 3. Dokumentaatioissa esitetyt liikunnan vaikutukset ympäristöön.

	AKK-Motorsport ry	Ampumaurheiluliitto	Golfliitto	Ilmailuliitto	Jääkiekkoliitto	Kanoottiliitto	Moottoriliitto	Palloliitto	Purjehdus ja Veneily	Ratsastajaliitto	Suunnistusliitto	Tanssiurheiluliitto	Urheilusukeltajaliitto	Mainintoja yhteensä
Alueiden käyttö		X	X				X			X	X			5
Energiankulutus			X	X	X		X	X		X	X			7
Eläinkunnan häiriintyminen	X					X			X		X			4
Ilman saastuminen		X			X			X		X	X			5
Jätteen määrä/jätehuolto	X	X	X		X		X	X	X	X	X			9
Kasvillisuuden häiriintyminen	X					X				X	X			4
Liikuntapaikkarakentaminen		X			X	X		X		X	X			6
Maaperän saastuminen		X	X				X	X		X				5
Melu		X		X			X	X		X	X			6
Ongelmajätteet		X	X			X			X	X				5
Urheiluvarusteiden valmistus ja käyttö		X			X			X		X	X	X		6
Vedenkulutus			X		X			X		X				4
Vesistöjen kuormitus		X	X			X		X	X	X	X			7
Yksityisautoilu	X			X	X		X	X		X	X	X		8
Ei mainintoja liikunnan ympäristövaikutuksista													X	1

Tarkastelu osoittaa, että lajiliitoissa tiedostetaan toiminnan kielteiset ympäristövaikutukset. Lajiliitot ovat hankkineet tietoa ympäristövaikutuksista monin eri tavoin. Esimerkiksi Suunnistusliitto, Ilmailuliitto ja Palloliitto ovat teettäneet erinäisiä selvityksiä lajinsa ympäristökuormituksesta. Selvityksiä on tehty opinnäytteinä, toteutettu projekteina tai laadittu yhteistyössä esimerkiksi alueellisen ympäristökeskuksen kanssa. Jotkut liitot ovat saaneet lajin ympäristövaikutuksista tietoa kansainväliseltä liitoltaan.

Alueiden käyttö

Alueiden käyttö nostettiin esille viidessä asiakirjassa. Alueiden käyttö kytkettiin nimenomaan kunkin liiton omaan lajiin. Alueiden käyttöön sisältyy paljon potentiaalisia ristiriitoja ja vallankäyttöä. Aluekiistat ovat yleisiä liikunnan alalla siinä missä muuallakin yhteiskunnassa.

Alueiden käyttö puhutti asiakirjoissa ensinnäkin liikuntapaikkojen aluevarausten osalta. Useat liikuntapaikat vievät runsaasti tilaa, esimerkiksi sisäliikuntahallit parkkipaikoineen. Ulkoliikuntamuodoista esimerkiksi golf vaatii paljon tilaa, eikä lajia voi harrastaa muualla kuin varta vasten siihen rakennetussa ympäristössä.

Golfkentän ympäristökäsikirjassa (Laukkanen ym. 2006) kiinnitetään huomiota uusien kenttien perustamisen kriteereihin ja kuvailuun. Golfkenttää ei voi perustaa mille alueelle tahansa, vaikka viime vuosilta onkin esimerkkejä siitä, kuinka golfkenttiä on perustettu tai yritetty perustaa osittain esimerkiksi luonnonsuojelualueille. Suuri osa suomalaisista golfkentistä on rakennettu kokonaan tai osittain maanviljelyskäytöstä poistetuille pelloille. Ympäristökäsikirjan mukaan golfkenttiin on käytetty noin 5 900 hehtaaria maata. Golfliitto tekee aina katselmuksen uusille, suunnitelluille kenttähankkeille. Katselmuksessa käydään läpi kaavaillun alueen rakentamiskelpoisuus. Liiton ympäristökäsikirjan mukaan tavoitteena on välttää kenttien rakentaminen alueille, jotka ovat ristiriidassa ympäristönsuojelun kanssa (emt., 30).

Golfliiton ympäristökäsikirjassa perustellaan usean sivun verran sitä, kuinka golfkenttä muodostaa erityislaatuisen hoidetun maisemakokonaisuuden. Pelaamiseen liittyvien vaatimusten lisäksi golfkentän suunnittelussa pyritään aina huomioimaan alkuperäinen maisemarakenne sekä kulttuuriset ja luonnonsuojelulliset erityispiirteet. Käsikirjan mukaan suunnittelussa pyritään myös erityisesti huomioimaan arvokkaat maastokohteet ja biotoopit. Suunnitteluvaiheessa tehdään arviot kentän vaikutuksista alueen luontoon ja maisemaan. ”*Vasta kun asiantuntevasti voidaan todeta, että hanke ei kohtuuttomasti huononna luonnonoloja tai parantaa niitä, voidaan suunnittelua jatkaa.*”, todetaan käsikirjassa (emt., 32). Käsikirjan mukaan golfkentän sanotaan parhaimmillaan parantavan maisemaa tai peltomaisemaan verrattuna jopa monipuolistavan sitä. Maastomuotoilujen ja istutusten avulla maisematiloja voidaan jäsentää. Golfiin kuuluvia

rakenteita, kuten vesi- ja hiekkaesteitä voidaan käyttää maisemallisina suunnitteluelementteinä, joilla korostetaan maiseman alkuperäisiä piirteitä ja lisätään alueen ekologista monimuotoisuutta. (Laukkanen ym. 2006, 33–34.)

Tapa, jolla Golfliiton asiakirjassa käsiteltiin alueiden käyttöä ja muokkausta, vaikuttaa jopa puolustuspuheenvuorolta golfkenttien puolesta. Tämä on toki ymmärrettävää, sillä golfiin on lajin voimakkaan kasvun myötä kohdistunut paljon ympäristöpaineita. Tämä on näkynyt etenkin kansainvälisesti, mutta jonkin verran myös Suomessa. 1980–90-lukujen vaihteessa maailmalla syntyi jopa golfin vastainen ympäristöliike. Tämän vuoksi golfkenttien ympäristövaikutuksia alettiin tutkia ensin Pohjois-Amerikassa ja sitten myös muualla maailmassa. Nyt golfiin on perustettu oma ympäristöasioista huolehtiva kansainvälinen yhdistys *Golf Environment Organization*, jonka tehtävänä on auttaa golfyhteisöä kehittämään ympäristöjohtamisen osaamista ja yhteisvastuuta sekä etsimään kestäviä golfratkaisuja (GEO 2011). Ympäristötyön tekeminen rantautui Suomen Golfliittoon juuri kansainvälisyyden kautta.

Ampumaurheiluliiton asiakirjassa alueiden käyttöä pohdittiin mielenkiintoisesti. Asiakirjassa todetaan, kuinka ampumaradat on aikoinaan sijoitettu asuinalueiden ulkopuolelle. Monet Suomen ampumaradoista ovat vanhoja, jopa yli 100-vuotiaita. Asuinalueet ovat levinneet yhä laajemmalle ja nykyisin ollaan monin paikoin siinä tilanteessa, että ampumaratoja on hyvin lähellä asutusta tai jopa asuinalueen sisällä. Ampujat ovat tyytyväisiä, koska ratojen saavutettavuus on parantunut, mutta monin paikoin ammunnan melu häiritsee ihmisten jokapäiväistä elämää ja aiheuttaa ristiriitoja ampujien ja alueen asukkaiden välille. Tästä on aiheutunut rajoituksia ampumaratojen käytölle. Asuinalueiden kasvu ja kaavoitustarpeet ovat johtaneet myös siihen, että ampumaratojen maa-alueiden käyttämistä harkitaan muihin tarkoituksiin, kuten ulkoiluun tai asuinalueeksi. Etenkin Etelä-Suomessa nämä maankäytön muuttamispainet ovat johtaneet tilanteeseen, jossa ampujilla on entistä vähemmän mahdollisuuksia harrastuksensa harjoittamiseen. (Suomen Ampumaurheiluliitto 2003, 3.)

Ampumaurheiluliiton ohella alueidenkäytön konfliktit tulivat esille Ratsastajainliiton dokumentaatiossa. Hevostalouden kasvun ennustetaan lisäävän maankäyttöön ja rakentamiseen liittyviä konflikteja etenkin tiheästi asutuilla alueilla (Pesonen ym. 2008,

100). Hevosalalla on vuosien saatossa totuttu konfliktien ilmenemiseen ja dokumentaation tekstien perusteella niihin osataan suhtautua realistisesti ilman suurempia tunnelatauksia tai intressiristiriitojen virittämisen tarvetta. Vastuullisen tallitoiminnan oppaassa käsitellään omana lyhyenä lukunaan konfliktitilanteiden purkamista. Keinoina listataan esimerkiksi ulkopuolisen tahon kutsumista kiistan välimieheksi, jona voi toimia esimerkiksi kunta, toisen alan yhdistys tai hanke (Pesonen ym. 2008, 101).

Dokumentaatioiden perusteella liikuntapaikkojen alueidenkäyttöön nivoutuu monia muitakin ympäristöongelmia. Esimerkiksi liikuntapaikat pohjavesialueilla tai muuten herkillä alueilla ovat ongelmallisia. Alueiden käyttö puhutti myös liikuntatapahtumien osalta. Monet liikuntalajit tapahtuvat kiinteissä liikuntapaikoissa, mutta esimerkiksi suunnistusta, rallia, ratsastusta ja retkeilyä harrastetaan vaihtelevissa tiloissa. Suunnistuksessa ja rallissa on kilpailuille aina haettava tarkkaan määritellyt luvat alueiden käyttöön. Tässä keskeisinä yhteistyökumppaneina esiintyvät maanomistajat ja viranomaiset. Nämä ovatkin kyseisten lajien ympäristötyössä oleellisia sidosryhmiä, joiden mielipiteitä halutaan kuunnella. Esimerkiksi suunnistuksessa suhteet maanomistajiin koetaan erityisen tärkeiksi. Lajin jatkuvuuden kannalta yhteistyö maanomistajien kanssa nähdään elinehdoksi (Laininen 1999).

Energiankulutus

Energiankulutus oli yksi iso teema dokumentaatioissa. Sitä käsiteltiin liikunnan ympäristövaikutusten näkökulmasta seitsemässä dokumentissa. Energiaa kuluu lämmitykseen, sähköntuotantoon sekä ennen kaikkea liikuntaan liittyvässä liikenteessä. Edelleen energiankulutus puhutti esimerkiksi varusteiden valmistamisen ja käytön sekä liikuntapaikkojen rakentamisen ja käytön suhteen. Näistä eniten huomiota asiakirjoissa sai liikuntapaikkojen energiankäyttö. Esimerkiksi Jääkiekkoliiton ympäristöasiakirjassa pohdittiin paljon jäähallien energiankäyttöä, missä eniten energiaa kuluu kylmäkoneiston toimintaan (Suomen Jääkiekkoliitto 2004). Palloliitossa tilanne on puolestaan päinvastainen eli kentät halutaan kylmään vuodenaikaan lämpimiksi, mutta tilanteen ongelmallisuus tiedostetaan: ”*Energiaa kuluu huomattava määrä kenttien lämmitykseen. Se ei ole järkevää ympäristön kannalta eikä myöskään taloudellisesti*

ajatellen.” (Kulmalahti 2002, 78). Erityisiä ratkaisukeinoja tai tulevaisuuden vaihtoehtoja tähän ei kuitenkaan esitetty.

Ilmailuliiton Ympäristökatselmuksessa energiankulutusta ja tuottamista pohdittiin fossiilisten polttoaineiden käytön ongelmallisuuden kannalta. Ilmailuliiton Ympäristökatselmuksessa on laskettu tarkat arvot ilmailun ympäristövaikutuksista, esimerkiksi energiankulutuksesta: ”Harrasteilmailun kaikkien lajien yhteenlasketuksi energiankulutukseksi saadaan 88 TJ. Tämä vastaa esimerkiksi noin neljää prosenttia huviveneilyyn (2 500 TJ), tai kahta prosenttia lasketteluun (3 800 TJ) liittyvästä energiankulutuksesta Suomessa.” (Borg 2001). Tämän jälkeen on eritelty mistä tekijöistä ilmailun energiankulutus tarkemmin muodostuu. Nämä tekijät on jaoteltu taulukkoon 4.

TAULUKKO 4. Harrasteilmailun energiankulutuksen muodostuminen (Borg 2001).

Varsinainen toiminta (lentäminen, lennättäminen, hinaaminen jne.)	62 %
Harrastajien autoliikenne lentopaikoille	32 %
Lentokalustoon sitoutunut energia	3 %
Harrasteilmailun hallinto	3 %

Harrasteilmailun energiankulutuksen jaottelun yhteydessä huomautetaan, että eri ilmailulajien väliset vaihtelut ovat suuria. Esimerkiksi autoliikenteen osuus kokonaisenergiankulutuksesta vaihtelee eri lajien välillä peräti 10–95 prosentin välillä. Nousuvarjo-, lennokki- ja liidinlajeilla autoliikenteen osuus energiankulutuksesta on suurin, moottorilentämisellä ja kuumailmapallolentämisellä puolestaan pienin. (Borg 2001.) Taulukon kaltainen jaottelu on joka tapauksessa käyttökelpoinen työkalu lajiliitolle, kun ympäristötoimenpiteitä suunnitellaan.

Monen lajiliiton asiakirjassa pohdittiin energiankäyttöä liiton toimistossa ja/tai hallinnossa. Hallinnon ympäristötekijät muodostuvat välillisestä ja välittömästä energiankulutuksesta. Välitön energiankulutus aiheutuu toimi- ja luottamushenkilöiden matkustamisesta sekä toimistotalon lämmityksestä ja sähkön käytöstä. Välillinen energiankulutus aiheutuu toimiston ja hallinnon käyttämien hyödykkeiden raaka-aineiden valmistamisesta, jalostuksesta ja kuljetuksesta. Tarkimmin liiton toimiston ja

hallinnon aiheuttamat ympäristövaikutukset on ilmoitettu Ilmailuliiton asiakirjassa. Toimihenkilöt ja luottamushenkilöt mukaan luettuna Ilmailuliiton hallinnon on laskettu ajavan vuosittain 370 000 kilometriä autoliikennettä. Paperia kuluu vuosittain 160 000 arkkia kopiointiin ja 22 000 arkkia tulostukseen. Postituksiin kuluu 40 000 kirjekuorta. Ilmailulehden vuosittainen painosmäärä on 132 000 kappaletta. Toimiston valaistukseen, lämmitykseen ja konttorikoneiden sähkönkulutukseen menee vuosittain 136 000 kWh. Hallinnon energiankulutukseksi on Ympäristökatselmuksessa laskettu 2,5 TJ, josta viidesosa aiheutuu toimistotalon sähkönkulutuksesta, kolmasosa tieliikenteen käyttämistä fossiilisista polttoaineista ja loput välillisistä, erilaisiin tarvikkeisiin sitoutuneesta energiasta. Ilmailu-lehden on laskettu vastaavan jopa 95 % hallinnon välillisestä energiankulutuksesta. Tämä saa pohtimaan paperiin perustuvan tiedotuksen korvaamista esimerkiksi nettijulkaisuilla. (Borg 2001.) Edellisen kaltaisen laskelman tekemisestä voisi olettaa olevan apua muillekin liitoille. Laskelma auttaa hahmottamaan oman liiton tilannetta ja kenties suunnittelemaan säästötoimenpiteitä.

Ylivoimaisesti suurin energiankulutus liikunnassa ja urheilussa aiheutuu liikkumisesta harrastuspaikoille ja kilpailuihin. Esimerkiksi suunnistuksessa jopa 90 % energiankulutuksesta on arvioitu aiheutuvan liikenteestä (Laininen 1999, 21). Suurin energiankulutus tulee yksityisautoilusta, johon liittyy toisena ongelmana myös kasvihuoneilmiötä voimistavat hiilidioksidipäästöt. Yksityisautoilu puhutti lajiliittojen asiakirjoissa kauttaaltaan ja monessa dokumentaatiossa sitä pidettiin urheilun pahimpana ympäristöongelmana. Tämän vuoksi käsittelen yksityisautoilua omana alalukunaan.

Ilman saastuminen

Liikunnan aiheuttamaa ilman saastumista käsiteltiin viidessä dokumentaatiossa. Jalkapallossa liikenteen katsotaan olevan merkittävin ilmanlaatu heikentävä tekijä. Ilman saastuminen tulee esille etenkin suurten tapahtumien yhteydessä. (Kulmalahti 2002, 35.) Ampumaurheilussa ilman laatuun vaikuttavana tekijänä mainittiin ampumasuorituksesta ilmaan päätyvä lyijypöly (Suomen Ampumaurheiluliitto 2000). Suunnistusliiton ympäristöohjeessa ilmansaasteet kirjataan yhdeksi lajin välillisistä ympäristövaikutuksista. Ilman saastumista aiheutuu muun muassa liikenteestä

suorituspaikoille, järjestäjien aiheuttamasta liikenteestä, latu-urien avaamisesta moottorikelkalla (hiihtosuunnistus) sekä välineiden, materiaalien ja elintarvikkeiden valmistuksesta ja kuljetuksesta (Laininen 1999, 14).

Jätteen määrä

Jätteen määrä nähtiin asiakirjoissa merkittäväksi ympäristöongelmaksi. Se mainittiin yhdeksässä asiakirjassa. Jätettä lueteltiin syntyvän monessa yhteydessä, mutta erityisiksi ongelmapaikoiksi katsottiin tapahtumien yhteydessä syntyvä jätemäärä sekä aroille luontopaikoille, kuten vesistöjen ympäristöön, kertyvät jätteet. Etenkin Suomen Purjehdus ja Veneily sekä Kanoottiliitto esittivät huolensa jätteistä vesiympäristössä eli omassa harrastusympäristössään.

Roskaamista käsiteltiin asiakirjoissa kohtuullisen paljon. Puhe roskaamisesta oli valistus-sävytteistä ja siihen liitettiin ohjeita roskaamisen vähentämiseksi ja asennekasvatuksen harjoittamiseksi. Esimerkiksi Kanoottiliiton asiakirjassa roskaamisella oli iso painoarvo. Asiakirjassa pohdittiin roskaantumisen jälkiä luonnossa ja ohjattiin roskien oikeaan käsittelyyn, mahdollisimman vähään roskien määrään sekä roskattoman tapahtuman järjestämiseen. ”*Retkeilyyn kuuluu periaate, ettei seuraava tulija voi aavistaa jonkun juuri leiriytyneen tai pysähtyneen samalla paikalla. Tarvikkeet, jotka on tuotu mukana, viedään mennessä.*” (Suomen Kanoottiliitto 2000, 12.)

Ratsastajainliiton asiakirjoissa talleilla syntyvää jätettä ja jätevesiä käsiteltiin laajasti. Talleilla jätettä syntyy esimerkiksi erilaisista paperi- ja muovipakkauksista, paalinaruista, hevösvarusteista, kengityksestä sekä tallihenkilökunnan sosiaalityötiloista. Jätevesiä syntyy tallitilojen pesusta, hevosten pesusta sekä henkilökunnan pesu- ja käymälävesistä. (Ympäristöministeriö 2003, 24.)

Myös materiaalien hukka ja sitä kautta tarpeettoman suuri jätemäärä puhutti asiakirjoissa. Etenkin toimistoissa ja tapahtumissa materiaalia kuluu lajiliittojen asiakirjojen mukaan tarpeettoman paljon, varsinkin paperia. Paperinkulutuksen todettiin olevan suurta monessa toimistossa ja kilpailutapahtumissa. Suunnistusliiton asiakirjassa

huomautetaan, että atk-aikaan siirtyminen ei suinkaan ole vähentänyt paperinkulutusta, vaan ennemminkin lisännyt sitä (Laininen 1999, 57).

Eläinkunnan ja kasvillisuuden häiriintyminen

Eläinkunnan häiriintyminen tuli esille Golfliiton, Kanoottiliiton, Suomen Purjehdus ja Veneilyn, Suunnistusliiton ja AKK-Motorsportin asiakirjoissa. Suomen Purjehdus ja Veneilyn asiakirjassa korostettiin erityisen huolellista liikkumista luonnonpuistoissa ja hylkeidensuojelualueilla. Lintujen pesimäaikoina maihinnousua kehoitettiin välttämään kaikkialla, missä se saattaa häiritä lintujen pesimistä (Suomen Purjehdus ja Veneily 2009). Myös Kanoottiliiton asiakirjassa ohjeistettiin olemaan huolellinen lintuluotojen ja lintujen pesimäpaikkojen läheisyydessä. Melojan täytyy olla erityisen tarkkana siksi, että melomalla pääsee kapeisiin paikkoihin, joihin esimerkiksi veneellä ei ole menemistä. (Suomen Kanoottiliitto 2000, 13.)

Suunnistuksessa puolestaan eläinkunnan häiriintyminen liittyy isoihin suunnistustapahtumiin kuten Jukolan viestiin. Tällaisissa tapahtumissa toteutetaan ennen kilpailuja riistanajo, jolla saadaan eläimet hetkellisesti pois kilpailualueelta, jotta ne eivät pelästyisi kilpailijoita. Lisäksi suunnistuskilpailun järjestämisohjeissa on määritelty tarkat ohjeet ratasuunnitteluun, jonka avulla eläimille jätetään kilpailumaastoon suoja-alueita. (Laininen 1999.)

Kasvillisuuden häiriintyminen mainittiin AKK-Motorsportin, Golfliiton, Kanoottiliiton ja Suunnistusliiton dokumentaatioissa. Suunnistuksessa kasvillisuuden häiriintyminen on yksi eniten puhuttaneita ympäristövaikutuksia. Asiaa on tutkittu pohjoismaissa 1970-luvulta lähtien. Suunnistajien vaikutuksia erilaisten maastojen kulumiseen on tutkittu etenkin suurten kilpailujen yhteydessä. Näissä tutkimuksissa on havaittu, että suunnistajien jättämät jäljet häviävät maastotyypistä ja kulutuksen intensiteetistä riippuen 1–3 kasvukaudessa. Suunnistuksessa sekä eläinten että kasvillisuuden mahdollisimman vähäiseen häiriintymiseen pystytään vaikuttamaan maastonkäytön suunnittelulla ja ratasuunnittelulla, johon liitto on laatinut tarkat ohjeet. (Laininen 1999, 13.)

Liikuntapaikkarakentaminen

Liikuntapaikkarakentaminen on yksi liikunnan ja urheilun suurista ympäristörasitteista. Paitsi että liikuntapaikat vievät paljon tilaa (ks. alueiden käyttö), niihin joudutaan myös käyttämään runsaasti erilaisia materiaaleja, jotka eivät välttämättä ole ympäristöystävällisiä. Suomen Palloliiton ympäristöohjelmassa tuodaan esille, kuinka stadioneihin ja halleihin käytetään suuret määrät betonia, soraa, terästä, alumiinia ynnä muita rakennusmateriaaleja (Kulmalahti 2002, 5). Viime aikoina joidenkin liikuntapaikkojen tekemisessä on yleistynyt rakennussuunnittelu, jossa pyritään kiinnittämään huomiota stadionien ja hallien koko elinkaaren ympäristövaikutuksiin. Palloliiton asiakirjassa esimerkkeinä mainitaan Ratinan ekostadion Tampereella sekä puusta tehty Silva-stadion Vantaalla (Kulmalahti 2002, 5). Palloliitossa arvellaan, että aika on otollinen ekologiselle rakentamiselle muuttuvan lainsäädännön ja ympäristömyötäisten markkinoiden kehittymisen vuoksi. Paineita tähän suuntaan ”*luovat ympäristö itse sekä yhä ympäristötietoisemmat kuluttajat*” (Kulmalahti 2002, 41–42).

Pienemmässä mittakaavassa liikuntapaikkarakentamista on myös liikuntatapahtumia varten rakennettava väliaikainen infrastruktuuri. Joskus nämä voivat olla vain muutama huoltoteltta ja saniteettitilat, mutta toisinaan tapahtumaa varten joudutaan rakentamaan kokonainen pienoiskaupunki, kuten esimerkiksi suunnistuksen Jukolan viestissä, johon osallistuu nykyään yli 10 000 kilpailijaa ja jopa 30 000 katsojaa. Suunnistusliiton ympäristöohjeessa todetaan, että suunnistustapahtumien kilpailukeskusten rakentamisen aiheuttamia ympäristövaikutuksia ei ole toistaiseksi tutkittu yhtä Jukolan viestin pesupaikan jätevesitutkimusta lukuun ottamatta, mutta selvää on, että ”*keskuksen tarvitsemien rakenteiden, paikoituksen, saniteettitilojen, ravintolan, tulospalvelun ja jätehuollon järjestäminen kenttäolosuhteissa vaatii omat ympäristöratkaisunsa*”. (Laininen 1999, 22.)

Maaperän saastuminen

Maaperän saastuminen mainittiin viidessä dokumentaatiossa. Suomen Ampumaurheiluliiton dokumentaatiossa maaperän saastumista käsiteltiin lähinnä ammunnaa jäävien ruuti- ja luotijätteiden kautta. Ammunnan pääsaastuttajat ovat

lyijylyudit. Kivääri- ja pistooliradoilla luodit kerätään taulujen takana olevaan maavalliin, jolloin lyijyn saastuttama maa-alue jää varsin pieneksi ja seuraukset katsotaan olevan hallittavissa. Haulikkoradoilla saastunut alue sen sijaan on suuri, mikä on ongelma. Lyijy on metallina stabiili, joka voi säilyä muuttumattomana pitkän aikaa, mutta ajan myötä osa sitä liukenee maahan ja mahdollisesti pohjavesiin asti. (Suomen Ampumaurheiluliitto 2003, 3.)

Jalkapallossa vahinkoa maaperälle katsottiin aiheuttavan kenttien rakentamisvaiheen soranotto, liikenne sekä käytettävät lannoitteet ja muut kemikaalit. (Kulmalahti 2002, 31.) Golfissa maaperän saastumista tapahtuu lähinnä viheriöiden lannoitustarpeen takia. Lannoitus on osa golfkentän hoitoa, mutta toisin kuin kasvintuotannossa, golfkentällä tavoitteena on mahdollisimman vähäinen kasvu. Golfkentän ympäristökäsikirjan mukaan kenttien lannoituksen perusteena ovat tutkimuksilla selvitetty maaperän ja kasvien ravintotilanteet. (Laukkanen ym. 2006, 52.) Golfkentän käsikirjassa ei kuitenkaan eritellä mitä vaikutuksia lannoituksella maaperään voi olla tai mitä konkreettisia vaikutuksia toimenpiteillä pyritään vähentämään. Sen sijaan käsikirjassa esitellään lannoituksen periaatteita ja korostetaan tarkkaan mietittyjä toimenpiteitä. Golfkenttien hoidon kannalta käsikirjan oleellista antia ovat konkreettiset ohjeet lannoitukseen ja suositukset lannoitusmääriin.

Melu

Melu listattiin liikunnan aiheuttamaksi ympäristöongelmaksi kuuden liiton dokumentaatiossa. Liikunnassa melua syntyy välillisesti etenkin liikenteen muodossa ja suurten tapahtumien yhteydessä mutta joidenkin lajien harrastamisesta syntyy myös välittömästi melua. Siksi melua käsiteltiin erityisesti Ampumaurheiluliiton ja Ilmailuliiton asiakirjoissa ja se mainittiin myös Moottoriliiton asiakirjassa. Ilmailuliiton Ympäristökatselmuksessa melusta on tehty tarkkoja mittauksia. Mielenkiintoista oli se, että AKK-Motorsportin – jonka alaisia lajeja ovat esimerkiksi ralli ja karting – asiakirjassa melua tai melun hallintaa ei mainittu mitenkään.

Ilmailuliiton Ympäristökatselmuksessa käsiteltiin melun määrittämisen vaikeutta. Erilaisten äänien ja melun kokeminen on yksilöllistä. Melun kokemiseen vaikuttavat

äänen taajuuden ja äänenpaineen lisäksi ympäröivät olosuhteet, kuulijan mieliala, melun informaatio sisältö, kuuntelijan suhtautuminen melun aiheuttajaan sekä mahdolliset muut yhtäaikaiset melulähteet (Borg 2001). Harrasteilmailussa meluhaittoja liittyy laskuvarjohyppyyn, purjelentoon, moottorilennokkeihin, ultrakevyisiin ja moottorilentoon. Ilmailuliiton asiakirjassa todetaan, että harrasteilmailulla on maailmanlaajuisesti ongelmia ympäristöviranomaisten kanssa melun suhteen. Asiakirjassa myös pahoitellaan sitä, että ihmiset eivät useinkaan osaa tehdä eroa harrasteilmailun ja liikenneilmailun välillä. Suurten liikenne- ja sotilaslentokoneiden käyttämien lentokenttien aiheuttamat meluongelmat ovat asiakirjan mukaan huomattavasti suurempia kuin pienkonekenttien. Lisäksi Ilmailuliiton asiakirjassa todetaan, että ”*tieliikennemelu on useimmiten häiritsevämpää kuin pienlentokenttien melu*”. (Borg 2001, 9.) Ilmailuliiton asiakirjoista tulee selvästi esille, että melu on harrasteilmailussa herkkä aihe ja potentiaalinen ristiriitojen aiheuttaja.

Ampumaurheiluliiton asiakirjoissa melulla on luonnollisesti iso rooli. Ammunnassa melulla on monta ulottuvuutta. Ensinnäkin se vaikuttaa ampumaratojen sijoittamiseen. Toiseksi ammunnan melu on potentiaalinen ristiriitojen aiheuttaja ampujien ja ammunnan ääniä kuuntelemaan joutuvien ihmisten kesken. Kolmanneksi ammunnan melu on terveysriski harrastajalle itselleen, minkä vuoksi melun suojaukseen on lajissa kiinnitettävä erityistä huomiota. Lisäksi melu rasittaa ampumatapahtumien yleisöä. (Suomen Ampumaurheiluliitto 2003.)

Palloliiton dokumentaatiossa kirjattiin, että jalkapalloilun suorat ja välilliset melusaasteet aiheutuvat liikenteestä sekä turnauksista ja peleistä, joissa yleisön huudot, kuulutukset ja pillin vihellykset aiheuttavat melua. (Kulmalahti 2002, 41.) Suunnistuksessa melua puolestaan aiheutuu liikenteestä, kilpailujen kuulutuksesta sekä moottorikelkoista hiihtosuunnistuksessa (Laininen 1999, 14).

Ongelmajätteet

Ongelmajätteitä käsiteltiin viidessä asiakirjassa. Kanoottiliiton asiakirjassa ongelmajätteeksi määriteltiin aine, joka kemiallisen tai muun ominaisuuden vuoksi voi aiheuttaa haittaa tai vaaraa ympäristölle tai terveydelle. Samalla huomautettiin, että

joskus ongelmajätteen tunnistaminen voi olla hankalaa puuttuvien merkintöjen vuoksi. (Suomen Kanoottiliitto 2000, 9–10.) Suomen Purjehdus ja Veneilyn asiakirjassa ohjeistettiin ongelmajätteiden tunnistamiseen ja oikeaan käsittelyyn. Veneilyn tärkeimmiksi ongelmajätteiksi listattiin jäteöljyt, suodattimet, öljyyntyneet pilssivedet, akut, paristot, erilaiset liuottimet ja maalit, maalien hiontajätteet sekä vanhentuneet hätäraketit tai soihdut. Näiden keräämiseen ja asianmukaiseen hävittämiseen annettiin ohjeita. (Luonnonmukainen veneily 2009.)

Ammunnan luodeissa käytettävä lyijy on ongelmajätettä. Ampumaurheiluliiton dokumentaatioissa lyijyn käyttöä pohdittiin runsaasti. Ampumaradoille jäävät lyijyjäämät liukenevat hiljalleen maaperään ja pohjaveteen. (Suomen Ampumaurheiluliitto 2003, 3.) Hevostallitoiminnassa ongelmajätteitä ovat puolestaan vanhentuneet lääkkeet, mahdolliset kemikaalit, loisteputket, vanhat akut ja kyllästetty puu (Ympäristöministeriö 2003, 24). Lajiliittojen asiakirjojen luettelot ongelmajätteistä kertovat siitä, että liikunnan ja urheilun ala ei poikkea muista elämän alueista, vaan erilaisissa liikuntaan liittyvissä toiminnoissa on samoja ongelmajätteitä kuin muuallakin.

Urheiluvarusteiden valmistus ja käyttö

Urheiluvarusteiden valmistusta ja käyttöä pidettiin yhtenä liikunnan ympäristövaikutuksena kuudessa dokumentaatioissa. Tanssiurheiluliiton asiakirjassa katsotaan, että tanssilla ei ole juurikaan muita ympäristövaikutuksia kuin harrastukseen liittyvä liikenne sekä tanssiurheiluvarusteiden valmistus ja käyttö. *”Tanssiurheiluun kuuluu myös lajinomaiset harjoitusvarusteet, näyttävät kilpailuasut sekä erilaisten meikkien, värivoiteiden sekä eri hiustuotteiden käyttö. Harjoitusvarusteiden ja kilpailuasujen materiaalivalinnat voidaan tehdä nykyistä paremmin ympäristöasiat huomioiden.”* (Suomen Tanssiurheiluliitto, 2.)

Suunnistusliiton ympäristöohjeessa välineiden, kuten suunnistuspuikujen, -tossujen ja kompassien valmistus lasketaan yhdeksi lajin välillisistä ympäristövaikutuksista. Samalla kuitenkin todetaan, ettei varusteiden aiheuttama ympäristövaikutus ole tässä lajissa merkittävä, koska suunnistusvälineiden valmistus on marginaalinen

teollisuudenala ja harrastajan tarvitsemat välineet ovat hyvin vähäiset. (Laininen 1999, 22.)

Vedenkulutus

Erilaisissa liikuntaan ja urheiluun liittyvissä toiminnoissa kuluu runsaasti vettä. Vedenkulutusta käsiteltiin neljässä dokumentaatiossa. Jalkapallossa ja golfissa joudutaan käyttämään suuria määriä vettä kenttien kasteluun. Myös hevosurheilussa kenttiä kastellaan ja lisäksi vettä kuluu paljon hevosten pesuun. Jääkiekossa vettä kuluu jäädyttämiseen, jäähdyttämiseen sekä peseytymiseen.

Golfissa aloituslyöntipaikkojen, viheriöiden ja peliväylien hoito ja kunnossapito edellyttää kastelua kuivimpien kuukausien aikana. Sadetusmäärä riippuu sateesta, maalajista, heinälajista, kentän sijainnista, tuulisuudesta, haihdunnasta ja vuosittaisista kasvuoloista. Suomessa 18-reikäisellä golfkentällä käytetään sadetukseen keskimäärin 25 000 kuutiota kasteluvettä vuosittain. (Laukkanen ym. 2006, 71.) Määrä vastaa 100–150 omakotitalossa asuvan nelihenkisen perheen kulutusta vuodessa (esim. HSY 2010, Motiva 2012, Ympäristöministeriö 2012. Veden määrä golfkenttien kastelussa on siten merkittävä. Usein kasteluvesi pyritään saamaan suoraan lähivesistöistä. Vaihtoehtoisesti vettä kerätään altaisiin tai purouomiin, jotka voivat samalla toimia kentän vesiesteinä. Pohjaveden käyttäminen golfkentän kasteluun edellyttää aina vesioikeuden lupaa. Vesijohtovesi on ensisijainen kastelunlähde vain poikkeustapauksissa, mutta muutamilla kentillä sitä käytetään varajärjestelmänä täydentämään muuta vedensaantia. (Laukkanen ym. 2006, 71–73.)

Vesistöjen kuormitus

Vesistöjen kuormitusta käsiteltiin seitsemän liiton dokumentaatiossa. Vesistöjen kuormituksesta oltiin erityisen huolissaan vesiympäristössä harrastettavien lajien liitoissa. Näiden lisäksi vesistöjen kuormitus puhutti Ampumaurheiluliiton, Suunnistusliiton, Palloliiton ja Golfliiton asiakirjoissa. Esimerkiksi golf- ja jalkapallokentillä käytettävät lannoitteet ja muut kemikaalit saattavat joutua maaperän

läpi suodattuvan veden mukana pohjaveteen ja muihin vesistöihin. Joillakin jalkapallokentillä seurataan lannoitehuuhtoumien määrää, mutta useimmilla kentillä ei ole seuranta (Kulmalahti 2002). Suunnistuksessa puolestaan raskasmetallit voivat muodostua kilpailutapahtumien pesupaikkojen jätevesistä sekä saniteettitoimintojen jäte- ja suotovesistä (Laininen 1999).

Ampumaradoilta voi levitä lyijypäästöjä pohjaveteen. Koska useimmat ampumaradat Suomessa on perustettu ennen nykyisten ympäristölakien voimaantuloa, voivat ampumaratojen paikat olla nykytietämyksen mukaan ympäristölle haitallisia. Ratoja on esimerkiksi pohjaveden muodostumisalueilla tai muilla herkillä alueilla, joissa maankoostumus voi edesauttaa saasteiden leviämistä. Muutamia ampumaradot sijaitsevat lähellä vedenottoja, harjuilla tai pohjavesialueilla. (Suomen Ampumaurheiluliitto 2003.) Kuitenkin valtaosa radoista kuuluu kohtalaisen tai vähäisen riskin luokkaan. Ampumaurheiluliiton ympäristöohjelmassa viitataan ympäristölakiin (86/2000), jonka mukaan se, jonka toiminnasta on aiheutunut maaperän ja pohjaveden pilaantumista, on velvollinen puhdistamaan maaperän. Esimerkiksi kun Alahärmässä Haaruskankaan ampumaradan lähellä todettiin pohjaveden lyijypitoisuuden nousua, niin ampumaradan saneeraus maksoi yli 300 000 euroa. Saastumisessa kyse on siis sekä suurista asioista ihmisen terveyden kannalta että suurista rahallisista summista. Ampumaurheiluliiton ympäristöohjelmassa tiedostetaan, että lyijyn saastutus voi joillakin ampumaradoilla aiheuttaa lähitulevaisuudessa vakavia ongelmia. Tämän estämiseksi liitto kirjaa toimivansa aktiivisesti viranomaisten kanssa. Yhtenä ympäristöohjelman avaintoimenpiteenä kirjataan, että liiton ympäristövaliokunta tulee selvittämään yhdessä ympäristöviranomaisten kanssa radat, jotka ovat potentiaalisesti ympäristölle vaarallisia sekä kartoittamaan toimenpiteet, joita kyseisillä radoilla tulee suorittaa. (Suomen Ampumaurheiluliitto 2003, 3–6; 2000.)

Vesiympäristössä harrastettavat lajit ovat luonnollisesti huolissaan lajinsa tulevaisuuden harrastusmiljööstä. Näihin lajeihin kuuluu olennaisena osana luonnon tarkkailu. ”*Urheilusukellus antaa harrastajalleen poikkeuksellisen hyvät mahdollisuudet vesiympäristön ja sen muutosten seuraamiseen, liikkuuhan sukeltaja sekä pinnan päällä että sen alla. Sukeltajalle sekä vesi- että muun ympäristö suojeleminen hyväksi toimiminen on tärkeä asia.*” (Suomen Urheilusukeltajainliitto 1994). Samanhenkinen mielikuva maalataan Suomen Purjehduksen ja Veneilyn asiakirjassa: ”*Liikkuminen merellä ja*

järvillä on veneilijän elämää. Luonnon kauneus rentouttaa ja antaa voimia. Olemme aidosti kiinnostuneita vesistöjemme tilasta. Haluamme edelleenkin nauttia puhtaasta ja rauhallisesta ympäristöstä, viettää kesäämme matkailien, virkistyen rannoilla ja vesillä. Samalla kannamme vastuun luonnon säilymisestä puhtaana ja kauniina.” (Luonnonmukainen veneily 2009, 2).

Vesistöjen rehevöityminen on iso ongelma, jonka nähdään johtuvan etenkin maatalouden hajakuormituksesta. Kuitenkin veneilyssä tunnistetaan myös itse aiheutetut päästöt, jotka ovat siitä ikäviä, että ne ajoittuvat usein kiihkeimpään kasvukauteen. Kesäkuukausien aikana merellä ja järvillä liikkuu yli miljoona veneilijää. Veneilyn haittoja vesiympäristölle ovat esimerkiksi moottoriveneiden päästöt ja veneissä käytettävät kemikaalit sekä mahdollisesta rantautumisesta ja satamatoiminnasta aiheutuvat ympäristörasitteet. Veneilyssä on myös paljon sellaisia tekijöitä, joiden laiminlyönnistä on merkittävää haittaa vesistöille, mutta joita tietäen tai tiedostamatta edelleen tehdään. Näitä ovat esimerkiksi käymäläjätteiden tyhjennys vesistöön, harmaiden vesien johtaminen suoraan veteen, kiinnittymisenestoaineiden turha käyttö, polttoaineiden valuminen veteen, öljyvuodot sekä vesistön roskaaminen. (Luonnonmukainen veneily 2009.)

Yksityisautoilu

Yksityisautoilu oli jätteen määrän jälkeen toiseksi eniten käsitelty liikunnan ympäristövaikutus. Yksityisautoilua pohdittiin kahdeksassa dokumentaatiossa. Joidenkin liittojen asiakirjoissa autoilua pohdittiin hyvinkin runsaasti, kuten esimerkiksi Jääkiekkoliiton ja Suunnistusliiton ympäristöohjelmissa. Jääkiekon parissa on laskettu ajettavan vuosittain 250 miljoonaa kilometriä, joista suurin osa on omalla paikkakunnalla tapahtuvaa harjoitusmatkaliikennettä (Suomen Jääkiekkoliitto 2006e). Myös jalkapallossa ajomatkoja harrastukseen kertyy paljon. ”*Jalkapallossa liikenne on yksi avainkysymys ympäristön hyvinvointia ajatellen. Treenipaikalle liikutaan useita kertoja viikossa eri puolilta kaupunkia, ja yleensä lähes jokainen harrastaja omalla henkilöautolla. Turnauksissa ja suuremmissa otteluissa voi lisääntyneen liikennemäärän selkeästi havaita.*” (Kulmalahi 2002, 20.) Tanssiurheiluliiton asiakirjassa puolestaan todetaan, että ”*matkat ovat tanssiurheilun osalta eniten*

ympäristöä rasittavat toimintamuodot”. Suunnistuksen ympäristöohjeessa todetaan, että suunnistustoimintaan liittyvän liikenteen energiankulutus ja kasvihuoneilmiötä voimistavat hiilidioksidipäästöt lienevät suunnistuksen merkittävin ympäristövaikutus (Laininen 1999, 21). Kirjatessaan yksityisautoilun ongelmallisuutta liitot näyttävät olevan yhtä mieltä siitä, että yksityisautoilu on yksi liikunnan aiheuttamia suuria ympäristörasitteita. Liikenteen lisääntyvä määrä kytkeytyy koko yhteiskunnan muutokseen.

5.3 Asiakirjoista esiin nousseet ympäristöhallinnan menetelmät

Tässä luvussa käsittelen ympäristötyön ja ympäristöhallinnan menetelmiä, joita dokumentaatioista nousi esille (taulukko 5). Asiakirjoissa oli yllättävän vähän eroja siinä, minkälaisia ympäristöhallinnan menetelmiä niissä esitettiin. Vahvimmin nousivat esille tiedotus ja viestintä sekä yhteistyö ja verkostoituminen. Luonnonvarojen säästämisen käytännön menetelmiä listattiin runsaasti, missä suurimmassa roolissa olivat kierrätys ja yksityisautoilun vähentäminen. Dokumentaatioissa listattiin erittäin runsaasti tapoja huomioida ympäristö paremmin oman lajikulttuurin piirissä. Joissakin dokumenteissa pohdittiin ympäristöhallinnan keinoja myös laajemmin liikunnan parissa. Yleisesti ympäristöhallinnan keinojen käsittely oli luonteeltaan enemmän arjen ympäristötekojen listaamista kuin ympäristöhallinnan tai ympäristönsuojelun keinojen syvempää rakenteellista pohdintaa.

TAULUKKO 5. Dokumentaatioissa mainitut ympäristöhallinnan menetelmät lajiliitoittain eriteltynä.

	AKK-Motorsport ry	Ampumaherheiluliitto	Golfliitto	Ilmailuliitto	Jääkiekkoliitto	Kanoottiliitto	Moottoriliitto	Palloliitto	Purjehdus ja Veneily	Ratsastajainliitto	Suunnistusliitto	Tanssiurheiluliitto	Urheilusukeltajainliitto	Mainintoja yhteensä
Kilpailutoiminnan kehittäminen	X				X		X			X	X	X		6
Koulutus ja kasvatusta	X	X	X		X		X	X			X		X	8
Liikuntapaikkojen rakenteelliset ratkaisut		X		X	X	X	X	X		X	X			8
Luonnonvarojen säästäminen			X	X	X	X		X		X	X	X		8
Melun vähentäminen		X		X			X			X	X			5
Suunnittelutyö	X	X				X	X	X		X	X			7
Tiedotus ja viestintä	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X		X	11
Uuden teknologian hyödyntäminen		X		X	X		X	X						5
Yhteistyö ja verkostoituminen		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	12
Yksilön valintoihin vaikuttaminen	X	X		X	X	X	X		X	X	X		X	10
Yksityisautoilun vähentäminen	X	X		X	X	X	X	X		X	X		X	10
Ympäristöjärjestelmä		X	X					X		X				4
Ympäristötyön organisoiminen ja tärkeimmät toimijat	X	X	X	X	X		X	X		X	X	X	X	11

Kilpailutoiminnan kehittäminen

Kilpailutoiminnan kehittäminen nähtiin kuudessa asiakirjassa mahdolliseksi ratkaisuksi ympäristöongelmiin. Kilpailutoiminnan kehittämisen ideoissa ei puhuttu suurista kilpailujärjestelmien muutoksista, vaan pienistä, yksinkertaisista toimenpiteistä, joilla eri lajien kilpailutoimintaa voitaisiin saada hivenen ympäristöystävällisemmäksi muuttamatta varsinaista järjestelmää. Asiakirjoissa esitetyt kilpailutoiminnan ympäristöhallinnan menetelmät ovat yksinkertaisia toimenpiteitä, jotka voidaan

toteuttaa kaikissa kilpailutapahtumissa ilman muutoksia pääasialliseen toimintaan eli lajissa kilpailemiseen.

Tanssiurheiluliiton asiakirjassa esimerkiksi esitetään, että kilpailujen aikataulu voitaisiin laatia siten, että kisapaikalle voisi saapua julkisilla kulkuneuvoilla pidemmänkin matkan takaa. Myös sähköpostin suosiminen kilpailujen ilmoittautumisessa sekä yleisessä kilpailujen tiedottamisessa katsottiin monessa asiakirjassa olevan askel ympäristöystävällisempään suuntaan. Suunnistusliiton ja Tanssiurheiluliiton asiakirjoissa myös esitettiin, että kilpailujen paikoitusjärjestelyissä tulisi suosia yhteiskuljetusten järjestäjiä esimerkiksi varaamalla kimpakyytiläisille parkkipaikat kisapaikan läheltä. (Laininen 1999; Suomen Tanssiurheiluliitto, 4.)

Muita kilpailutoiminnan kehittämisen ideoita olivat kertakäyttöastoiden käytön välttäminen, lajittelun tehokas järjestäminen ja ohjeistus kisapaikalla, yksittäispakattujen tuotteiden välttäminen, käyttämällä kisapaikan somistuksessa ekologisia materiaaleja sekä vaikuttaminen siihen, että kilpailijoiden peseytyminen tapahtuu vettä säästään. Moottoriliiton ympäristösäännössä annettiin lisäksi ohjeita mainosten, esitteiden ja julisteiden levittämiseen. ”*Mainoksia ei saa kiinnittää puihin, maaseutualueille ja/tai suojelluille kaupunkialueille*”, oli eräs Moottoriliiton ympäristösäännön ohje (Suomen Moottoriliitto 2010b).

Suunnistuksen ympäristöohje sisältää omana osionaan 10-sivuisen suunnistuskilpailun ympäristöohjeen. Asiakirjassa on käsitelty monia kilpailunjärjestämiseen liittyviä tekijöitä, kuten ennakkotoimenpiteet, ratasuunnittelu, ratamestarin toimenpiteet, kilpailukeskuksen suunnittelu, tulospalvelu ja tiedotus, suunnistajien toiminta, majoitus sekä jälkitoimenpiteet. Ohjeet ovat yksityiskohtaisia alkaen tapahtuman suunnittelusta jälkitoimiin saakka. Ennakkotoimenpiteissä painotetaan lainsäädännöllisiä määräyksiä, viranomaisohjeita ja tarvittavien lupien hankkimista. Ratasuunnittelusta annetaan tarkat ohjeet, esimerkiksi ”*suosi rastipisteissä kulutuskestäviä maastotyypppejä*”, ”*vältä käyttämästä jyrkässä rinteessä sijaitsevia viimeisiä rasteja ja viitoitusta*” tai ”*sovi ratalinjauksista maanomistajien ja metsästäjien kanssa*” (Laininen 1999, 54). Kilpailukeskuksen kokoamisessa ohjeita annetaan muun muassa seuraavasti: ”*valitse keskuksiksi kulutusta kestävä alue*”, ”*käytä kilpailukeskuksen pystytyksessä lainattavia, vuokrattavia tai omia kestorakenteita ja -materiaaleja*” sekä ”*selvitä yhteiskuljetusten*

mahdollisuus tavaroiden ja materiaalien toimituksessa” (Laininen 1999, 56). Jälkitoimenpiteinä ohjeistetaan esimerkiksi ”Jälkitarkastus suoritetaan ainakin kilpailumaaston, kilpailukeskuksen, paikoitusalueen ja yksityisteiden osalta. Tarkastuksessa kirjataan ylös maastolle ja omaisuudelle syntyneet vahingot.” sekä ”Ympäristöasiat tulee sisällyttää kilpailusta laadittavaan toimintakertomukseen ja kritiikkiin.” Suunnistukseen tyypillisesti kuuluvaa sidosryhmien huomioimista kuvaa myös seuraava ohje: ”Huomioi tärkeimmät maanomistajat muistolahjoilla, jotka jaetaan palkintojenjaon yhteydessä.” (Emt., 60.) Suunnistuskilpailun eri toimihenkilöille on annettu ohjeet kullekin kuuluvista vastuualueista (emt., 50).

Suunnistusliiton ohella tarkkoja ohjeita kilpailun järjestämiseen annettiin Moottoriliiton ympäristösäännössä. Moottoriliiton alaisissa kilpailuissa tulee ympäristösäännön mukaan olla nimettynä henkilö, joka on vastuussa yksinomaan ympäristöön liittyvistä näkökohdista. Tämä ympäristöpäällikkö toimii kilpailunjohtajan alaisena johtavana toimitsijana ja valvoo, että liiton ympäristöohjeita noudatetaan. (Suomen Moottoriliitto 2010b.) Moottoriurheilukilpailuissa melu on yksi merkittävä ympäristötekijä. Ympäristösäännön mukaan annettuja lajikohtaisia melutasoja on aina noudatettava, moottorien tyhjäkäyntiä vältettävä ja kuulutuksen voimakkuus tulee olla mahdollisimman alhainen. Moottoriurheilutapahtumissa käytetään paljon polttoaineita, öljyä, pesunesteitä, rasvanpoistonesteitä, jarrunesteitä ynnä muita nesteitä, joiden valumista maaperään tai haihtumista ilmaan pitää varoa kaikin tavoin. (Emt.) Moottoriliiton ympäristösääntö sisältää myös suositukset siitä, kuinka yleisöä voi kannustaa ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen. Lopuksi ympäristösääntöön on kirjattu muistilista kilpailunjärjestäjälle sekä ohjeet tapahtuman jälkeiseen toimintaan. Ohjeita ovat esimerkiksi *”On varmistauduttava, että öljyn, puhdistusrättien, suodattimien ja jätteiden keräysasiat korjataan pois.”* sekä *”Muta/savi teiden päältä kilpailun jälkeen on poistettava.”* (Suomen Moottoriliitto 2010b.)

Koulutus ja kasvatus

Liikuntaorganisaatiot ovat kasvatusyhteisöjä, joissa opitaan asenteita (Luoto 2004, 14). Siksi ne ovat potentiaalinen paikka tehdä ympäristökasvatusta. Tämä todettiin monen lajiliiton asiakirjassa. Ympäristöaiheista koulutusta tehdään liitoissa usein

valmentajakoulutusten yhteydessä. Koulutus oli yksi iso teema, joka asiakirjoista nousi esille ympäristötyön tekemisen käytäntönä. Valmentajakoulutusten osana ympäristökasvatusta pyritään viemään seuratasolle. Myös liittojen henkilöstön ympäristökoulutus mainittiin monessa asiakirjassa. Tämä vastuu on usein annettu liittoon nimetyille ympäristövastaavalle.

Suomessa uskotaan perinteisesti vahvasti koulutukseen ja koulutuksen merkitykseen. Koulutusta ja kasvatusta pidettiin lajiliittojen asiakirjoissa tärkeinä ympäristötyön välineinä. Silti asiakirjoissa ei määritelty tarkemmin koulutusten sisältöjä tai erityisiä tiedon tarpeita, johon koulutuksella tulisi tähdätä.

Koulutukseen ja kasvatukseen liittyy oleellisesti ympäristöaiheisten materiaalien tuottaminen. Käytännönläheisiä, omaan lajiin liittyviä ympäristömateriaaleja on suunniteltu monessa liitossa. Esimerkiksi Jääkiekkoliitto on kirjannut ympäristöpelissäännöt kaikille harrastajille, suurimpana kohderyhmänä ovat juniorit. Jääkiekon ympäristöpelissääntöihin lukeutuvat energiansäästö, vedensäästö, ekologiset eväät, lajittelutaidot sekä huolenpito varusteista. Jääkiekkoliiton ympäristöohjelmassa myös kirjataan, että ympäristökasvatus lisätään seurojen ohjaaja- ja valmentajasopimuksiin sekä seurojen ikäluokkien toimintasuunnitelmiin. Täten pyritään lisäämään ympäristökasvatuksen roolia seuroissa. (Suomen Jääkiekkoliitto 2006d, 4.)

Monet lajiliitot ovat järjestäneet ympäristöaiheisia kampanjoita urheilutapahtumien yhteydessä, mikä luettiin tässä tapauksessa ympäristökoulutukseksi. Tapahtumien aikainen kampanjointi on todettu toimivaksi ympäristökasvatuskeinoksi etenkin lasten ja nuorten kohdalla. Lajiliittojen asiakirjoissa oli monia esimerkkejä nuorten leireistä ja turnauksista, joiden teemaksi oli otettu ympäristöteot. Näistä kampanjoista saadut kokemukset ovat olleet hyviä. Ympäristöystävällisten toimintatapojen oppimista muun toiminnan ohessa pidetään parhaana mahdollisena ympäristökasvatuksena. (Jääkiekkoliitto 2006c; Kulmalahti 2002.)

Koulutukseen ja kasvatukseen kuuluu oleellisena osana se, että pyritään vaikuttamaan urheilijoiden ja harrastajien asenteisiin ja käyttäytymiseen. Suuressa osassa dokumentaatioita korostettiin arjen ympäristöystävällisiä valintoja ja niiden opettamista urheilijoille. Ympäristökasvatuksen tarkempia sisältöjä ja tavoitteita ei juuri pohdittu.

Golfliitossa ympäristökoulutuksella halutaan varmistaa, että asiaankuuluvat henkilöt ovat tietoisia liiton ympäristöpolitiikasta ja -järjestelmästä sekä niiden asettamista vaatimuksista, oman toimintansa ympäristövaikutuksista, omasta vastuustaan sekä määritellyistä toimintatavoista ja niistä poikkeamisen seurauksista. Golfliitto huolehtii niin sanottujen kenttäkonsulttien ympäristökoulutuksesta. Nämä konsultit antavat puolestaan apua seuroille. Lisäksi golfliiton tilaisuuksissa pyritään varmistamaan seurojen edustajille ajantasainen tieto. (Laukkanen ym. 2006, 35.)

Ympäristömyönteisen toimintakulttuurin edistämisen yksi tapa on laatia niin sanotut ympäristöpelisäännöt. Tätä kannatettiin esimerkiksi Tanssiurheiluliiton asiakirjassa harjoitusryhmille sekä valmennus- ja kurssitoimintaan. Ympäristöpelisäännöt sisältävät yhteisiä linjauksia esimerkiksi siitä, että harjoitukseen pyritään tulemaan aktiivisella tavalla tai yleisillä kulkuneuvoilla, omista harjoitusvarusteista pidetään hyvää huolta, valot sammutetaan salilta lähtiessä, eväät pakataan kestäviin rasioihin ja näytetään hyvää esimerkkiä muille. Lisäksi ympäristöpelisääntöihin voi sisältyä lajin omia erityistoimia, kuten esimerkiksi Tanssiurheiluliiton asiakirjassa kehoitus ”*tanssikengät harjataan säännöllisesti, näin ne kestävät kauemmin*”. Kun ympäristöpelisäännöt tehdään seuran harjoitusporukalle yhteiseksi ja niiden seuraamisesta otetaan kollektiivinen vastuu, niin niiden noudattamisesta tulee tapa ja ympäristöosaaminen voi toimia myös yhteishengen lujittajana. Oman harjoitusryhmän ”ympäristöpelisääntöjen taulu” voi toimia erityisesti lapsilla ja nuorilla motivoivana ohjenuorana.

Ampumaurheiluliiton Ympäristöohjelmassa linjataan, että seurojen ja kerhojen tulee huolehtia siitä, että ”*ammunnan harrastajat ja yleisö kokevat ympäristöstä huolehtimisen luontevaksi osaksi harrastustaan*” (Suomen Ampumaurheiluliitto 2003, 9). Sama lause löytyy Moottoriliiton ympäristöohjelman eräessä tavoitteesta: ”*Moottoriurheilun harrastajat ja yleisö kokevat ympäristöstä huolehtimisen luontevaksi osaksi harrastustaan.*” (Suomen Moottoriliitto 2010a.)

Liikuntapaikkojen rakenteelliset ratkaisut

Liikuntapaikkojen rakenteellisia ratkaisuja pohdittiin kahdeksassa dokumentaatiossa, mutta useimmissa hyvin lyhyesti. Liikuntapaikkojen rakentaminen ympäristöystävällisesti on ajankohtainen kysymys niin Suomessa kuin Euroopassa (Kulmalahti 2002, 58). Palloliiton ympäristöohjelmassa pohdittiin muutamalla lauseella jalkapallokenttien vedenkäytön ja lannoitehuuhtoumien vähentämisen mahdollisuutta erilaisilla rakenteellisilla ratkaisuilla. Lannoitehuuhtoumien vähentämiseksi joillekin kentille on asennettu salaojaputkia, jotka keräävät suodattuvaa vettä sadevesiviemärien kautta jätevedenpuhdistamolle puhdistettavaksi. Samassa yhteydessä kuitenkin todetaan, että useimmiten kyseiset vedet johdetaan edelleen vesistöihin tai maaperään. (Emt., 30.) Norjassa puolestaan kasteluvesien kierrätys on ratkaissut vesiongelmaa ja joillakin kentillä käytetään maalämpöä lämmityksessä. Tällaiset tekniset ratkaisut voivat Palloliiton mukaan tuoda myös taloudellisia säästöjä. (Emt, 51.)

Palloliiton asiakirjassa harmitellaan, että ympäristöystävälliset ratkaisut eivät useinkaan pärjää liikuntapaikkarakentamisessa suurten alkukustannusten vuoksi, vaikka monet ympäristötekniset ratkaisumallit maksaisivat itsensä takaisin muutamassa vuodessa. Asiakirjan mukaan Palloliitossa on suunniteltu rakentamisopasta jalkapalloseuralle, jossa huomioitaisiin monet näkökulmat ja opas sisältäisi selkeät toimintaohjeet, joissa ympäristöasiat ovat vahvasti mukana. Jalkapallossa on lisäksi mietitty, voisiko tekonurmen salliminen viralliseksi pelialustaksi olla ympäristöystävällisempi vaihtoehto nurmikentälle. Tekonurmea ei tarvitse kastella ja lannoittaa samalla tavalla kuin oikeaa nurmea ja lisäksi sille pääsisi pelaamaan aikaisemmin keväällä ja myöhemmin syksyllä. Tekonurmen pinnalla oleva kumiruuhe on kierrätystavaraa. (Emt., 48.) Hiekkakentät tosin ovat vielä tekonurmea huomattavasti ympäristöystävällisempiä, mutta niitä pidetään lajin kannalta jo selvästi huonompina (emt., 51).

Palloliitto toteaa isona liittona omaavansa vaikutusvaltaa myös liikuntapaikkojen rakentamiseen ja kirjaa tuovansa liikuntapaikkarakennusprojekteihin oman ympäristönäkökulmansa. Palloliitto toivoo kuitenkin myös kunnissa ymmärrettävän ympäristövastuut. ”Kunnissa on paikoin otettu huomioon ympäristöasioita kenttien ja hallien rakentamisessa. Suurin osa on kuitenkin rakennettu ja rakennetaan edullisimman tarjouksen mukaan, ympäristöä huomioimatta. Lisätieto omista

vaikutusmahdollisuuksista ympäristönäkökohtien huomioimiseksi ei ole pahasta kuntasektorillakaan.” (Kulmalahti 2002, 79.)

Ilmailuliiton Ympäristökatselmuksessa todetaan, että pienet asutusten lähellä olevat kentät kannattaa säilyttää, sillä lajin ympäristövaikutuksia voidaan vähentää parhaiten, kun lentopaikat ja ilmailijat ovat lähellä toisiaan. Energiankulutuksen kannalta on aina perusteltua käyttää lähempänä sijaitsevia harrastuspaikkoja kuin kauempana sijaitsevia. (Borg 2001.)

Ampumaurheiluliiton asiakirjassa tehtiin selkeä linjaus sekä vanhojen ampumaratojen että uusien ratojen suhteen. Vanhojen ratojen suhteen liiton ympäristövaliokunta pyrkii ympäristöviranomaisen kanssa kartoittamaan riskialueilla olevat ampumaradat ja laatimaan tarvittavat toimenpiteet niille. Uusien ratojen suhteen Ampumaurheiluliitto linjaa, että vaatimukset rata-alueiden valinnassa ja ratojen rakenteissa tiukkenevat siten, että ammunnan melu saadaan siedettäväksi ja ammunnan päästöt pidetään kurissa. (Suomen Ampumaurheiluliitto 2003, 8.)

Luonnonvarojen säästäminen

Luonnonvarojen säästäminen on iso kokonaisuus, johon sisältyy paljon yksittäisiä tekijöitä. Erilaisia luonnonvarojen säästämiseen liittyviä tekijöitä käsiteltiin kahdeksan liiton dokumentaatiossa. Liikuntaorganisaatioissa luonnonvarojen säästeliäs käyttäminen tarkoittaa ympäristöasiakirjojen mukaan esimerkiksi uusiotuotteiden ja uusiutuvien materiaalien suosimista, varusteiden säästeliästä ja huolellista käyttämistä, kierrätystä sekä veden säästöä.

Energiansäästöä kirjoitettiin hyvin käytännönläheisesti ja kirjattiin keinoja esimerkiksi energiansäästötoimenpiteisiin liittojen toimistoissa tai liikuntapaikoilla. Energian säästämisen toimenpiteisiin sisältyivät paperinkulutuksen vähentäminen, huonelämpötilan laskeminen, energiansäästölampujen käyttäminen, uusiutuvilla energianlähteillä tuotetun energian suosiminen, veden säästö, energiaa säästävät sähkölaitteet ja niiden oikea käyttö. Palloliiton asiakirjassa kannatettiin uusiutuvien energiantuotantomuotojen käytön kartoittamista: ”*Kestävän kehityksen mukaista*

toimintaa olisi ottaa käyttöön uusiutuvien luonnonvarojen tuotettua energiaa, kuten maalämpö tai tuulivoima. Vaihtoehtoja on useita.” (Kulmalahti 2002, 78).

Jätteiden synnyn vähentäminen ja ehkäisy, syntyneen jätteen hyötykäyttö, lajittelu ja kierrätys olivat dokumentaatioissa esiintyneitä jätekysymyksen hallintamenetelmiä. Jätehuollon kehittämisessä listattiin muun muassa seuraavanlaisia asioita: minimoidaan syntyvän jätteen määrä, lajitellaan syntyvät jätteet, toimitetaan ongelmajätteet asianmukaisille paikoilleen, suositaan kierrätystä, suositaan vähän pakattuja tuotteita ja materiaaleja.

Jätteiden synnyn vähentämisen keinoiksi listattiin myös ympäristöystävälliset hankinnat ja ekologisen aspektin mukaan ottaminen kaikkien hankintojen kilpailuttamiseen. Kierrätys oli isossa roolissa monessa asiakirjassa. Se tuntuu olevan helppo toteuttaa käytännön tasolla niin tapahtumien järjestämisessä, koulutuksissa kuin toimistossakin. Kierrätykseen kannustamisen helppouteen auttaa se, että kierrätys on noussut muutoinkin yhteiskunnassa lähes arkirutiiniksi ja osittain jopa muoti-ilmiöksi.

Eräänä yksityiskohtana voidaan mainita kertakäyttöastioiden käytön problematiikka, jota käsiteltiin suuressa osassa asiakirjoja. ”*Kestoastioiden käyttö on ympäristövaikutusten kannalta yksi keskeinen tekijä*”, todetaan Kanoottiliiton asiakirjassa (Suomen Kanoottiliitto 2000, 4). Kertakäyttöastioita käytetään paljon liikunta- ja urheilutapahtumissa. Kertakäyttöastioiden haitallisuus ympäristön kannalta tiedetään, mutta samalla asiakirjojen teksteissä esitettiin useita syitä miksi niiden vaihtaminen kestoastioihin esimerkiksi liikuntatapahtumissa on hankalaa. Kanoottiliiton asiakirjassa mainittiin ratkaisuesimerkkinä astioiden vuokrauspalvelu tai se, että ihmisillä olisi tapahtumaan tullessa omat astiat mukanaan. Viimeksi mainittu vaihtoehto on tuttua toimintaa ainakin partiolaisten keskuudessa. Edelleen ehdotetaan, että jos kestoastioiden käyttö ei ole mahdollista, voitaisiin käyttää biohajoavia tarjoiluastioita. (Emt., 5.) Myös monessa lajiliiton toimistossa todettiin käytettävän kertakäyttöastioita.

Materiaalivalintoja ja materiaalien käyttöä pohdittiin monessa asiakirjassa. Materiaalien käytön osalta liittojen asiakirjoissa suositeltiin seuraavanlaisia toimenpiteitä: suositaan ympäristöystävällisiä ja kotimaisia materiaaleja, suositaan lähellä tuotettuja materiaaleja, hankitaan tuotteet suurissa erissä, otetaan huomioon tuotteiden koko

elinkaari, suositaan ympäristömerkittyjä tuotteita sekä luomu- tai lähiruokaa ja raaka-aineita (Kulmalahti 2002, 62–63; Laukkanen ym. 2006, 85; Suomen Jääkiekkoliitto 2006a; Suomen Kanoottiliitto 2000; Suomen Tanssiurheiluliitto).

Materiaalien osalta erityisesti korostettiin omaan lajiin liittyvien varusteiden ja välineiden kestävyyttä. Varustepörssitoimintaa on pyritty kehittämään etenkin nuorten urheilutoiminnassa. Tätä asiaa toivat esille Tanssiurheiluliitto, Kanoottiliitto ja Jääkiekkoliitto. Jääkiekossa varusteilla on oleellinen merkitys ympäristötyön kannalta ja se tiedostettiin liiton ympäristöohjelmassa. Jääkiekon varustekassi painaa keskimäärin kymmenen kiloa ja vie paljon tilaa, joten tämän vuoksi jääkiekkoilijat joutuvat käyttämään lähinnä henkilöautoja mennessään pelaamaan halleille. Vanhemmat kускаavat lapsiaan usein yksitellen harjoituksiin. Jos halleille järjestettäisiin kuivatus- ja säilytyspaikat varusteille, niin silloin niitä ei tarvitsisi kuljettaa kotiin, jolloin mahdollistuisi kimpakyytien käyttäminen, julkisten kulkuneuvojen käyttäminen tai tuleminen hallille omin voimin.

Veden kulutuksen pienentäminen sisältyi monessa asiakirjassa luonnonvarojen säästämisen keinoihin. Useimmiten veden säästäminen mainittiin liiton toimiston toimintojen sekä urheilijoiden peseytymistottumuksien yhteydessä. Palloliiton ja Golfliiton asiakirjoissa veden säästäminen puhutti myös kenttien kastelun muodossa. Palloliiton asiakirjan mukaan jalkapallokentillä vedenkulutus on pyritty pitämään pienenä taloudellisten syiden vuoksi. Vedenkulutus onkin jalkapallossa merkittävässä roolissa, sillä esimerkiksi Suomi-Saksa MM-karsintaottelussa kului vettä 6 000 litraa, vaikka ottelua edelsi pitkä sadejakso. Norjassa on ratkaistu vesikysymys siten, että kasteluvettä kierrätetään suljetussa kierrossa. Suomessa puolestaan Naantalın Kuparivuoren kentällä salaojitusvedet kulkevat suljetussa järjestelmässä. (Kulmalahti 2002, 12.) Nämä ovat muutamia esimerkkejä siitä, kuinka vedenkulutusta voidaan vähentää. Golfkentän ympäristökäsikirjassa puolestaan listataan useita toimenpiteitä, joilla kasteluveden käyttöä voidaan säädellä ja vähentää. Keinoja ovat muun muassa kuhunkin kentälle oikein valitut heinälajikkeet, maan viiltoilmastus, sadetuksen tekeminen aamuisin sekä salaojitus (Laukkanen ym. 2006, 71–78). Golfklubien osalta vedenkäyttö vähenee suosimalla vettä ja energiaa säästäviä laitteita. Kenttäalueen käymälöinä puolestaan suositellaan kompostoivia kuivakäymälöitä. (Emt., 85.)

Luonnonvarojen säästämiseen liittyy oleellisesti yksityisautoilun vähentäminen, mutta sen olen jaotellut omaksi kokonaisuudekseen, koska yksityisautoilu katsottiin niin monessa asiakirjassa liikunnan suurimmaksi ympäristörasitukseksi.

Melun vähentäminen

Melun vähentämisen keinoja kirjattiin viiden liiton asiakirjassa: Ampumaurheiluliiton, Ilmailuliiton, Moottoriliiton, Ratsastajainliiton ja Suunnistusliiton asiakirjoissa. Ilmailuliiton Ympäristökatselmuksessa todetaan, että useimpien ilmailulajien meluhaittojen voidaan vähentää merkittävästi ja tähän on olemassa lukuisia keinoja. ”*Kyse on sekä asian huomioon ottamisesta että kustannuksista.*”, asiakirjassa todetaan. Yksinkertaisimpina ilmailumelun vähennyskeinoina listataan äänenvaimentimet, oikea potkurivalinta sekä kuhunkin tehtävään sopivan lentolaitteen valinta. Liiton tiedotustoiminnan haasteen koetaan puolestaan olevan siinä, että ilmailun vaikutukset pystytään esittämään yleistajuisesti. Mielenkiintoinen linjaus Ilmailuliiton asiakirjassa on myös se, että ”*haaste on tiedottamisessa ja asian esittämisessä myönteisessä hengessä, koska todelliset vaikutukset ovat vähäisiä ja aiheutuvat lähinnä kiusallisuusreaktioista*”. Asiakirjassa todetaan selkeästi, että lajin julkisuuskuva on erityisen tärkeä. (Borg 2001.)

Ilmailuliiton ympäristöohjelman yhtenä tavoitteena on lentomelun väheneminen siten, että harrasteilmailun lentomelu alenee valtioneuvoston päätöksen (993/1992) mukaisten meluarvojen alapuolelle. Toimenpiteenä tähän tavoitteeseen pääsemiseksi liitto tekee melumallinnus-ohjelmaa, jolla voidaan todentaa melun määrää. Kyseisenlainen ohjelma pitää hyväksyttää Uudenmaan ympäristökeskuksella ja Ilmailuliitto asettaa ehdoksi, että sen on oltava kohtuuhintainen. Tarvittaessa liitto voi myös luoda nousu- ja laskukierrosmallin. Vastuuhenkilöiksi toimenpiteisiin nimetään liiton ympäristövastaava sekä lentopaikkojen pitäjät. Melun seurannasta todetaan, että tarvittaessa melun määrää mallinnetaan lentopaikoilla. (Suomen Ilmailuliitto 2008.)

Ampumaurheiluliiton laatimassa Ampujan ympäristöoppaassa esitetään melun hallitsemiseksi äänenvaimentimien tai aliaäänipatruunoiden käyttämistä aseissa. Kuulonsuojaimien käyttöä pidetään ehdottoman tärkeänä niin ampujilla kuin ammuntaa

seuraavalla yleisölläkin. Jos ampumarata on lähellä asutusta, ampuma-ajoista suositellaan sovittavan yhteistoiminnassa naapuruston kanssa. Ampumaurheiluliiton asiakirjoissa korostetaan uusien ampumaratojen suunnittelua ympäristöasiat huomioiden, jolloin myös meluasiat on tarkkaan laskettava. Lisäksi liitto haluaa olla aktiivisesti mukana seuraamassa ammunnan tuotekehittelyä, jossa pyritään suunnittelemaan esimerkiksi aliaänipatruunoita sekä entistä parempia äänenvaimentimia aseisiin. (Suomen Ampujainliitto 2000; Suomen Ampumaurheiluliitto 2003.)

Suunnittelutyö

Suunnittelutyö on laaja yläkäsite, joka sisältää monia eri ympäristötyön osia. Yhteensä seitsemän lajiliittoa mainitsi suunnittelun yhtenä ympäristöasioiden hallinnan keinona. Useimmiten suunnittelua käsiteltiin tapahtumasuunnittelun kautta. Kuuden dokumentaation perusteella on nähtävissä, että lajiliittojen mielestä ympäristötoimintaa kehitettäessä korostuu suunnittelutyön merkitys. Suunnittelun ”*tulisi ulottua liittotasolta seuratasolle, sekä käsittää niin tapahtumat, leirit, ottelut ja harjoitustoiminta kuin tiedottaminen, koulutus ja arkisen työskentelyn kaikki ulottuvuudet*”, todetaan Palloliiton ympäristöohjelmassa (Kulmalahti 2002, 61).

Suunnittelutyössä eri tahojen on hyvä oppia huomaamaan omat vaikutusmahdollisuutensa. Vaikutusmahdollisuuksien huomaamiseksi Palloliiton asiakirjassa on lueteltu eri teemojen alle asioita, joihin käytännön toimintaa suunniteltaessa voidaan vaikuttaa. Teemoja ovat raaka-aineet, kierrätys, uusiokäyttö, jätehuolto, vedenkulutus, energia ja liikenne. Suunnittelun avuksi on laadittu myös turnausjärjestäjän muistilista sekä ympäristövaikutusten arviointikaavio, joiden avulla voidaan hahmottaa toiminnan pahimmat ongelmakohdat ja vaikuttaa niihin tehokkaammin. (Emt., 62.)

Suurimmassa osassa asiakirjoja suunnittelua käsiteltiin tapahtumasuunnittelun muodossa. Tapahtumien järjestäminen on iso kokonaisuus, joka toistui kaikkien liittojen ympäristöasiakirjoissa. Erilaisten liikunta- ja urheilutapahtumien järjestäminen on monessa lajissa suuri ympäristörasite ja niiden muuttamisen ympäristöystävällisempään suuntaan koettiin olevan suhteellisen helppoa. ”*Ympäristön kannalta ongelmallisia ovat*

suunnittelemattomat turnaukset ja isot ottelut, koska niissä käytetään paljon kertakäyttötuotteita, syntyy paljon jätettä ja liikenne on vilkasta.”, kirjoitetaan Palloliiton asiakirjassa (Kulmalahti 2002, 79).

Tapahtumien järjestäminen vaikuttaa monella tavalla ympäristöön. Näiden vaikutusten huomioon ottaminen ja minimointiin pyrkiminen koettiin asiakirjoissa tärkeäksi. Avainasemassa on huolellinen tapahtumasuunnittelu, johon ympäristöasiat on nivottu mukaan alusta asti. Tapahtumien ympäristöhallintaan monella lajiliitolla on ohjeita laadittuna, joillakin jopa erillisiä ohjeistuksia ja kirjasia. Esimerkiksi Suunnistusliitolla on ohjeistus ympäristöasioiden huomioimisesta suunnistuskilpailun järjestämisessä (Suunnistuskilpailun ympäristöohje 1999) ja Moottoriliiton ympäristöohjeessa on tarkat ohjeet ympäristöasioiden huomioimisesta tapahtumien suunnittelussa. Lisäksi kattojärjestö SLU:lla on materiaaleja tapahtumanjärjestäjälle. Monista suurista liikuntatapahtumista on tehty ympäristöselvityksiä, joiden raporteista riittää opittavaa (esim. suunnistuksen Tampereen MM 2001 ympäristöselvitys, yleisurheilun MM-kisojen ympäristöselvitys, jalkapallon Suomi-Saksa MM-karsintaottelun ympäristöselvitys, Lahti Soccer -junioriturnauksen ympäristöselvitys). Ympäristöystävällisen liikuntatapahtuman järjestämiseen on siis reilusti tietoa tarjolla.

Liikuntatapahtuman järjestämisessä huomioon otettavia seikkoja ovat muun muassa tapahtumapaikan valinta, liikenteen järjestäminen, jätehuolto, ruokailut ja melu. Jääkiekkoliiton ympäristöasiakirjassa mainittiin pienenä yksityiskohtana ympäristöystävälliset palkinnot. Kanoottiliitto suosittelee liittämään tapahtumakutsuihin ohjeet julkisten kulkuneuvojen tai kimpakyytien käyttämisestä tapahtumaan saavuttaessa. *”Miettimällä etukäteen missä tapahtuma järjestetään, miten tapahtumaan neuvotaan tulemaan, mitä siellä tarjoillaan, millaiset ovat opastuskyltit ja miten varjellaan maastoa säästetään ympäristön lisäksi usein myös omia vaivoja. Toisinaan hyvä suunnittelu ja toteutus säästää myös rahaa.”* (Suomen Kanoottiliitto 2000, 4.)

Kaikki liikunta- ja urheilutapahtumat aiheuttavat ympäristövaikutuksia, esimerkiksi erilaisia päästöjä ja jätteitä. Viime vuosina tapahtumien aiheuttamaan ympäristörasitukseen sekä ympäristöasioiden hoitoon on alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota. Tapahtumissa ovat yleistyneet esimerkiksi jätteiden lajittelu, liikennejärjestelyt ja energiankulutuksen vähentäminen. Joillekin tapahtumille on luotu

oma ympäristökäsikirja tai ympäristöohjelma, ja joihinkin massatapahtumiin on sovellettu jopa ympäristöjärjestelmiä. Muun muassa suunnistuksen MM-kilpailuissa Tampereella 2001, yleisurheilun MM-kilpailuissa Helsingissä 2005 ja Torinon olympialaisissa 2006 käytettiin ympäristöasioiden hallintajärjestelmiä kehitettäessä tapahtumia ympäristöystävällisempään suuntaan. Lisäksi ympäristöjärjestelmää on Suomessa käytetty esimerkiksi Kuninkuusravien yhteydessä. Suuret urheilutapahtumat ovat usein kertaluontoisia kussakin paikassa, koska niiden järjestämisen paikka vaihtelee vuosittain. Ympäristöjärjestelmä on siis luotava kullekin tapahtumalle kertaluontoisesti ja kulloisiinkin olosuhteisiin soveltaen. Toki joitakin yleisiä ohjeita on annettavissa.

Tiedotus ja viestintä

Tiedotus ja viestintä oli iso ympäristötyön teema, joka asiakirjoista nousi esille. Tiedottamisessa esiintyi monta tasoa: liiton sisäinen tiedottaminen, jäsentiedotus, tiedotus medialle ja yhteistyökumppaneille ja niin edelleen. Tiedottaminen mainittiin monta kertaa, mutta tiedottamisen tärkeyttä ei pohdittu tai perusteltu. Tiedottamisen lisääntymistä tunnuttiin pidettävän automaattisena lähtökohtana.

Monien liittojen tiedotus jäsenille kulkee oman lajilehden kautta, joten oman lehden kautta tavoiteltiin ympäristöasioiden esillä pitämistä. Muita mainittuja ympäristöasioiden tiedottamisen kanavia olivat liiton internet-sivut, sähköpostilistat, ilmoitustaulu, lehdistö, henkilökohtainen tiedottaminen, kokoukset sekä tiedotustilaisuuksien pitäminen. Palloliiton ympäristöohjelmassa todetaan sisäisestä tiedottamisesta, että ”*Liiton kaikille avainhenkilöille jaetaan vuosittain uudistettava Toimintasuositus-työkirja, joka sisältää kuluneen vuoden tuloksia ja kokemuksia ympäristöasioiden edistämisestä, uudet tavoitteet seuraavalle kaudelle sekä toimintasuositukset tavoitteiden saavuttamiseksi.*” (Kulmalahti 2002, 75).

Tiedotukseen sisältyy myös ympäristöaiheisten materiaalien tuottaminen. Tässä työssä käsitellyistä lajiliitoista ainakin isoimmat liitot ovat tuottaneet useita ympäristöaiheisia materiaaleja niin koulutus- kuin tiedotuskäyttöön. Esimerkiksi Suunnistusliitolla on kattava materiaalipaketti ratamestareille, mikä on asiakirjan mukaan koettu tärkeäksi

työkaluksi kentällä. Ampumaurheiluliitto, Jääkiekkoliitto ja Palloliitto ovat puolestaan tuottaneet ympäristöohjemateriaalia jäsenilleen. Tiedotukseen liittyen Palloliiton asiakirjassa ehdotettiin ympäristötietopankin perustamista, jossa seurat voisivat jakaa kokemuksiaan onnistuneista ja epäonnistuneista ympäristötyön kokemuksistaan (Kulmalahti 2002).

Tiedottaminen koetaan tärkeäksi myös sidosryhmiin päin. Moottoriliiton asiakirjassa todetaan, että viranomaisten tiedottaminen moottoriurheilun ympäristötyöstä on osa lajiliiton edunvalvontatyötä (Suomen Moottoriliitto 2010, 10). Palloliitto linjaa tiedottamisesta medialle, että ympäristöjärjestelmän käytännön tuloksista ja uusista asetetuista tavoitteista tiedotetaan avoimesti lehdistölle ja muulle mediaväelle. (Kulmalahti 2002, 75.)

Ilmailuliiton Ympäristökatselmuksessa nostettiin esille yleistajuisen tiedottamisen tärkeys. Ilmailun parissa koetaan, että vääristä tiedoista johtuen jotkut harrasteilmailun lajit saavat osakseen epäriilua kritiikkiä, esimerkiksi meluhaittojen suhteen. Ympäristöasioissa yleistajuisen tiedottamisen apuna voivat toimia esimerkiksi ekologinen jalanjälki-, ekologinen selkäreppu-, MIPS- tai LCA-arviot. Lajiliittojen ympäristödokumentaatioissa edellä mainittuja käsitteitä esiintyi harvakseltaan. Jotkut liitot ovat kuitenkin käyttäneet näitä arvioita apua oman lajin ympäristövaikutusten arvioimisessa. Esimerkiksi Palloliitossa on tehty yhden jalkapallo-ottelun MIPS (material input per service unit). Ilmailuliiton Ympäristökatselmuksessa on laskettu ilmailulajien ekologisia jalanjälkiä ja asiakirjan yhteenvedossa ekologinen jalanjälki liitetään myös yleismaailmallisempaan kontekstiin. ”*Ekologinen jalanjälki käsitteenä liittää energiankulutuksen ja hiilidioksidipäästöt maapallon rajallisiin resursseihin kansantajuisesti. Tämä on oleellista, jotta voisimme ymmärtää eri hyödykkeiden ja palveluluiden kuluttamisen yhteyden maailmanlaajuisiin ilmastokysymyksiin. Esimerkiksi kansainvälinen Kioton ilmastopimus edellyttää jo nyt toimenpiteitä hiilidioksidipäästöjen rajoittamiseksi, tulevaisuudessa toimenpiteet laajenevat yhteiskunnan joka alueelle.*” (Borg 2001.)

Ilmailuliiton yleisenä tavoitteena on, että liiton ympäristöviestintää parannetaan. Toimenpiteitä tähän ovat ympäristöaiheisen sivuston tekeminen liiton nettisivuille sekä sidosryhmien tiedottaminen ympäristöasioista. Esimerkiksi viranomaisille suunnitellaan

pidettäväksi kerran vuodessa tiedotustilaisuus. Ilmailuliitossa tiedotuksen osaaminen korostuu etenkin meluasioden suhteen. Liiton tavoitteena on, että kaikki liiton jäsenet tietävät miten meluvalitukseen vastataan. Liiton tavoitteena on laatia yhteiset ohjeet meluvalitusten vastaanottamiseen ja tiedottaa jäseniä meluasioista. (Suomen Ilmailuliitto 2008.)

Uuden teknologian hyödyntäminen

Uusia teknologisia ratkaisuja ja niiden mahdollista käyttöä liikunnan parissa pohdittiin lajiliittojen dokumentaatioissa harvakseltaan. Viiden lajiliiton ympäristödokumentaatioissa käsiteltiin asiaa jollain tasolla. Palloliiton ympäristöohjelmassa asia tuli esille mainintana uusien energiantuotantomuotojen esittelyn yhteydessä: *”Joissain paikoin olisi mahdollista ratkaista jalkapalloilun energiakysymys uusiutuvia energianlähteitä hyväksi käyttäen”* (Kulmalahti 2002, 22). Uutta teknologiaa hyödyntävien, vaihtoehtoisten kastelu- ja energiajärjestelmien käyttöönotto ovat ajankohtaisia kysymyksiä jalkapallossa niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa (emt., 58). *”Uusien teknisten ratkaisujen käyttöönotto takaisi kestävän kehityksen edistämisen lisäksi myös taloudellisen hyödyn.”*, todetaan Palloliiton ympäristöohjelmassa (emt., 51).

Ilmailuliiton asiakirjassa suositellaan, että tulevaisuudessa kannattaa tutkia harrasteilmailuun liittyviä BAT-tekniikoita (Best Available Techniques). Tämä nähdään tärkeäksi niin melun vaimentamiseksi kuin päästöjen ja energiankulutuksen vähentämiseksi. (Borg 2001.)

Ampumaurheiluliiton dokumentaatioissa pohdittiin uusien ratkaisujen löytämistä ammunnan ympäristöongelmiin. Tässä Ampumaurheiluliitto linjasi haluavansa olla aktiivisesti mukana kehitystyössä erilaisten laitosten ja yliopistojen kanssa. Ammunnan parissa ollaan kiinnostuneita esimerkiksi melunvaimennuksen uusista kehitelmistä sekä ammunnan jäämien keräyssysteemeistä. (Suomen Ampumaurheiluliitto 2003.)

Yhteistyö ja verkostoituminen

Ympäristön hallinnassa sääntelyn ja konfliktien käsittelyn rinnalle on nähty nousevan kysymykset yhteistyösuhteiden ja verkostojen rakentamisesta eri toimijoiden välillä. Tämä näkyi selvästi myös lajiliittojen asiakirjoissa. Yhteistyötä ja verkostoitumista käsiteltiin 12 liiton dokumentaatioissa. Siten se oli eniten mainittu ympäristöhallinnan menetelmä.

Yhteistyöverkostot ja sidosryhmät koetaan oleelliseksi seikaksi ympäristötyössä. Lajiliitoilla on monenlaisia sidosryhmiä. Lähes kaikissa asiakirjoissa puhutaan viranomaisyhteistyöstä sekä yhteistyöstä kattojärjestö SLU:n kanssa. Lisäksi lajiliitot tekevät ympäristötyön tiimoilta yhteistyötä esimerkiksi muiden yhdistysten, yritysten ja kuntien kanssa. Muutamassa asiakirjassa mainittiin yhteistyötahona myös tutkimusta tekevät organisaatiot eli erilaiset tutkimuslaitokset ja korkeakoulut. Merkille pantavaa oli se, että yhteistyöstä muiden lajiliittojen kanssa ei puhuta asiakirjoissa ollenkaan.

Yhteistyötä on tehty myös ympäristöasiakirjojen laadinnassa. Esimerkiksi Suomen Jääkiekkoliitto on laatinut ympäristöohjelmansa yhteistyössä ympäristöalan asiantuntijayrityksen kanssa. Suomen Ampumaurheiluliitto puolestaan teki ympäristöohjelmansa yhteistyössä ympäristöministeriön, opetusministeriön, metsästäjien, puolustusvoimien sekä Liikunnan ja Urheilun Ympäristöhankkeen kanssa (Mesimäki 2001, 51). Ratsastajainliiton asiakirjoissa tekijöitä on ollut esimerkiksi ympäristökeskuksesta, kunnista, ympäristöministeriöstä sekä Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksesta. Hevosurheilussa ja hevostaloudessa tehdään yhteistyötä monilla eri tavoilla. Dokumentaatioista nousseita yhteistyön muotoja olivat esimerkiksi naapuriapu, hankintayhteistyö ja markkinointiyhteistyö. Vastuullisen tallitoiminnan oppaassa kuvataan yhteistyöverkostojen etuja seuraavasti: *”Yhteistyöverkosto voi olla nimike erilaisille tavoille hyödyntää jäsenten osaaminen. Kukin tekee sitä, mitä parhaiten osaa. Jokaisen ei tarvitse olla asiantuntija kaikessa.”* (Pesonen ym. 2008, 99.)

Kansainvälinen yhteistyö mainitaan muutamissa asiakirjoissa. Ampumaurheiluliiton asiakirjassa todetaan, että liitto toimii aktiivisesti kansainvälisissä järjestöissä ja vaikuttaa niiden ympäristöohjelmien kehittämiseen. (Suomen Ampumaurheiluliitto

2003, 15.) Lisäksi liitto on ampumarataohjeita kehittäessään hankkinut ohjeita ulkomaisilta yhteistyökumppaneilta pohjoismaista sekä Keski-Euroopasta. Golfliitto puolestaan on tehnyt pohjoismaista yhteistyötä ja vaihtanut esimerkiksi Ruotsin Golfliiton kanssa tutkimustietoja golfkentän ympäristövaikutuksista (Golfliitto 2006; Mesimäki 2001, 63.)

Suomen Jääkiekkoliitossa on tavoitteena luoda ympäristöosaajien verkosto. Tämä tehdään nimeämällä ja kouluttamalla sinettiseuroihin ympäristövastaavat. Lisäksi tavoitteena on vahvistaa seurojen ympäristövastaavista ja liiton ympäristövaliokunnan jäsenistä koostuvaa alueellista ympäristökouluttajien verkostoa. (Jääkiekkoliitto 2006c, 2.)

Yksilön valintoihin vaikuttaminen

Yksittäisen harrastajan ja kilpailijan valintoihin annettiin ohjeita kymmenessä dokumentaatiossa. Usein niissä korostettiin pienten ympäristöystävällisten arjen valintojen tekemistä. Esimerkiksi Tanssiurheiluliiton asiakirjassa harrastajille annettiin seuraavia vinkkejä: ”*Yksittäinen tanssija voi --- tulla harjoituksiin kävellen tai polkupyörällä aina kun sen on mahdollista, --- suojata tanssikenkien korot, jottei lattia pääse vahingoittumaan, --- uusiokäyttää vanhan puvun koristeet*”. (Tanssiurheiluliitto, 6.) Ilmailuliiton asiakirjassa puolestaan esitettiin rohkea kysymys lajin vaihtamisesta ympäristöystävällisempään: ”*Jos tarkastellaan itse lentämistä kokemuksena, voidaan myös ajatella voiko saman ilmailukokemuksen saada vähemmän haitallisella lajilla? Harrasteilmailun lajien väliset erot ympäristötekijöiden suhteen ovat suuria.*” (Borg 2001.)

Suomen Purjehduksen ja Veneilyn ympäristöasiakirja keskittyi yksinomaan yksilön veneilykäyttäytymisen ohjeistamiseen. Asiakirjassa annettiin ohjeita septitankkien tyhjentämiseen, harmaiden vesien imeyttämiseen, kemikaalien käsittelyyn, myrkkymaalien ja limantorjunta-aineiden käyttämiseen, pohjan maalaukseen, polttoaineiden säilyttämiseen ja tankkaamiseen, öljyistä huolehtimiseen, jätehuoltoon veneellä sekä ongelmajätteiden käsittelyyn. Kaikkien näiden kohdalla käytiin läpi toimenpiteet, miten yksittäisen veneilijän tulisi toimia. Myös luonnossa liikkumiseen

annettiin yleiset ohjeet. Asiakirjassa muistutettiin saastuttaja maksaa -periaatteesta ja siitä, että ympäristön roskaaja voidaan määrätä siivoamaan jälkensä. Yleisesti ottaen asiakirjassa korostettiin ympäristötietoisesta ajattelutavan viljelemistä laajemminkin. ”Hyvä käyttäytyminen antaa merkittävän mahdollisuuden vesistöjen elpymiseen ja säilymiseen.” (Luonnonmukainen veneily 2009.) Kanoottiliiton ympäristöohjelmassa korostetaan melojien olevan jo valmiiksi ympäristötietoisia ja lajiin liittyvän ikään kuin sisäsyntyisesti ympäristöystävällisen käyttäytymisen, mutta kuten urheilussakin, myös ympäristötyössä on aina mahdollista kehittyä. (Suomen Kanoottiliitto 2000, 2.)

Yksityisautoilun vähentäminen

Yksityisautoilun vähentämisen keinoja pohdittiin kymmenessä dokumentaatiossa. Yksityisautoilun vähentämistä pohdittiin asiakirjoissa runsaasti, koska sen katsottiin olevan yksi liikuntakulttuurin suurimmista ympäristöongelmista. Yksityisautoilusta aiheutuu monenlaisia negatiivisia vaikutuksia ympäristöön. Keinoina autoilun vähentämiseen nähtiin muassa kimpakyytiringit, julkisten kulkuvälineiden suosiminen, aktiivisten kulkutapojen suosiminen, polkupyörien kunnolliset säilytyspaikat, tiedottaminen ja suunnittelu, aikuisten esimerkillinen toiminta sekä kilpailutapahtumissa kiristetyt paikoitusmaksut henkilöautolla tuleville. Lisäksi Palloliiton dokumentaatiossa listattiin ekologisen ajamistavan perusteita, joilla voidaan vähentää yksityisautoilusta koituvia päästöjä, kuten esimerkiksi ripeä kiihdyttäminen, ison vaihteen käyttö, ennakointi ja moottorin esilämmitys (Kulmalahti 2002, 64). Ehdotukset koskivat siis ruohonjuuritason toimintaa, eikä suurempia rakenteellisia ratkaisuja juurikaan pohdittu.

Jääkiekkoliiton ympäristöpolitiikassa linjataan, että kilpailujärjestelmiä ja lajin olosuhteita pyritään kehittämään niin, että lajiin liittyvä autoliikenne vähenee. Kilpailujärjestelmän osalta liikennettä katsotaan voitavan vähentää esimerkiksi järjestämällä alueelliset pelit osittain turnauksina ja keskittämällä pelaamiset lähialueelle. Lisäksi valtakunnallisissa sarjoissa liikenteen määrä voidaan ottaa huomioon sarjoja laadittaessa. Liikenteen määrä pyritään vähentämään myös bussikuljetuksilla ja kimpakyydeillä. (Jääkiekkoliitto 2006b.) Valmennusjärjestelmän ympäristöohjelman mukaan liikennettä pystytään vähentämään seuroissa myös

noudattamalla liiton suosituksia harjoitusmääristä ja toimintakaudesta, pelaamalla oman paikkakunnan joukkueessa (alle 15-vuotiaat) sekä kulkemalla harjoituksiin kävellen, pyörällä, kimpapakyydeillä tai julkisilla kulkuvälineillä. (Jääkiekkoliitto 2006d, 3.) Yleisön autoliikennettä pyritään vähentämään tapahtumien tiedotuksen avulla (Jääkiekkoliitto 2006b, 3–4). Autoliikennettä voitaisiin vähentää myös laajentamalla kevyen liikenteen väyliä ja julkisen liikenteen yhteyksiä jäähallien ja -kenttien luokse. (Jääkiekkoliitto 2004, 4.) Jääkiekkoliiton asiakirjoissa mainitaan myös pyrkimys lentoliikenteen vähentämiseen.

Palloliiton asiakirjassa esiteltiin konkreettiset laskelmat siitä, kuinka paljon jalkapallojoukkue ja jalkapalloilijan perhe säästävät, jos joukkue perustaa kimppakyytirenkaan. (Kulmalahti 2002, 21.) Ilmailuliiton asiakirjan mukaan ensimmäinen toimi liikuntaan liittyvän yksityisautoilun minimoimisessa ovat ihmisiä lähellä olevat liikuntapaikat. Ilmailuliiton Ympäristökatselmuksen mukaan juna on liitännäismatkoineen kaikissa tapauksissa paras matkustusvaihtoehto ja muiden kulkutapojen paremmuus riippuu matkustajien määrästä. (Borg 2001.)

Ympäristöjärjestelmä

Ympäristöjärjestelmä sisältää jo itsessään monta ympäristöhallinnan menetelmää. Esimerkiksi ympäristötyöhön sitoutuminen, seuranta ja arviointi ovat oleellisia ympäristöjärjestelmän osia. Lähes kaikki tässäkin luvussa mainitut ympäristöhallinnan menetelmät sisältyvät ympäristöjärjestelmään. Olen kuitenkin halunnut listata ympäristöjärjestelmän omaksi alaluvukseksi, koska se kuvaa tiettyä ympäristötyön kokonaistasona.

Ympäristöjärjestelmä ympäristöasioiden hallinnan keinona mainittiin neljässä asiakirjassa. Lajiliitoista virallinen ympäristöjärjestelmä on ainoastaan Golfliitolla. Palloliiton ympäristöohjelma ja Ratsastajainliiton ympäristödokumentit on tehty ympäristöjärjestelmää mukailleen, mutta liitot eivät ole sitoutuneet viralliseen sertifioituun ympäristöjärjestelmään. Palloliitto linjaa ympäristöjärjestelmän hyötyjä ympäristöohjelmassaan seuraavasti: ”*Se edistää mm. terveellisiä elämäntapoja, lisää ympäristötietoisuutta, on taloudellisesti hyödyllinen sekä parantaa imagoa ja syventää*

suhteita sidosryhmiin.” (Kulmalahti 2002, 79). Ampumaurheiluliiton ympäristöohjelman lopussa linjataan tavoitteena, että ampumaurheilulle luodaan kansainvälisten normien mukainen ympäristöjärjestelmä (Suomen Ampumaurheiluliitto 2003, 13). Vielä ei ole tiedossa, onko Ampumaurheiluliitossa tällaista tehty.

Suomen Golfliiton golfkentän ympäristöjärjestelmä valmistui vuonna 2000. Ympäristöjärjestelmän tarkoituksena on täyttää sekä kotimaisen liiton tavoitteet että Euroopan Golfliiton Committed to Green -ohjelman tavoitteet. Ympäristöjärjestelmän tavoitteena on ohjata kenttähankkeet ja kentänparannussuunnitelmat ottamaan huomioon ympäristönsuojelulliset näkökohdat, maisemanhoidon ja luonnonsuojelun tarpeet. Golfkentän ympäristökäsikirjan mukaan keskeistä järjestelmän luomisessa on vastuuhenkilöiden määrittäminen, tavoitteiden asettaminen ja toimintojen seuraaminen. Järjestelmä ohjaa myös päivittäisessä kentänhoidossa. Golfliitto on asettanut ympäristöpolitiikkansa perustella seuraavat päämäärät ja tavoitteet: lannoitteiden suhteellinen vähentäminen, ympäristötietoisuuden lisääminen, turvallisuuden parantaminen, kastelujärjestelmän optimointi, torjunta-aineiden tehokas käyttö sekä jätehuollon parempi hallinta ja hyötykäyttö. Kaikkien Golfliiton jäsenseurojen on sitouduttava liiton ympäristöjärjestelmään. Golfliiton konsultit seuraavat ympäristötyön etenemistä vuosittain. Kansainvälisen Committed to Green -sertifikaatin toteutumista seurataan puolestaan kolmen vuoden välein. (Laukkanen ym. 2006.)

Ympäristöjärjestelmään kuuluu toiminnan jatkuva parantaminen, joten säännöllinen seuranta, arviointi ja kehittäminen ovat sen oleellisia osia. Järjestelmän seurannan on oltava johdonmukaista. Ratsastajainliiton asiakirjassa ehdotetaan, että seurannan ja arvioinnin voi tehdä jonkun muun säännöllisen toiminnan ohessa, esimerkiksi veroilmoituksen täytön ohessa. Arviointiin kannattaa osallistua useampia henkilöitä, jolloin mukaan saadaan uusia näkökulmia.

Ympäristötyön organisoiminen ja tärkeimmät toimijat

Yhdentoista lajiliiton dokumentaatioissa käsiteltiin ympäristötyön organisoimista ympäristöhallinnan keinona. Dokumentaatioissa käsiteltiin sitä, miten ympäristötyö pitäisi organisoida ja kenen on lopulta vastuu ympäristöasioiden toteutumisesta. Onko

se liiton johdolla, ympäristövaliokunnalla, ympäristöyöntekijällä, seuroilla vai harrastajilla? Asiakirjojen teksteissä oli suuria painotuseroja siinä, kuinka ympäristötyön vastuu jaetaan.

Tanssiurheiluliiton asiakirjassa ympäristötyön vastuu jaetaan lajin harrastajille, järjestöpuolen osalta seurojen ja liiton toimistoille sekä kilpailujen järjestäjille, joille kullekin annetaan dokumentaatiossa omat suosituksensa ympäristövalintojen tekemisestä. Palloliitossa halutaan vastuuttaa liiton lisäksi piirit ja seurat. Tärkein menetelmä on laaja ympäristövastaavien verkoston luominen. Palloliitto on asettanut laadullisten tavoitteiden lisäksi selkeitä määrällisiä tavoitteita. Liiton tavoitteena on esimerkiksi ollut *”sitouttaa vuoden 2003 loppuun mennessä 100 seuraa jalkapallon kestävän kehityksen mukaiseen käytännön toimintaan”* (Kulmalahti 2002, 66). Tavoitteiden toteutumisen seurannasta ei asiakirjassa tarkemmin kerrota.

Ympäristötyön organisoimiseen kuuluu oleellisesti pohdinnat liikuntaorganisaation tarpeesta nimetä ympäristövastaava, ympäristövaliokunta tai vastaava toimielin. *”Liiton ja seurojen tulisi kouluttaa itselleen ainakin yksi ympäristövastaava, joka tuntee innostusta ympäristöasioihin ja jaksaa toimia paremman ympäristön eteen.”*, todetaan Tanssiurheiluliiton asiakirjassa (Suomen Tanssiurheiluliitto, 5.) Moni varmasti allekirjoittaa, että ympäristövastaavan nimeäminen organisaatioon on tärkeää, mutta edellisenkaltainen maininta jää helposti vain lauseeksi paperille, jos siihen ei liitetä selkeää toimenpide-ehdotusta. Jääkiekkoliiton koulutusjärjestelmän ympäristöohjelmassa suunnitelmissa mennään askelta pidemmälle: liitolle pyritään luomaan ympäristöosaajien verkosto kouluttamalla sinettiseuroihin ympäristövastaavat ja muodostamalla ympäristövastaavista sekä liiton ympäristövaliokunnan jäsenistä alueellinen ympäristökouluttajien verkosto (Suomen Jääkiekkoliitto 2006c). Tälle tavoitteelle asetetaan myös vastuutahot: *”Sinettiseuroihin nimetään ympäristövastaavia jatkuvasti. Vuoden 2005 lopussa heitä oli 23 kpl. Vastuu nimeämisestä on seuroilla sekä liiton Nuori Suomi -päälliköllä.”* Jääkiekkoliiton hallinnon ympäristöohjelmassa mainitaan nimeltä henkilö, joka vastaa siitä, että liiton toimiston henkilökunnan ympäristötietoisuus lisääntyy (Suomen Jääkiekkoliitto 2006a, 3). Henkilön nimeäminen on osoitus siitä, että asiat todennäköisemmin siirtyvät myös käytäntöön.

Palloliitossa vastuu on jaettu siten, että strateginen johtaminen ja kehittämistyö tulevat

tehdyksi toimihenkilöiden ja luottamushenkilöiden asiaan sitoutumisen myötä, kun taas varsinainen konkreettinen ympäristötyö tapahtuu toimintayksiköissä, joukkueissa ja seuroissa, jotka omassa työssään huomioivat ympäristöperiaatteet omalla osaamisellaan. ”Suositeltavaa olisi, että liittoon, piireihin ja seuroihin valittaisiin yksi henkilö vastaamaan ympäristöasioista, jotta toiminta lähtisi kunnolla käyntiin.” (Kulmalahti 2002, 73). Palloliitossa ympäristötyön organisoimista on pyritty helpottamaan valitsemalla muutaman vuoden periodeille tiettyjä teemoja, kuten materiaalin ja energian käyttö tai liikkuminen. Teemoja painotetaan tiedottamisessa, kouluttamisessa ja muussa toiminnassa. Palloliiton asiakirjassa myös ilmoitetaan selkeä vuosittainen budjetti ympäristötyölle. Esimerkiksi vuoden 2002 ympäristöasioihin liitto budjetoit noin 170 000 markkaa (noin 28 000 euroa). (Emt., 73.) Palloliiton ympäristötyötä helpottaa ympäristöasiantuntija, joka on tarvittaessa liiton käytettävissä. Ympäristökouluttamisessa Palloliitto toteaa hyödyntävänsä SLU:n Ympäristökouluttajan kansiota. (Emt., 74.) Palloliiton ympäristöohjelman mukaan jalkapalloseuroissa on liikehdintää ja kiinnostusta kestävä kehityksen mukaiseen toimintaan, mutta työkaluja, järjestöllistä tukea ja koulutusta tarvitaan (Emt., 79).

Urheilusukeltajainliiton ympäristöohjelmassa omat vastuut annetaan liiton tekniselle valiokunnalle, nuorisovaliokunnalle, Sukeltaja-lehdelle, seuroille, kouluttajille sekä harrastajille yksilöinä (Suomen Urheilusukeltajainliitto 1994). Ampumaurheiluliitossa ympäristövaliokunta vastaa ympäristöasioiden kokonaisuudesta, mutta vastuuta jaetaan myös aluejaostojen, seurojen ja kerhojen suuntaan. Eräs liiton toimenpidesuositus linjaa, että ”aluejaostoissa on ympäristövastaavat ja ampumaseuroissa ja -kerhoissa on ympäristökysymyksiin perehtynyt toimihenkilö (ratamestari) vuoden 2004 loppuun mennessä” (Suomen Ampumaurheiluliitto 2003, 10). Toimihenkilöiden osaamisen kehittämisestä todetaan, että liitto vastaa ympäristökoulutuksesta (Suomen Ampumaurheiluliitto 2003, 10).

Monessa liitossa ympäristötyön vastuuta on jaettu useille eri valiokunnille, varsinkin jos liitolla ei ole erillistä ympäristövaliokuntaa. Näissä liitoissa halutaan, että jokainen valiokunta tuo ympäristöasiaa esille omalla toimialallaan. Tässä yhteydessä asiakirjoissa pohdittiin esimerkiksi sitä, onko ympäristövaliokunnan olemassaolo lopulta parempi kuin se, että ympäristöasia on sulautettu jokaiseen valiokuntaan. Jos liitossa on ympäristövaliokunta, niin helposti ajatellaan, että sen kuuluu hoitaa kaikki

ympäristöasiat, eivätkä ne kuulu muille valiokunnille. Jos taas liitossa ei ole ympäristövaliokuntaa, niin ympäristöasiaa yritetään sulauttaa vähän jokaiseen valiokuntaan. Ympäristövaliokunnan olemassaoloa puoltaa vahvasti se, että tällöin liitossa on ainakin yksi elin, jossa on ympäristöasiantuntemusta ja joka huolehtii siitä että ympäristöasiat näkyvät kaikissa toiminnoissa. Ympäristövaliokunnan ja ympäristötyöntekijän tehtävä on valistaa muita valiokuntia siitä, että ympäristöasiat tulee sulautettua kaikkeen toimintaan, eivätkä ne jää vain ympäristövaliokunnan asiaksi.

Ympäristötyön organisoimisen yhteydessä pohdittiin myös sitoutumisen merkitystä. Useiden tahojen sitoutumista ympäristötyöhön pidettiin edellytyksenä ympäristötyön onnistumiselle. Jos ympäristöasiat ovat vain huoneentaulua hallin seinällä, niin ne unohtuvat nopeasti. *”Ilman sitoutumista hyväkään ohjelma ei tuo tuloksia, sillä ympäristöön liittyvät asiat eivät ole harrastajilla päällimmäisenä mielessä”*, sanotaan Tanssiurheiluliiton asiakirjassa. (Suomen Tanssiurheiluliitto, 5.) Erityisen tärkeänä pidetään liiton ja seurojen johdon sitoutumista ympäristötyöhön ja ympäristöasioiden eteenpäinviemiseen. Ympäristötyöhön sitoutumiseen liittyy oleellisesti esimerkiksi ympäristövastaavan nimeäminen.

Palloliiton ympäristöohjelmassa korostetaan ympäristötyön läpäisevyyttä eli sen kulkeutumista kaikkeen toimintaan; kestäväan kehitykseen tulisi sitoutua toiminnan kaikilla tasoilla (Kulmalahti 2002). Sitoutumista ympäristötyöhön voidaan korostaa liiton toiminnassa esimerkiksi siten, että kokouksien asialistoilla on aina kohta ”ympäristöasiat” (emt., 73). Palloliiton ympäristöohjelmassa tiedostetaan, että liitolla on paljon tehtävää, jotta ympäristöjärjestelmä saadaan vietyä käytännön tasolle: *”Se vaatii ympäristöalan ammattilaisen palkkaamista sekä johdon ja muun henkilökunnan täysipainoista sitoutumista asiaan. Siltikin menee useita vuosia ennen kuin ympäristöasiat ovat osa seurojen jokapäiväistä toimintaa.”* (Emt., 81.) Palloliitossa ympäristöasioiden edistämisen seuranta on vastuutettu liiton Futuro-valiokunnalle ja sen alaiselle ympäristötyöryhmälle (emt., 76). Palloliitossa ympäristöasioiden sisäinen auditointi suoritetaan kerran vuodessa ja ulkopuolinen auditointi joka kolmas vuosi (emt., 81).

Joissakin asiakirjoissa ympäristötyön seurannalle oli luotu tarkat ajankohdat ja vastuuhenkilöt. Tällöin seurannan ja kehittämistyön voidaan olettaa toteutuvan

parhaiten. Esimerkiksi Ilmailuliiton ympäristöohjelmassa on kirjattu taulukkomuotoon tarkat vuosiluvut, vastualueet ja vastuuhenkilöt ympäristötekojen seurantaan.

5.4 Ympäristötyön perustelut, päämäärät ja hyödyt

Tässä luvussa käsittelen niitä tekijöitä, joita asiakirjoissa mainittiin olevan ympäristötyön takana. Miksi liitossa on lähdetty ympäristötyötä tekemään ja mitä hyötyjä liitto ympäristötyöllä tavoittelee? Samalla tulevat määritellyiksi ne tavoitteet ja päämäärät, joita liitot ovat ympäristötyölleen asettaneet. Dokumentaatioiden tekstit eroavat toisistaan siinä, millaisia ympäristötyön motiiveja niistä nousee esille. Ympäristöasioiden hallinnan motiiveja ovat esimerkiksi lajin yleinen hyväksyttävyyys, riskienhallinnan parantuminen sekä toimintaympäristön turvaaminen. Yhtä kaikki, motiivit ovat hyvin pitkälti omaan lajiin kietoutuneita. ”Maailman pelastamiseen” liittyviä pohdintoja ei asiakirjoissa juurikaan esiintynyt.

Lajiliitot ovat lähteneet tekemään ympäristötyötä erilaisten kimmokkeiden seurauksena. Esimerkiksi Palloliitto havahtui ympäristöohjelman tekemiseen seuratason aloitteen kautta. Lahtelaisessa FC PaloReippaassa oli alkanut 1990-luvulla muutaman aktiivin vetämänä innokas ympäristöasioihin perehtyminen ja tätä kautta viesti tuli liittoonkin. FC PaloReipas laati vuonna 1997 ympäristöohjelman ensimmäisenä urheiluseurana Suomessa. (Kulmalahti 2002; Mesimäki 2001.) Palloliitto asetti vuonna 2001 ympäristöstrategiassa päämääräkseen ekologisesti kestävä jalkapallokulttuurin edistämisen, lajin toimintaedellytysten turvaamisen, lajin haitallisten ympäristövaikutusten vähentämisen sekä ympäristötietoisuuden lisääminen. (Kulmalahti 2002, 60.) Näiden syiden vuoksi Palloliitto pyrkii tekemään aktiivista ympäristötyötä. Ympäristöohjelman tekemisestä ja noudattamisesta odotetaan lajiliitoissa olevan monenlaista hyötyä. Palloliitto linjaa, että ympäristöohjelma edistää terveitä elämäntapoja, lisää ympäristötietoisuutta, on liitolle taloudellisesti hyödyllinen, parantaa imagoa ja syventää suhteita sidosryhmiin (emt., 79).

Suomen Golfliitto on ollut ympäristöasioissa liikkeellä muihin lajiliittoihin verrattuna aikaisin, osin johtuen lajiin kohdistuneista ympäristöpaineista ja -syytöksistä. Golfliitto laati ympäristöohjelman vuonna 1995 ja golfkentän ympäristöjärjestelmä valmistui

vuonna 2000. Suomen Golfliiton havahtumiseen vaikutti oleellisesti myös eurooppalaisen golfliiton aloittama ympäristötyö. Golfkentän ympäristökäsikirjassa todetaan, että liiton ympäristöjärjestelmän uudistamiselle loivat tarvetta kansainvälisen yhteistyön muutokset ja EU:n direktiivit. (Laukkanen ym. 2006, 16.)

Ratsastajainliitto erottuu muista lajiliitoista siinä, että se painiskelee ehkä monimuotoisemman kokonaisuuden kanssa kuin muut urheilun ja liikunnan lajiliitot. Sen toimintaan linkittyy vahvasti koko hevosala ja hevostalous. Siten myös liiton ympäristödokumentaatioissa kuvastuvat hevosurheilun lisäksi monet muut hevosalan kysymykset. Ratsastajainliiton dokumentissa ympäristöasiakirjan tekemisen taustaa kuvataan seuraavasti: *”Vuoden 2003 alussa istuimme tutkijaryhmän kanssa alas pohtimaan hevostalouden haasteita. --- Keskustelussa esille nousivat vahvasti ympäristöasiat ja niiden kehittäminen kasvavassa hevostaloudessa. Mallia hankkeeseen haettiin yritysmaailmasta ja siitä, miten siellä ympäristöasioita on kehitetty.”* (Pesonen ym. 2008, 8.) Hevosalan ympäristödokumentaatiota ryhdyttiin siis valmistelemaan yritysmaailmasta otetuilla malleilla. Tämä on luonnollista jo senkin vuoksi, että neljäsosa hevosalleista toimii yritysmäisesti. Työkaluna hevosalan ympäristödokumentaatioissa on käytetty EMAS-ympäristöjärjestelmää.

Ratsastajainliiton ja Golfliiton asiakirjoissa ympäristötyön katsottiin auttavan riskienhallinnassa. Ratsastajainliiton alaisessa toiminnassa tämä koskee niin hevosten hyvinvointia, maa-aluekonflikteja kuin erilaisia päästöjäkin. Ratsastajainliiton asiakirjassa kirjataan, että ympäristötyön ytimeen kuuluu ympäristövahinkojen ennaltaehkäiseminen eli riskienhallinnan parantuminen (Ympäristöministeriö 2003, 8). Golfissa puolestaan ympäristöjärjestelmällä katsotaan voitavan vähentää esimerkiksi lannoitukseen liittyviä riskejä ja myös työntekijöiden turvallisuutta. Ampujan ympäristöoppaassa ympäristöasioiden huomioinen nähdään liittyvän suoraan lajin harrastajan terveyteen.

Imago

Imagon vaaliminen on lajiliitolle tärkeää monestakin suunnasta: yleisön puolelta, lajin yleinen hyväksyttävyys, sponsorit, valtionavut, muiden lajien hyväksyntä, media.

Ympäristöasioiden systemaattinen parantaminen tuo kiistatta imagohyötyjä, todetaan yhdessä Ratsastajainliiton dokumenteista (Pesonen ym. 2008, 107). Myös moottoriurheilua harjoittavissa liitoissa korostetaan voimakkaasti imagotekijöitä ympäristötyön pontimena. Imago oli yksi tekijä myös Suunnistusliiton asiakirjassa. Suunnistuksen ympäristöohjeessa katsottiin, että suunnistus voisi lajina tuoda entistä painokkaammin esille lajiaan luontoarvoja korostavana liikuntamuotona.

Lajiliittojen dokumentaatioiden perusteella ympäristöasioihin panostaminen nähdään myös panostuksena niin sanottuun vihreään imagoon. Etenkin yritystoimintaan liittyvissä toiminnoissa, kuten hevosalalla ja golfissa, vihreä imago nähdään kilpailutekijänä ja tuovan uusia asiakkaita. Golfliitolle ympäristöjärjestelmä on tärkeä imago-tekijä. ”*Ympäristöjärjestelmällä Golfliitto haluaa osoittaa pelaajille, viranomaisille ja suurelle yleisölle liiton ja golfseurojen tavoitteen suojella luontoa.*” (Laukkanen ym. 2006, 16.) Palloliitto tuo esille myös imagon sponsorien suuntaan: ”*Havaittavissa on sponsorien halukkuus tukea ympäristömyönteistä urheilua entistä enemmän.*”, mainitaan Palloliiton asiakirjassa (Kulmalahti 2002, 1.)

Lajin yleinen hyväksyttävyyys

Painetta ympäristötyöhön lajiliitot voivat kokea monelta taholta. Dokumentaatioiden perusteella paineita tulee esimerkiksi yleisöltä, mediasta, jäseniltä ja sponsoreilta. Nämä tulivat esille etenkin Ampumaurheiluliiton, moottoriurheiluliittojen sekä Suunnistusliiton asiakirjoissa.

Moottoriliiton ympäristödokumentissa tulee useassa kohdin esille lajin hyväksyttävyyys niin harrastajien, katsojien kuin suuren yleisönkin silmissä. Yleinen yhteiskunnallinen hyväksyttävyyys pyritään hakemaan paitsi ympäristöarvoilla, myös muilla tärkeäksi koetuilla yhteiskunnallisilla arvoilla. ”*Avoimuus ja suvaitsevaisuus ja myös toiminnan turvallisuus pyrkivät kestävän kehityksen ohella takaamaan toiminnalle sekä omien, että ulkopuolisten hyväksynnän. Ilman tyytyväisiä molempaa sukupuolta edustavia jäseniä ei toiminta tietenkään kukoista, joten ympäristöstrategiaa muodostettaessa on syytä muistaa myös muut SML:n arvot puhtaiden ympäristöarvojen lisäksi.*” (Suomen Moottoriliitto 2010a.) Edellinen lainaus kuvaa osuvasti sitä, minkälaisia asioita lajiliitot

joutuvat nykyisin ottamaan toiminnassaan huomioon tavoitellessaan yleistä hyväksyntää.

Ampumaurheiluliitto haluaa huolehtia siitä, että ampumaurheilu on laajasti hyväksytty ja haluttu liikuntamuoto (Suomen Ampumaurheiluliitto 2003, 13). Liitossa tiedostetaan, että ampumaurheilu on mielipiteitä herättävä ja herkkä alue. Siksi liiton dokumentaatioissa korostetaan ampujien tietoisuutta ympäristöasioista, asiallista käyttäytymistä sekä oikeiden faktojen esittämistä kun asioista keskustellaan pienporukoissa tai julkisesti. Liitto myös haluaa tehdä eron omien, vastuunsa tietävien harrastajiensa välillä sekä sellaisten, jotka ”*käyvät joskus radalla ruudin savua haistelemassa ja ammuskelevat sääntöjä väljästi soveltaen miten ja missä sattuu*” (emt., 15). Liiton ympäristöstrategiassa todetaan, että seurojen toimijat ja luottamushenkilöt tiedostavat tämän ammuntaan liittyvän herkkyyden ja osaavat käyttäytyä julkisuudessa ja yhteistyötahojen kanssa asiaan kuuluvalla tavalla. ”*Luottamus on äärettömän helppo menettää, mutta erittäin vaikea saada takaisin.*” (emt., 15.) Täsmälleen sama lause löytyy myös Moottoriliiton asiakirjasta (Suomen Moottoriliitto 2010a, 5).

Lainsäädännölliset syyt

Ympäristönsuojelua ohjaavat lait, asetukset ja lupamenettelyt. Ympäristöviranomaiset valvovat esimerkiksi rakentamista, kenttien lannoitushuhtoumia ja melua. Lainsäädäntö on joillakin lajiliitoilla ollut selkeä syy tai ponnin lähteä tekemään ympäristöohjelmaa ja ympäristötyötä. Joidenkin lajien täytyy ottaa enemmän lakeja ja määräyksiä huomioon kuin toisten.

Erityisesti hevosurheiluun liittyvissä dokumenteissa, Ampumaurheiluliiton ympäristöohjelmassa ja Suunnistusliiton ympäristöohjeessa käsiteltiin asioita lainsäädännön kautta. Hevosala on voimakkaasti luonnonvaroihin ja maankäyttöön perustuva toimiala. Sen toimintaa säätelevät monet lait, asetukset ja määräykset, ja siksi hevosalalla on huolellisesti otettava huomioon ympäristönäkökohdat. Hevoseläintenpito on tarkasti lainsäädännössä määritelty. Hevosurheilussa ja siihen liitännäisissä toiminnoissa on todella paljon yksityiskohtaisia lakiin perustuvia määräyksiä. Hevosalaa säätelevät esimerkiksi maankäyttö- ja rakennuslaki, ympäristönsuojelulaki ja

jätelaki. Lisäksi EU-direktiivit säätelevät hevostenpitoa ja siihen liittyviä toimintoja.

Myös suunnistuksen parissa on monia huomioon otettavia lakeja, esimerkiksi luonnonsuojelulaki, metsästyslaki, eläinsuojelulaki, jätelaki, laki julkisista huvitilaisuuksista, terveydensuojelulaki ja laki yksityisistä teistä (Laininen 1999). Lakien, asetusten ja muiden määräysten noudattamiseen suhtaudutaan ehdottomasti ja niiden huomioimiseen neuvotaan ympäristöasiakirjassa seitsemän sivun verran lainsäädäntöviitteineen (Laininen 1999, 25–32). Ammuntaa sääteleviä lakeja ovat esimerkiksi ympäristönsuojelulaki, laki eräistä naapuruussuhteista, jätelaki, terveydensuojelulaki, maankäyttö- ja rakennuslaki sekä ampuma-aselaki. Ampumaurheiluliitto korostaa, että seuroissa ja liitossa tulee olla nimettynä henkilöt, jotka vastaavat siitä, että lajin säännöt ja muut vastaavat ohjeet tunnetaan ja niiden muuttumisesta pysytään ajan tasalla. (Suomen Ampumaurheiluliitto 2003, 8, 16–18.) Golfissa puolestaan lait koskevat erityisesti kentän hoidosta aiheutuvien päästöjen sääntelyä (Laukkanen ym. 2006). Palloliiton toimintaan liittyvät keskeisesti ainakin jätelaki, ympäristönsuojelulaki, luonnonsuojelulaki, vesilaki sekä meluntorjuntalaki. Lisäksi normittamiseen liittyen Palloliiton asiakirjassa todetaan, että ”*Suomen Palloliiton toimintaa velvoittavat lisäksi monet FIFA:n ja UEFA:n asettamat säännöt ja määräykset.*” (Kulmalahti 2002, 65). Ympäristönäkökulmasta näistä tärkeimpiä ovat kenttiä ja halleja koskevat määräykset, kuten säännöt nurmen laadusta, keinonurmen materiaalista sekä sen käytöstä virallisena pelikenttänä. (Kulmalahti 2002, 65.)

Edellä olevat esimerkit kuvaavat sitä, kuinka osalla liitoista ympäristötyö on kytkeytynyt lakien noudattamiseen. Kuitenkin kaikissa edellä mainituissa liitoissa on dokumentaatioiden mukaan haluttu viedä ympäristötyö myös pelkkää lakien noudattamista pidemmälle.

Taloudellinen hyöty

Palloliiton ympäristöasiakirjassa mainitaan useaan otteeseen, että ympäristöjärjestelmän käyttöönotosta sekä yleisestä ympäristötyöstä liikunnassa voi olla todellista taloudellista hyötyä. Taloudelliset hyödyt voivat tulla esille esimerkiksi siten, että ympäristöystävällisyydestä muotoutuu huomattava markkinointitekijä tai organisaation

kustannustehokkuus paranee, kun hävikki ja raaka-aineiden kulutus pienenevät. Säästöjä tulee myös siitä, kun liiton ja seurojen toimistoilla sekä liikuntapaikoilla kiinnitetään huomiota lämmitykseen sekä sähkön ja veden kulutukseen. (Kulmalahti 2002.)

Ympäristötyöstä saatava taloudellinen hyöty mainittiin Palloliiton lisäksi Jääkiekkoliiton ja Ratsastajainliiton asiakirjoissa. Ratsastajainliiton asiakirjassa todetaan, että ympäristöjärjestelmän tekeminen voi vaatia aluksi paljon aikaa ja panostusta ja perehtymistä, mutta maksaa itsensä tulevaisuudessa monin veroin takaisin (Pesonen ym. 2008, 107). Tarkemmin taloudellisia hyötyjä tai haittoja ei kuitenkaan asiakirjoissa eritelty.

Tulevaisuuden toiminnan turvaaminen

Toimintaympäristön turvaaminen tulee esille etenkin luonnossa harrastettavien lajien liittojen dokumentaatioissa. Erityisesti tätä asiaa korostettiin Suunnistusliiton ja vesillä harrastettavien lajien asiakirjoissa. Toimintaympäristön turvaaminen ympäristöohjelman avulla on yksi Suunnistusliiton ympäristötyön kirjatusta näkökulmista. Samassa yhteydessä korostetaan myös sidosryhmien vaikutusta lajin tulevaisuuden harrastusmahdollisuuksien kannalta. ”*Ympäristöohjelman kautta Suunnistusliitto haluaa turvata lajin jatkuvuuden nyky maailmassa, jossa kaikki yhteiskunnan sektorit ovat velvollisia määrittelemään kantansa ympäristöasioiden suhteen. Ympäristöohjelma on suunnistukselle tärkeä etenkin siksi, että toimintaedellytyksemme perustuvat hyvään yhteistyöhön maanomistajien, metsästäjien, viranomaisten ja luontoharrastajien kanssa.*”, todetaan liiton ympäristöohjeen esipuheessa. (Laininen 1999, 3.)

Moottoriliiton ympäristöohjelmassa kuvataan ympäristöasioiden kuulumista liiton arvomaailmaan siten, että ”*SML:n toimenpiteiden avulla pitäisi pystyä takaamaan, että tämän päivän harrastus- ja kilpailutoiminta mahdollistaa sen, että jälkipolvet voivat harrastaa haastavaa, virkistävää ja rentouttavaa moottoriurheilua kestävässä muodossa myös tulevaisuudessa.*” (Moottoriliitto 2010a.) Suomen Purjehduksen ja Veneilyn asiakirjassa pyritään tuomaan esille yksittäisenkin veneilijän merkitys

vesistöjen tilalle. ”Itämeri ja järvemme tarvitsevat hyvää huolenpitoa. Vaikka vesien tilaan vaikuttavat monet suuret tekijät, veneilijä voi omilla toimillaan kantaa kortensa kekoon.” (Luonnonmukainen veneily 2009, 2.) Kanoottiliiton asiakirjassa tuodaan heti alussa esille se, että puhdas ympäristö on yksi melontaharrastuksen syistä: ”Melonta on luonnonläheinen laji. Merkittävä osa melojista harrastaa lajia enemmän tai vähemmän luonnossa liikkumisen vuoksi.” (Suomen Kanoottiliitto 2000, 2.) Tämän vuoksi ympäristötyön yhdeksi motiiviksi nähdään oman lajin nautinnon säilyttäminen.

Hevosurheilussa ja hevostaloudessa ympäristöasioiden huomioiminen koetaan oleelliseksi osaksi nykyaikaista toimintaa. ”Hevostalous ja -urheilu ei voi jatkua ja kehittyä ilman, että ympäristöstä pidetään hyvää huolta.” (Virtanen ym. 2008, 8.) Tällä viitataan niin maankäyttöön, tapahtumajärjestämiseen kuin imagoon ja yleisön suhtautumiseen. Kokonaisuudessaan hevosurheilun parissa näytetään dokumentaation perusteella vahvasti korostettavan sitä, että tulevaisuuden toiminnan kannalta ympäristöasioiden huomioiminen on alan elinehto.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin lajiliittojen ympäristöasiakirjojen sisältöjä. Aineistona käytettiin 16 lajiliiton yhteensä 27 ympäristöasiakirjaa. Niistä tehdyn sisällönanalyysin avulla selvitettiin millaisia ympäristökysymysten määritelmiä lajiliittojen ympäristödokumentit sisältävät, millaisia ympäristövaikutuksia lajiliittojen omilla lajeilla nähdään olevan, millaisia ympäristöasioiden hallinnan menetelmiä dokumenteissa esitetään sekä miten dokumenteissa määritetty liikuntajärjestöjen suhde ympäristöpolitiikkaan.

Aineiston kirjo oli laaja ja asiakirjojen pituudet ja sisällöt vaihtelivat paljon. Ympäristöpuhetta tuotettiin asiakirjoissa hyvin eri tavoin. Osa aineistosta oli ennemminkin periaatejulistuksia tai ohjekirjasia harrastajille kuin varsinaisia ympäristöohjelmia. Ainoastaan Golfliitolla on virallinen ympäristöjärjestelmä.

Useimmissa dokumentaatioissa ei määritelty tai käsitelty yleisiä ympäristöongelmia. Oman lajin ympäristövaikutuksia lajiliitot olivat listanneet asiakirjoihin huomattavasti enemmän kuin yleisiä ympäristöongelmia. Ympäristöasiakirjojen analyysi osoitti, että tässä tutkimuksessa mukana olleet lajiliitot ovat tietoisia toimintansa ympäristövaikutuksista tai ainakin alkaneet pohtia niitä. Liitot ovat hankkineet tietoa ympäristövaikutuksista monin eri tavoin, esimerkiksi teettämällä selvityksiä tai opinnäytetöitä, osallistumalla ympäristöprojekteihin tai etsineet tietoa kansainväliseltä liitoltaan.

Lajiliittojen asiakirjoissa eniten mainittuja liikunnan negatiivisia ympäristövaikutuksia olivat jätteen määrä ja yksityisautoilu. Ympäristöhallinnan menetelmistä vahvimmin nousivat esille tiedotus ja viestintä sekä yhteistyö ja verkostoituminen. Luonnonvarojen säästämisen käytännön menetelmiä listattiin runsaasti, missä suurimmassa roolissa olivat kierrätys ja yksityisautoilun vähentäminen. Dokumentaatioissa listattiin erittäin runsaasti tapoja huomioida ympäristö paremmin oman lajikulttuurin piirissä. Joissakin dokumentaatioissa pohdittiin ympäristöhallinnan keinoja myös laajemmin liikunnan parissa. Yleisesti ympäristöhallinnan keinojen käsittely oli luonteeltaan enemmän arjen ympäristötekojen listaamista kuin ympäristöhallinnan tai ympäristönsuojelun keinojen syvempää rakenteellista pohdintaa.

Osalla lajiliitoista ympäristötyön tavoitteet olivat mahtipontisia, osalla maltillisempia tai käytännönläheisiä, osalla puolestaan pitkiä listoja, joissa lueteltiin lähes kaikki mahdollinen. Lajiliittojen dokumentaatioissa esitettiin kunnianhimoisia haasteita, mutta ei pohdittu sitä, kuinka realistisia tai vaikeita tavoitteet olivat. Asiakirjoissa ei myöskään juuri perusteltu *miksi* tiedotus, koulutus tai yhteistyö olisi tärkeää tai miten ne käytännössä toteutetaan. Useat asiakirjat olivat yksimielisiä julistuksia siitä, kuinka tärkeää ympäristötyö on ja kuinka se erilaisilla toimenpiteillä, kuten koulutusmateriaaleilla ja tapahtumasunnittelulla, saadaan tuotua liiton toimintastrategiaan mukaan. Kuitenkin on oletettavaa, ettei ympäristötyön tuominen lajiliittoihin ole helppoa – se ei ole sitä mihinkään organisaatioon. Muutos ei käy hetkessä, eikä tapahdu itsestään. Muutokset edellyttävät tekijöitä sekä aitoa halua.

Kokonaisuutena asiakirjojen analyysi osoitti, että lajiliitot ovat ympäristöajattelussa ja ympäristötyössä vielä alkutekijöissä. Raameja on kuitenkin luotu. Laajamittaista ympäristöheräämistä asiakirjoista ei ole luettavissa. Osasta asiakirjoja jäi vaikutelmaksi päälle liimaamisen maku. Ympäristöasioiden kirjaaminen dokumentiksi vaikutti ajoittain viherpesulta; ”kun tämäkin on nyt pakko tehdä”.

6.1 Lajikeskeistä ympäristöpolitiikkaa

Mitä analysoimani asiakirjat sitten kertoivat lajiliittojen ympäristöpolitiikasta? Ensinnäkin sen, että lajiliittojen ympäristöpolitiikka on (1) lajikeskeistä. Toiseksi se on (2) lajin tulevaisuuden olosuhteiden säilyttämistä. Kolmanneksi se on (3) lajin hyväksyttävyyden turvaamista. Seuraavaksi avaan hieman näitä kolmea johtopäätöstä.

(1) Kaikissa aineistoni lajiliitoissa ympäristökysymykset näyttäytyvät hyvin lajikeskeisesti. Yleisiä ympäristöongelmia tai ympäristöongelmia yleisestä yhteiskunnan näkökulmasta ei dokumentaatioissa juurikaan käsitelty. Oman lajin ympäristövaikutuksia ei myöskään kytketty laajempiin yhteyksiin tai osaksi yleisiä yhteiskunnan ympäristöongelmia tai osaksi yhteiskunnan yleistä muutosta. Vain muutamassa dokumentaatioissa esimerkiksi yksityisautoilun kohdalla pohdittiin yleistä yhteiskunnallista muutosta.

Lajiliittojen ympäristöasiakirjojen teksti rakentui pitkälti oman lajin ympäristövaikutusten kirjaamiseen, pohdintaan ja ympäristövaikutusten hallinnan menetelmiin. Monessa asiakirjassa oman lajin ympäristövaikutuksia pohdittiin yksityiskohtaisesti ja syvällisesti sekä mietittiin keinoja, kuinka lajin ympäristöasitusta voisi vähentää.

Oittisen vuonna 1999 tekemän selvityksen mukaan liikuntajärjestöjen edustajat olivat huolissaan ympäristöstä enemmän kansallisella ja globaalilla tasolla kuin oman elinpiirin tasolla. Sen sijaan tässä tutkimuksessa lajiliittojen tapa käsitellä ympäristökysymyksiä kosketti huomattavasti enemmän omaa lähiympäristöä kuin kansallisia tai kansainvälisiä kysymyksiä.

(2) Kestävän kehityksen ideologia kulminoituu lajiliitossa lähinnä oman lajin toimintaedellytysten turvaamiseen. Lajiliitoille tärkeintä ympäristötyön tekemisessä on oman lajin harrastusolosuhteiden turvaaminen tulevaisuudessa. Tämä pätee varsinkin ulkoilmalajeissa. Esimerkiksi luonnonvesillä tapahtuvien lajien parissa oltiin erityisen huolissaan lajin tulevaisuuden harrastusympäristöstä.

Jääkiekkoliiton ja Palloliiton asiakirjoissa tämä aspekti ei tullut yhtä voimakkaasti esiin kuin muissa liitoissa. Näissä liitoissa korostui ennemminkin ”yleisiin yhteiskunnallisiin talkoisiin” ja yleiseen ympäristötyöhön osallistuminen. Tanssiurheiluliiton ympäristöohjelma oli ainut asiakirja, jossa lajin tulevaisuuden harrastusmahdollisuuksia ei asetettu ollenkaan kyseenalaiseksi.

(3) Lajin tulevaisuuden olosuhteiden säilyttämisen ohella lajiliittojen ympäristötyön tärkein motiivi on lajin yleisen hyväksyttävyyden säilyttäminen tai jopa parantaminen ympäristötyön avulla. Ympäristöstä huolehtiminen liitettiin asiakirjoissa oleelliseksi osaksi monen liiton arvomaailmaa tai strategiaa. Asiakirjoista ei voinut olla välittymättä sellainen kuva, että tämä oli pitkälti imagoon liittyvä asia. Esimerkiksi Moottoriliiton asiakirjassa mainitaan yhdeksi ympäristötyön tavoitteeksi, että ”*moottoriurheilu on yhteiskunnan ja kansalaisten laajalti hyväksymä ja tukema urheilumuoto*” (Suomen Moottoriliitto 2010, 4).

Kuten edellä läpi käydyistä kolmesta kohdasta käy ilmi, niin lajiliitoissa ei olla kovin valmiita ottamaan yleisen ympäristöherättäjän tai maailmanparantajan roolia. Lajiliittojen pääasiallinen tehtävä on oman lajin eduista huolehtiminen ja asiakirja-aineiston perusteella ympäristötyön tavoitteet kytkeytyvät tähän.

Tanssiurheiluliiton ympäristöohjelmassa kirjoitetaan: *”Ympäristöasioiden eteenpäin vieminen ei saa muodostua tanssijoille, seuroille tai liitolle rasitteeksi”* (Suomen Tanssiurheiluliitto, 6), mikä osaltaan kuvaa sitä ajatusta, että liitoissa ei haluta perustehtävän ohen *”lisärasitteita”*, joita niille ollaan yhä enemmän tarjoamassa. Toisaalta samassa asiakirjassa todetaan, että *”liikuntajärjestöjen tehtävänä on huolehtia siitä, ettei liikunnan harrastaminen ja kilpailujen sekä tapahtumien järjestäminen aiheuta vahinkoa ympäristölle”* (Suomen Tanssiurheiluliitto, 6). Ympäristötyön tärkeys siis tiedostetaan ja tietyssä määrin ympäristötyötä ollaan valmiita tekemään, mutta lisärasitetta siitä ei saa muodostua. Samantapaisia ajatusyhdistelmiä esiintyy myös muissa asiakirjoissa. Palloliiton ympäristöstrategiassa linjataan, että *”Päämääränä on saavuttaa kestävän kehityksen mukainen jalkapallokulttuuri kaikkia Palloliiton toimintoja kehittämällä – puuttumatta lajin toimintaedellytyksiin.”* (Kulmalahti 2002).

Lajikulttuurin rakenteiden muuttamista osana ympäristötyötä ei asiakirjoissa juuri pohdittu. Ympäristötyön menetelmissä keskityttiin yksinkertaisimpiin arjen tekoihin. Kuten Suunnistusliiton ympäristöohjeessa eräs haastateltava on todennut: *”Jos halutaan todellista ympäristöohjelmaa, pitää kilpailijoiden autoilutottumuksia ja logistiikkaratkaisuja perusteellisesti muuttaa”*. Tässä riittää lajiliitoilla haastetta, sillä muutosten tulisi pureutua lajikulttuurin ja koko liikuntakulttuurin rakenteisiin.

Huomattavaa asiakirjoissa oli se, kuinka vähän niissä pohdittiin ympäristökysymyksiä muutoin kuin omaan lajiin liittyvällä, paikallisella tasolla. Asiakirjoista ei löytynyt sen suuntaista keskustelua, että mitä todella pitäisi tapahtua, jotta kansallisiin tai globaaleihin ympäristökysymyksiin, esimerkiksi energiakysymyksiin, haluttaisiin aidosti vaikuttaa. Todellisiin vaikutuksiin tarvittaisiin isoja rakenteellisia muutoksia, myös lajiliitoilta. Ympäristötyölle asetettuja tavoitteita ei saavuteta valistuksella tai teknologisilla ratkaisuilla. Tarvitaan rakenteellisia muutoksia. Tämä tarkoittaa esimerkiksi puuttumista kilpailujärjestelmiin ja liikuntapaikkapolitiikkaan – eli lajikulttuurien rakenteiden muuttamista. Muutamassa asiakirjassa näihin asioihin

viitattiin liikennekysymysten muodossa. Erityisesti Jääkiekkoliiton ja Suunnistusliiton ympäristöohjelmissa korostettiin, että jos asioihin halutaan oikeasti vaikuttaa, niin liikenne on se, mistä pitää aloittaa. Jääkiekkoliitossa on tunnustettu, että autoliikenne näyttelee merkittävää osaa liiton kaikilla toimialoilla. Niinpä liitto on tehnyt esimerkiksi nuorten kilpailujärjestelmässä uudistuksia turnaus-muotoiseen suuntaan, jolloin autoliikennettä pystytään vähentämään. Oleellista jääkiekossa on myös painavien varusteiden säilyttämismahdollisuus jäähallilla, jotta harrastajien kulkeminen hallille onnistuu omin voimin tai julkisilla kulkuneuvoilla. Ilmailuliiton asiakirjassa puolestaan esitettiin kysymys siitä, voisiko oman lajin vaihtaa ympäristöystävällisempään ja silti saada saman kokemuksen lentämisestä. Harrasteilmailussa eri lajien väliset erot ympäristövaikutusten suhteen ovat suuria.

6.2 Liikuntakulttuurin ekologinen modernisaatio

Ekologisen modernisaation voidaan ajatella jakautuvan liikuntakulttuurissa kolmeen osaan. Ensimmäisenä osana voidaan hahmottaa puhtaamman teknologian käyttöönotto. Toisena osana voidaan ajatella liikuntakulttuurin rakenteiden uudistamista. Ekologisen modernisaation kolmantena osana voidaan ajatella ihmisten elämän- ja liikkumistapojen muuttamista. (Simula 2011.) Tämä jaottelu erottaa ympäristötyön tai ympäristönsuojelun erilaiset strategiat ja keinot, ja auttaa siten vetämään yhteen tämän tutkimuksen päätelmiä. Taulukossa 6 on esitetty lajiliittojen ympäristöasiakirjoista ilmenneet ympäristöhallinnan keinot jaoteltuna kolmeen edellä mainittuun kategoriaan. Jaottelun avulla voidaan hahmottaa lajiliittojen kirjaamien hallinnan strategioiden laajempaa kehystä.

TAULUKKO 6. Dokumentaatioissa mainitut ympäristöhallinnan menetelmät jaoteltuna kolmeen ekologisen modernisaation strategiaan.

	Mainintoja yhteensä
1. Rakenteiden eli lajikulttuuristen käytänteiden muuttaminen	58
Kilpailutoiminnan kehittäminen	6
Liikuntapaikkojen rakenteelliset ratkaisut	8
Suunnittelutyö	7
Yhteistyö ja verkostoituminen	12
Yksityisautoilun vähentäminen	10
Ympäristöjärjestelmä	4
Ympäristötyön organisoiminen ja tärkeimmät toimijat	11
2. Yksilöiden käyttäytymiseen vaikuttaminen	74
Koulutus ja kasvatusta	8
Luonnonvarojen säästäminen	8
Tiedotus ja viestintä	11
Yhteistyö ja verkostoituminen	12
Yksilön valintoihin vaikuttaminen	10
Yksityisautoilun vähentäminen	10
Ympäristöjärjestelmä	4
Ympäristötyön organisoiminen ja tärkeimmät toimijat	11
3. Teknologiset ratkaisut	26
Liikuntapaikkojen rakenteelliset ratkaisut	8
Luonnonvarojen säästäminen	8
Melun vähentäminen	5
Uuden teknologian hyödyntäminen	5

Kun mietitään lajiliittojen ympäristöhallinnan strategioita edellä kuvatun kolmijaottelun pohjalta, voidaan tarkemmin pohtia minkälaisia hallinnan strategioita liitot korostavat. Liikuntakulttuurin ekologisen modernisaation kolmijakoon perustuen voidaan todeta, että lajiliittojen ympäristöajattelussa liikutaan suurelta osin toisella tasolla. Tämä tarkoittaa, että pyritään lähinnä vaikuttamaan ihmisten elämäntapojen ja asenteiden muuttamiseen. Keinoja tähän ovat esimerkiksi ympäristökasvatus, koulutus, tiedotus, hyötyliikunnan ja kimpakkyytien suosittelu sekä lajitteluun kannustaminen.

Ekologisen modernisaation kolmatta tasoa, eli puhtaamman teknologian käyttöönottoa pohdittiin vähän. Näitä pohdintoja olivat esimerkiksi ammunnan ekokiekot, uuden

teknologian kehittäminen ilmailulajeissa sekä yleisesti teknologisen kehityksen seuraaminen, joka mainittiin muutaman liiton dokumentaatiossa.

Ekologisen modernisaation ensimmäistä tasoa eli liikuntakulttuurin rakenteiden uudistamista pohdittiin vain ohuesti. Mainintoja tähän suuntaan oli kyllä useita, mutta todellisia analyysejä rakenteiden tai lajikulttuuristen käytänteiden muuttamisesta ei esiintynyt. Ainoat tähän liittyvät pohdinnat olivat Jääkiekkoliiton ja Palloliiton maininnat nuorten sarjaohjelman rakentamisesta turnausmuotoiseksi ja Suomen maantiede huomioiden, jotta kilpailumatkat vähenisivät. Jonkin verran asiakirjoissa pohdittiin myös lähiliikunnan suosimista, mutta konkreettisia toimenpide-ehdotuksia tai suunnitelmia ei näihin tehty.

6.3 Yhteistyöllä eteenpäin

Ympäristöasioiden hallinta on yhä enemmän vuorovaikutusta erilaisten toimijoiden kesken. Yhteistyön muodostuminen on oleellista muun muassa siksi, että ympäristöongelmat ovat seurausta monista keskenään vuorovaikutuksessa olevista tekijöistä. Verkostoituminen ja yhteistyö ovat avainsanoja ympäristötyössä. Yritysmaailmassa on jo muodostunut konkreettista yhteistyötä ympäristökysymysten ympärille, varsinkin isojen yritysten välille. Esimerkiksi energia-ala ja metsäteollisuus ovat tehneet yhteistyötä erilaisten auditointien, hankkeiden ja sopimusten muodossa. Yritysmaailma pyrkii siirtämään ympäristövastuuta myös yritysten ulkopuolelle, yhteistyökumppaneille ja kuluttajille. Yritysten ympäristönsuojelun on katsottu edellyttävän yhä enemmän yhteistyötä ja avoimuutta. Ympäristötoiminnan kentän nähdäänkin olevan laajenemassa yksittäisten toimijoiden tarkastelusta monipuoliseen ja vuorovaikutteiseen yhteistyöhön. (Lindholm 2008.) Yhteistyön ja verkostoitumisen tematiikka tuli vahvasti esille myös lajiliittojen ympäristöasiakirjojen analyysissä. Esimerkiksi hevosalalla, ampumaurheilussa ja suunnistuksessa on jo paljon yhteistyötä. Tuki- ja apuverkostoja kaivataan kuitenkin lisääntyvässä määrin.

Liittojen yleisin yhteistyötaho ympäristöasioissa on SLU, jolta saadaan apua monella tavalla: materiaaleja, konsultointia, koulutusta. Muita liittojen kumppaneita ovat esimerkiksi viranomaiset, puolustusvoimat, yritykset, yliopistot ja tutkimuslaitokset. Tärkein yhteistyökumppani liitoilla ovat toki omat seurakuntat. Yhteistyöstä toisten

lajiliittojen kanssa ei mainittu mitään. Myöskään ympäristöjärjestöt eivät esiintyneet yhteistyökumppaneiden kuvauksissa.

Suomen Palloliiton ympäristöasiakirjassa kuvataan sitä todellisuutta, miten monimuotoisen verkoston keskellä liitto joutuu toimimaan. Liitolla on allaan piirit ja seurakunnat, vierellään monta yhteistyökumppania ja yläpuolellaan kattojärjestö SLU, ministeriö ja näiden lisäksi kansainvälisillä liitoilla FIFA:lla ja UEFA:lla on omat tiukat sääntönsä kaikesta jalkapalloon liittyvästä toiminnasta. Tämä kaikki vaikuttaa oleellisesti myös ympäristöasioiden hallintaan. Verkostot on rakennettava huolella ja kaikki osapuolet huomioiden.

6.4 Erilaiset organisaatiot tarvitset kohdennettua ympäristötyötä

Tutkimukseni alussa määrittelin lyhyesti käsitettä ympäristö. Kun ympäristön käsitteeseen otetaan mukaan ympäristöpolitiikka, voidaan kysyä, onko ympäristöjä yksi vai monta. Tämän tutkimuksen perusteella vastaukseni on jälkimmäinen. Jokaisella on oma henkilökohtainen ympäristönsä ja jokaisella organisaatiolla on oma ympäristökäsityksensä. Lajiliittojen ympäristödokumentaatioista on luettavissa, ettei liikuntakulttuurissakaan voida sanoa olevan yhtäläistä käsitystä ympäristöstä. Ympäristön konstruktioit ovat eri liitoilla erilaisia. Esimerkiksi Jääkiekkoliitolla ja Suunnistusliitolla on hyvin erilaiset ympäristönsä. Tämän hahmottaminen on oleellista silloin kun pyritään luomaan yhtenäistä ympäristöajattelua liikuntakulttuuriin. Kun aletaan puhua asioista ja tehdä ympäristöpolitiikkaa, niin silloin pitäisi pystyä asettamaan eri osapuolet keskiöön, jossa ympäristö on kaikille sama. Tämä ei tapahdu automaattisesti, vaan ympäristötyötä tekevien on hahmotettava ja tuotava näkyväksi se, että ympäristö tarkoittaa eri toimijoille eri asioita. Tämän hahmottaminen on oleellista esimerkiksi SLU:ssa, joka pyrkii koordinoimaan liikuntaorganisaatioiden ympäristötyötä.

Ympäristötyössä on huomattava eri järjestöjen hyvin erilaiset tarpeet. Ympäristöasioiden hallintaa olisi siis vietävä eteenpäin jokaiselle liitolle räätälöitynä. Lajiliitoilta saadussa palautteessa myös mainittiin, että yleistä viherpiiperrystä vierastetaan – sen sijaan halutaan edistää omaan lajiin liittyviä ympäristöasioita (Mesimäki 2001, 120). Tässä tulee esille yksi oleellinen ympäristökasvatukseen ja

ympäristöpolitiikkaan liittyvä seikka eli ympäristötyön kohdentaminen. Lajiliitot ovat toiminnan luonteelta ja laajuudelta hyvin erilaisia ja jokainen konstruoi ympäristönsä hieman eri tavalla.

Ympäristöohjelmien saaminen lajiliittoiin ja niihin rinnastettaviin liikuntaorganisaatioihin on ollut SLU:n tavoitteena 2000-luvun alusta. Esimerkiksi vuonna 2001 Tanskassa pidetyn pohjoismaiden yhteisen ympäristökonferenssin jälkeen Suomen valtuuskunta linjasi päätelmissään, että kaikki lajiliitot olisi kattojärjestön tuella saatava määrittelemään suhteensa ympäristöön ja miettimään tarvetta laatia kullekin liitolle ympäristöohjelma (Mesimäki 2001, 115). Ympäristöohjelmien ja -järjestelmien tuominen julkisiin hallintoihin on ollut tehotonta (Reinikainen 2010) ja sitä se tuntuu olevan järjestöpuolellakin. Prosessi käy hitaasti. Kyselyissä on käynyt ilmi, että monissa lajiliitoissa ja julkisissa organisaatioissa ollaan aloittamassa ympäristötyötä tai ainakin harkitsemassa sitä, mutta aloittamista ei koeta helpoksi tehtäväksi. Organisaatiot tarvitsevat apua ympäristöohjelmien käyttöönotossa. (Mesimäki 2001; Reinikainen 2010.) Ratsastajainliiton asiakirjassa todetaan, että ympäristöohjelmien ja -järjestelmien laatimisessa kaivataan selkeitä ohjeita ja helposti saatavilla olevaa tietoa. Tällä hetkellä hevostallin pitäjältä itseltään vaaditaan suurta kiinnostusta toiminnan kehittämistä kohtaan, jotta jaksaa lähteä tekemään esimerkiksi ympäristöjärjestelmää. Näen saman asian pätevän laajemminkin liikunta- ja urheiluorganisaatioihin: selkeää, helposti saatavaa ja ennen kaikkea kohdennettua tietoa ja opastusta kaivataan ennen kuin ympäristöohjelmat voivat levitä kattavasti liikuntaorganisaatioihin.

Koski ja Heikkala (1998) päättelivät urheiluorganisaatioiden muutosta käsitelleessä tutkimuksessaan, että lajiliittojen kriittinen työntekijämäärä liiton toiminnan kehittämisen kannalta on viisi henkilöä. Jos työntekijöitä on vähemmän kuin viisi, niin arkitoimintojen ylläpitäminen vie kaikki resurssit, eikä kehittämistyötä pystytä tekemään. Liikunnan ja urheilun Ympäristöhankkeen arvioinnissa (Mesimäki 2001) puolestaan todettiin, että urheilujärjestöillä ei ole tarvittavaa asiantuntemusta eikä resursseja omatoimiseen ympäristöasioiden kehittämiseen; aika ja raha eivät riitä. Tästä voidaan päätellä, että pienillä lajiliitoilla ei ole aikaa, rahaa eikä tekijöitä ympäristöohjelmalle. Tässäkin tutkimuksessa isoilla liitoilla oli selvästi erottuvat, laajat ympäristöohjelmat, jotka oli usein laadittu yhteistyössä jonkin asiantuntijatahon kanssa.

Liiton koolla on merkitystä ympäristötyössä. SLU:n apua tarvitsevat etenkin keskisuuret ja pienet liitot.

6.5 Näkymätön ilmastonmuutos

Tämän tutkimuksen nimi oli alun perin ”Ilmasto- ja ympäristökysymysten hallinta liikuntaorganisaatioissa”. Ennakkoajatukseksi oli, että ilmastonmuutos olisi yksi eniten puhuttavista ympäristöongelmista lajiliittojen asiakirjoissa. Tekstien analysointivaiheessa tuli kuitenkin nopeasti selväksi, ettei ilmastokysymyksiä tai ilmastonmuutosta käsitelty dokumentaatioissa juuri ollenkaan. Ilmastonmuutosta käsiteltiin tai edes mainittiin hyvin harvassa asiakirjassa. Näin ollen tutkielman painotus siirtyi muihin ympäristökysymyksiin.

Toki esimerkiksi autoliikenteen nostaminen suurimmaksi urheilun ympäristökysymykseksi saattaa kuvata lajiliittojen huolta ilmastonmuutoksesta. Autoliikenteen osalta dokumentaatioissa puhuttiin autojen suurista päästöistä ja muidenkin toimintojen kohdalla saatettiin mainita kasvihuonekaasut, mutta suoraa linkitystä ilmastokysymyksiin ei esiintynyt, eikä varsinkaan ilmastonmuutoksen vaikutusten syvempää pohdintaa.

Oli hyvin yllättävää, ettei ilmastonmuutosta ja sen tuomaa tulevaisuuden kuvaa pohdittu kunnolla yhdenkään lajiliiton asiakirjassa. Onko tässä tutkimuksessa mukana olevien lajien harrastaminen siis viety sellaisiin tiloihin, joissa tämä kysymys ei ajankohtaistu? Ilmeisesti ilmastonmuutos ei vielä puhuta tai huoleta lajiliitoissa siinä mittakaavassa, että pohdinta olisi päätyntä ympäristöasiakirjoihin asti. Toisaalta tässä tutkimuksessa käsitellyistä lajiliitoista mikään ei varsinaisesti ole ”ilmastonmuutoksen armoilla” eli ilmaston lämpeneminen ei välttämättä vaikuta lajin harrastamiseen kovin nopeasti, ainakaan lajin harrastamista estävästi. Kesälajien harrastuskausi saattaa pidentyä ja sisällä halleissa harrastettaviin lajeihin ei nähdä olevan suoraa vaikutusta.

Ilmastonmuutosta pidetään globaalisti suurimpana ympäristökysymyksenä. Ilmastonmuutoksen torjunta on ympäristöpolitiikan keskeinen tavoite. Näinkin suuren kysymyksen puuttuminen ympäristöasiakirjoista kuvaa osaltaan sitä, että lajiliittojen

pohdinnat ovat keskittyneet enemmän suoraan omiin lajeihin liittyviin ja omassa ympäristössä näkyviin konkreettisiin ympäristökysymyksiin. Ilmastonmuutos on ilmiö, jota ihmiset ja yhteisöt eivät välttämättä havaitse arkipäivässään. Ilmastonmuutos voi olla pitkään näkymätön ja kumuloitua hitaasti. Miten ihmiset silloin voisivatkaan motivoitua ympäristötyöhön ilmastonmuutoksen estämiseksi? Toisaalta ilmastonmuutoksen näkymättömyys asiakirjoissa voi liittyä ilmastonmuutokseen liittyvään fatalismiin; ilmastonmuutos koetaan ilmiönä niin suureksi, ettei siihen voida vaikuttaa. Tämä on tutkitusti monen organisaation ja yksittäisten ihmisten ajatusten taustalla (Häyrynen ym. 2007, 67).

6.6 Pohdintoja jatkotutkimuksen äärelle

Valitsin tutkimukseni keskeisiksi käsitteiksi ympäristöhallinnan ja ympäristöpolitiikan. Näillä valituilla käsitteillä pääsin edellä esittelemiini johtopäätöksiin. Joillain muilla käsite- tai viitekehysvalinnoilla tutkimus näyttäisi varmasti toisenlaiselta. Tutkimuksen aikana aineistosta on myös noussut monia käsitteitä ja teemoja, jotka olisi voinut ottaa mukaan käsittelyyn. Yksi tällainen käsite on valta. Ympäristön politisoitumisen myötä syntyy vallankäyttöä, ympäristövaltaa, jossa pyritään normittamalla ja arvo-ohjauksella vaikuttamaan ihmisiin. Lajiliitoista on tullut sekä tällaisen vallan kohteita että tekijöitä. Kohteita liitot ovat siinä mielessä, että niiden toimintaa normittavat tietyt lait tai että ne kokevat ulkopuolista painetta ympäristöasioiden hoitamiseen. Tekijöitä liitot ovat sillä tavalla, että ne myös itse asettavat esimerkiksi velvoitteita seuroille ja ohjeistavat tapahtumisen järjestämistä. Liitot normittavat jäsentensä toimintaa. Toinen käsite, jonka olisi voinut ottaa tarkemmin tutkimuksessa esille, on tila. Yhteiskuntatieteellisessä ympäristötutkimuksessa on todettu, että ympäristökysymys jäsentyy erilaisten arvonäkökohtien ja eduntavoitteluiden kohtaamisena tilassa sekä osallisuuden ja osattomuuden tilaa koskevana vahvistamisena (Lehtinen 2005, 3). Tilan ja tilakamppailuiden määrittely ja analysointi olisi tuonut tähänkin tutkimukseen uutta ulottuvuutta. Muun muassa näitä käsitteitä en osannut ottaa mukaan tähän tutkimukseen, sillä ymmärrän vasta nyt niiden merkityksen tutkimassani aihepiirissä. Tämän vuoksi kai pro gradun tekemistä oppimisprosessiksi kutsutaan. Jälkeenpäin on helppo todeta, että paremmalla käsiteperehtymisellä tutkimuksen analyysistäkin olisi voinut tulla jäntevämpi ja ehkä myös tuloksetkaampi. Nyt tämän tutkielman

käsitelmäärittelyt ja viitekehyksen luominen jäivät ohueksi verrattuna aineiston analyysin laajuuteen.

Yhteiskunnallisen ympäristötutkimuksen eräs tehtävä on tuoda esille yleisiä ja erityisiä ympäristöhallinnan mekanismeja ja tapoja yhteiskunnan eri osa-alueilta (esim. Lehtinen 2005). Tämä tutkimus on pyrkinyt esittelemään ympäristöhallinnan tapoja ja ympäristöpolitiikkaa yhdeltä osa-alueelta, liikunnan ja urheilun järjestökentältä. Näen liikuntaorganisaatioiden ympäristötyön tutkimiselle olevan jatkotilasta. Tavoitteena voisi olla päästä tutkimaan syvällisemmin liikuntajärjestöjen ympäristöpolitiikkaa, ympäristötyötä ja -asenteita. Se, että asiat on kirjattu paperille ympäristöohjelmaksi, on vasta alku. Oleellista on ihmisten toiminta ja muutosten toimeenpano.

Tämän tutkimuksen luonnollinen jatkumo olisi tutkia mitä liikuntaorganisaatioissa on käytännön tasolla ympäristöasioiden huomioimisessa ja hallinnassa tehty. Ovatko paperille kirjoitetut linjaukset sanahelinää vai ovatko ne saaneet aikaan toimintaa? Onko jossain liitossa käytännön toimintaa, vaikka ei ole asiakirjaa? Onko ympäristöasiakirjoista ollut hyötyä käytännön tasolla? Muun muassa näitä kysymyksiä olen pohtinut tämän tutkimuksen aikana. Empiirisen aineiston avulla voisi kysyä myös sitä, miksi ympäristöohjelmat ja käytäntö eivät aina kohtaa tai vastaa toisiaan. Lisäksi voisi selvittää, onko lajiliitoilla ollut seuranta ympäristöasiakirjoista ja niissä asetettujen toimenpiteiden toteutumisesta, ja millä muilla tavoilla ympäristöasiat ovat olleet liitossa esillä. Tutkimukseen tulisi saada mukaan sellaisetkin liitot, joissa ympäristötyötä ei syystä tai toisesta vielä tehdä.

Empiirinen aineisto mahdollistaisi ympäristöasioiden syvällisemmän tarkastelun ja koko liikuntakulttuurin liittyvien kipukohtien, ongelmien ja haasteiden paremman hahmottamisen. Tällaisen tutkimuksen avulla voitaisiin alkaa luoda liikuntaorganisaatioille yhteistä ohjeistusta ja antaa apuja ympäristöasioiden hallintaan. Tällöin tutkimuksella päästäisiin myös käytännön soveltamisen hyötyyn. Jatkotutkimuksen myötä olisi mahdollista luoda lajiliittojen kaipaamia yhteistyön muotoja ja -verkostoja. Yhteistyötä ympäristöasioiden hoitamisessa on kaivattu niin lajiliitto- kuin seuratasolla.

LÄHTEET

- Allardt, E. 1991. Kestävän kehityksen yhteiskunnallisista edellytyksistä. Teoksessa I. Massa & R. Saarinen. Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle. Helsinki: Gaudeamus.
- Beck, U. 1990. Riskiyhteiskunnan vastamyrryt. Organisoitu vastuuttomuus. Suom. H. Lempa. Tampere: Vastapaino.
- Beck, U. 1992. Risk Society. Towards a new modernity. London: Sage Publications.
- Beck, U., Giddens, A. & Lash, S. 1995. Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Suomentanut Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino.
- Christoff, P. 1996. Ecological Modernisation, ecological modernities. *Environmental Politics* 5 (3), 476–500.
- Digel, H. 1992. Sports in a Risk Society. *International Review for the Sociology of Sport* 3 (27): 257–269.
- GEO 2011. Kansainvälinen golfin ympäristöorganisaation internet-sivu www.golfenvironment.org (luettu 25.3.2011).
- Haila, Y. 2008a. Johdanto. Mikä ympäristö? Teoksessa Y. Haila & P. Jokinen (toim.) Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Tampere: Vastapaino, 9–20.
- Haila, Y. 2008b. Ympäristöherätys. Teoksessa Y. Haila & P. Jokinen (toim.) Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Tampere: Vastapaino, 21–46.
- Haila, Y. & Jokinen, P. 2008. Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Tampere: Vastapaino.
- Harinen, P., Itkonen, H. & Rautopuro, J. 2006. Asfalttiprinssit. Tutkimus skeittareista. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu 159. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura.
- Heikkala, J. 2000. Liikunnan järjestökentän muutokset ja toimintaympäristö. Teoksessa Itkonen, H., Heikkala, J., Ilmanen, K. & Koski, P. 2000. Liikunnan kansalaistoiminta. Muutokset, merkitykset ja reunaehdot. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu 152, 119–134.
- Heikkala, J. & Koski, P. 2000. Järjestöt kolmen merkitysulottuvuuden – vapaaehtoisuuden, valtion ja markkinoiden – leikkauspisteessä. Teoksessa H. Itkonen, J. Heikkala, K. Ilmanen & P. Koski. 2000. Liikunnan kansalaistoiminta. Muutokset, merkitykset ja reunaehdot. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu 152. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura, 107–118.

- Hentilä, S. 1992. ”Jaloon uskomme urheiluun...”. Teoksessa Suomi uskoi urheiluun. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu 131. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura, 12–15.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- HSY 2010. Kuinka paljon kulutamme? Helsingin seudun ympäristöpalvelujen internet-sivu www.hsy.fi/vesi/palvelut/juomavesi/kulutus/Sivut/default.aspx (luettu 23.3.2012).
- Häyrynen, S., Donner-Amnell, J. & Niskanen, A. 2007. Globalisaation suunta ja metsäalan vaihtoehdot. Joensuun yliopisto. Metsätieteellinen tiedekunta. Tiedonantoja 171.
- Itkonen, H. 1991. Luonto-LETE. Opas urheiluseurojen luontotoiminnoille. Helsinki: Työväen urheiluliitto.
- Itkonen, H. 1996. Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Tampere: Gaudeamus.
- Itkonen, H. 1997. Liikuttaako suvaitsevaisuus? Tutkimus liikuntakulttuurin suvaitsevaisuudesta. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 118. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos.
- Itkonen, I. & Tolonen, T. 2010. Rullaluistimet, nuoriso ja kaupunki. Bleidaus elämäntapaurheiluna. Itä-Suomen yliopisto. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.
- ISO 2010. ISO to develop sustainable event standard in run-up to 2012 Olympics. Kansainvälisen standardisointijärjestön internet-sivut www.iso.org/iso/pressrelease.htm?refid=Ref1281 (luettu 15.12.2010).
- Joensuu, M. 2001. Ladun avaajat, peesaajat ja perässähiihtäjät. Ympäristöjohtaminen liikuntajärjestöissä. Helsingin yliopisto. Taloustieteen laitos. Ympäristöekonomian pro gradu -tutkielma.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 1993. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, P. 1995. Ekologinen modernisaatio ja rakennemuutos ympäristöpolitiikkana. Teoksessa I. Massa & O. Rahkonen (toim.) Riskiyhteiskunnan talous. Suomen talouden ekologinen modernisaatio. Helsinki: Gaudeamus, 319–333.
- Jokinen, P. 2008. Ympäristöhallinto poliittisena toimijana. Teoksessa Y. Haila & P. Jokinen (toim.) Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Tampere: Vastapaino, 78–88.
- Jänicke, M. 2008. Ecological Modernisation. New Perspectives. *Journal of Cleaner Production* 16 (5), 557–565.

- Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006a. Aikuisliikunta. SLU:n julkaisusarja 5/06. Helsinki: Kuntourheiluliitto Kunto ry.
- Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006a. Lapset ja nuoret. SLU:n julkaisusarja 4/06. Helsinki: Nuori Suomi ry.
- Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010a. Aikuis- ja senioriliikunta. SLU:n julkaisusarja 6. Helsinki: Suomen Liikunta ja Urheilu ry.
- Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010b. Lapset ja nuoret. SLU:n julkaisusarja 7. Helsinki: Suomen Liikunta ja Urheilu ry.
- Karjalainen, P. T. 2004, Ympäristö ulkoa ja sisältä. Geografiasta geobiografiaan. Teoksessa R. Mäntysalo (toim.) Paikan heijastuksia. Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite. Ympäristöalan julkaisuja. Oulun yliopisto. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Karppi, I. & Sinervo, L-M. 2009. Johdannoksi: Uusi hallintatapa tutkimuksen haasteena. Teoksessa I. Karppi & L-M. Sinervo (toim.) Governance. Uuden hallintatavan jäsentyminen. Tampereen yliopisto.
- Kiiskinen, A–L. 2001. Ympäristöhallinto vastuullisen elämäntavan edistäjänä. Jyväskylä studies in education psychology and social research 187. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kokkonen, J. 2012. Valtio liikuntarakentamisen linjaajana. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu 165. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura.
- Koski, P. & Heikkala, J. 1998. Suomalaisten urheiluorganisaatioiden muutos. Lajiliitot professionaalistumisen prosessissa. Jyväskylän yliopisto, liikunnan sosiaalitieteiden laitos, tutkimuksia 63.
- Laine, M. & Jokinen, P. 2008. Poliitiikan ulottuvuudet. Teoksessa Y. Haila & P. Jokinen (toim.) Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Tampere: Vastapaino, 47–64.
- Lehtinen, A. A. (toim.) 2005. Maantiede, tila, luontopolitiikka. Johdatus yhteiskunnalliseen ympäristötutkimukseen. Joensuu: Joensuu University Press.
- Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu. 1994. Tieteellinen katsaus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 90. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES.
- Liikuntalaki 18.12.1998/1054. Valtion säädöstietopankki Finlex www.finlex.fi (luettu 28.11.2010).
- Lindholm, P. 2008. Ympäristönsuojelu yrityksissä. Teoksessa Y. Haila & P. Jokinen (toim.) Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Tampere:

Vastapaino, 130–140.

- Lund, P. 2008. Ilmastonmuutoksen torjunta globaalina haasteena. Teoksessa L. Rohweder (toim.) Kasvaminen globaaliin vastuuseen. Yhteiskunnan toimijoiden puheenvuoroja. Opetusministeriön julkaisuja 40. Helsinki: Opetusministeriö, 44–51.
- Luoto, K. (toim.) 2004. Kestävän kehityksen opas järjestölle ja ulkoilijalle. Helsinki: Suomen Latu ja Opintotoiminnan Keskusliitto ry.
- Lyytimäki, J. 2006. Unohdetut ympäristöongelmat. Helsinki: Gaudeamus.
- Lyytinen, T. & Vuolle, P. (toim.) 1992. Ihminen, luonto, liikunta. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 81. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES.
- Massa, I. 1993. Hyvinvointivaltion ekologinen modernisaatio. Teoksessa O. Riihinen (toim.) Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. Suomen itsenäisyyden juhlarahaston SITRA:n julkaisusarja 123, 357–379.
- Massa, I. 1995. Epävarman yhteiskunnan ympäristöpolitiikka. Teoksessa I. Massa & O. Rahkonen (toim.) Riskiyhteiskunnan talous. Suomen talouden ekologinen modernisaatio. Helsinki: Gaudeamus, 7–38.
- Massa, I. 2009. Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa. Helsinki: Gaudeamus.
- Massa, I. & Ahonen, S. 2006. (toim.) Arkielämän ympäristöpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus.
- Massa, I. & Rahkonen, O. (toim.) 1995. Riskiyhteiskunnan talous. Suomen talouden ekologinen modernisaatio. Helsinki: Gaudeamus.
- Mesimäki, M. 2001. Liikunnan ympäristöasioiden tila. Liikunnan ja urheilun ympäristöhankkeen raportti. SLU:n julkaisusarja 4/01. Helsinki: Suomen Liikunta ja Urheilu.
- Mol, A.P.J. & Sonnenfeld, D.A. 2000. Ecological modernisation around the world. An Introduction. *Environmental Politics* 9 (1), 3–14.
- Mol, A.P.J. & Spaargaren, G. 2000. Ecological modernisation theory in debate. A review. *Environmental Politics*, 9 (1), 17–49.
- Motiva 2012. Vedenkulutus. Motivan internet-sivut www.motiva.fi/koti_ja_asuminen/mihin_energiaa_kuluu/vedenkulutus (luettu 10.5.2012).
- Mäntylä, K. 1995. Uinti, laskettelu, jääkiekko, autourheilu ja golf kestävän kehityksen näkökulmasta. Tutkimusraportti. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura.

- Neuvonen, A. & Jalonen, P. 2008. Ilmastotekoja käytännön tasolla. Teoksessa L. Rohweder (toim.) Kasvaminen globaaliin vastuuseen. Yhteiskunnan toimijoiden puheenvuoroja. Opetusministeriön julkaisuja 40, 56–58.
- Oittinen, A. 1994. Liikunta ja urheilu ympäristökysymysten ja kestävän kehityksen näkökulmasta. Teoksessa Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu. Tieteellinen katsaus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 90. Jyväskylä:Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES, 299–305.
- Oittinen, A. 1999. Suomen Liikunnan ja Urheilun edustajien ympäristöasenteet ja käsitykset liikunnan ympäristösuhteesta. Jyväskylän yliopisto: Liikunnan sosiaalitieteiden laitos.
- Oittinen, A. 2000. Miten liikunta ja urheilu näkyvät ympäristökeskustelussa? Teoksessa M. Miettinen (toim.) Haasteena huomisen hyvinvointi. Miten liikunta lisää mahdollisuuksia. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 124. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES, 309–323.
- Opetusministeriö 2007. Liikunta valintojen virrassa. Kansallista liikuntaohjelmaa valmistelevan toimikunnan väliraportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja -selvityksiä 13. Helsinki: Opetusministeriö.
- Opetusministeriö 2008. Liikuntapaikkarakentamisen suunta 2011. Opetusministeriön julkaisuja 2008:45. Helsinki: Opetusministeriö.
- Opetusministeriö 2009. Uusi suunta liikuntatutkimukseen. Opetusministeriön strategia liikuntatutkimuksen suuntaamiseksi ja hyödyntämiseksi. Opetusministeriön julkaisuja 18. Helsinki: Opetusministeriö.
- Patton, M. Q. 2002. Qualitative Research & Evaluation Methods. California: Sage. 3. painos.
- Pierre, J. 2000. Introduction. Understanding Governance. Teoksessa J. Pierre (toim.) Debating Governance. Authority, Steering and Democracy. Oxford: Oxfrd University Press, 1–10.
- Rannikko, P. 1994. Ympäristökamppailujen aallot. Teoksessa A. Lehtinen & P. Rannikko (toim.) Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto. Tampere: Gaudeamus, 11–28.
- Rautiainen, R., von Boguslawsky, P., Soveri, U–R., Vuorimies, J., Lohse, T. & Honkanen, S. 1988. Yhteinen tulevaisuutemme. Ympäristön ja kehityksen maailmankomission raportti. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Reinikainen, T. 2010. Ympäristöjärjestelmillä kestävä tuottavuutta. YKETU-hankkeen loppuraportti. Ympäristöministeriön raportteja 2/2010. Helsinki.
- Rhodes, R.A.W. 2000. Governance and Public Administration. Teoksessa J. Pierre (toim.) Debating Governance. Authority, Steering, and Democracy. Oxford: Oxfrd University Press, 54–90.

- Sairinen, R. 2009. Ympäristönhallinnan monet teorit. Teoksessa I. Massa (toim.) Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 130–150.
- Salo-Asikainen, S. (toim.) 1995. Emas. Hyötyä ympäristölle ja yrityksille. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Sarkkinen, S. 2006. Ympäristövastuu työpaikalla. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Sierilä, J. 2007. Näkökulmia ja ohjeita kandidaatin- ja pro gradu -tutkielman tekemiseen. Teoksessa Liikunnan yhteiskuntatieteiden opinnäyteopas. Jyväskylä: Kopijyvä, 41–94.
- Simula, M. 2001. Ekologisesti kestävä kehitys liikuntahallinnon kysymyksenä. Käsitteen tarkastelua teorian ja käytännön näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Simula, M. 2007. Johdatus tutkielman tekemiseen. Teoksessa Liikunnan yhteiskuntatieteiden opinnäyteopas. Jyväskylä: Kopijyvä, 7–40.
- Simula, M. 2011. Liikkumisen ympäristösuhteet -kurssin luennot 3.3.–14.3.2011. Jyväskylän yliopisto.
- SLU 2010. Hyvä hallinto lajiliitossa. SLU-julkaisu. Helsinki: Suomen Liikunta ja Urheilu ry. Saatavilla [www-muodossa http://www.slu.fi](http://www.slu.fi) (luettu 10.1.2011).
- SLU 2012. Jäsenjärjestöt. Suomen Liikunta ja Urheilu ry.:n internet-sivut <http://www.slu.fi/yhteystiedot/jasenjarjestot2/> (luettu 10.2.2012).
- Stern, N. 2006. Stern review. The Economics of Climate Change. Summary of conclusions. Saatavilla [www-muodossa http://apo.org.au/node/4420](http://apo.org.au/node/4420) (luettu 24.11.2010).
- Suomen Ympäristökeskus 2012. Vesivarojen käyttö. Valtion ympäristöhallinnon verkkopalvelu <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=92&lan=fi> (luettu 10.5.2012).
- Tirkkonen, J. 2000. Ilmastopolitiikka ja ekologinen modernisaatio. Diskursiivinen tarkastelu suomalaisesta ilmastopolitiikasta ja sen yhteydestä metsäsektorin muutokseen. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 781. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Tirkkonen, J. & Jokinen, P. 2008. Ympäristöhallinnon vakiintuminen ja toimiala. Teoksessa Yrjö Haila & Pekka Jokinen (toim.) Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Tampere: Vastapaino, 65–77.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Valtion liikuntaneuvosto 2001. Liikuntapaikkarakentamisen suunta 2004. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto / Rakentamisjaosto.

Vuolle, P. 1993. Liikunnan muutos – ihminen ja luontosuhde. Teoksessa H. Itkonen & A. Nevala. (toim.) Urheiluseura. Juuret mullassa – tukka tulessa. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos, tutkimuksia 58. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 16–22.

Willamo, R. 2006. Kokonaisvaltainen lähestymistapa ympäristönsuojelutieteessä. Sisällön moniulotteisuus ympäristönsuojelijan haasteena. Ympäristönsuojelutieteen väitöskirja. Environmentalica Fennica 23. Helsinki: Helsingin yliopisto.

World Commission on Environment and Development. 1987. Our common future. Oxford: Oxford University Press. WCED.

Ympäristöministeriö 1998. Hallituksen kestävän kehityksen ohjelma. Valtioneuvoston periaatepäätös ekologisen kestävyuden edistämisestä. Suomen ympäristö 254. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Ympäristöministeriö 2001. Suomen lajien uhanalaisuus 2000. Uhanalaisten lajien 2. seurantaryhmä. Helsinki: Ympäristöministeriö. Suomen Ympäristökeskus.

Ympäristöministeriö 2009. Suomen ilmastopolitiikan toimijat. Ympäristöministeriön internet-sivut www.ymparisto.fi/default.asp?node=21047&lan=fi (luettu 24.11.2010).

YVA 1994. Laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä 10.6.1994/468. Valtion säädöstietopankki Finlex www.finlex.fi (luettu 23.11.2010).

Lajiliittojen ympäristöasiakirjat

AKK-Motorsport 2008a. Ympäristöohjelma 2009–2010. Moniste.

AKK-Motorsport. Ympäristöpolitiikka. Moniste.

Borg, O. 2001. Ympäristökatselmus. Suomen Ilmailuliitto ry. Moniste.

Kulmalahti, A. 2002. Yhteinen pallomme. Suomen Palloliiton ympäristöohjelma. Ympäristötekniikan opinnäytetyö. Lahden ammattikorkeakoulu. Helsinki: Suomen Palloliitto.

Laininen, E. 1999. Suunnistuksen ympäristöohje. Helsinki: Suomen Suunnistusliitto.

Laukkanen, K., Saarinen, O. & Walden, H. 2006. Golfkentän ympäristökäsikirja. Suomen Golfliitto. Moniste.

- Luonnonmukainen veneily 2009. Moniste. Helsinki: Uudenmaan ympäristökeskus, Suomen Veneilyliitto, Suomen Purjehtijaliitto, Suomen Navigaatioliitto.
- Pesonen, I., Virtanen, H. & Jansson, H. (toim.) 2008. Hyvinvoiva, turvallinen ja ympäristöystävällinen talli. Opas vastuulliseen tallitoimintaan. Jokioinen: Agropolis Oy.
- Suomen Ampujainliitto 2000. Ampujan ympäristöopas. Esite.
- Suomen Ampumaurheiluliitto 2003. Puhtaita osumia. Suomen Ampumaurheiluliiton ympäristöohjelma. Moniste.
- Suomen Ilmailuliitto 2008. Suomen Ilmailuliitto ry:n ympäristöohjelma 2008–2010. Moniste.
- Suomen Jääkiekkoliitto 2004. Suomen Jääkiekkoliiton jääurheiluolosuhteiden ympäristöohjelma. Moniste.
- Suomen Jääkiekkoliitto 2006a. Suomen Jääkiekkoliiton hallinnon ympäristöohjelma. Moniste.
- Suomen Jääkiekkoliitto 2006b. Suomen Jääkiekkoliiton kilpailujärjestelmän ympäristöohjelma. Moniste.
- Suomen Jääkiekkoliitto 2006c. Suomen Jääkiekkoliiton koulutusjärjestelmän ympäristöohjelma. Moniste.
- Suomen Jääkiekkoliitto 2006d. Suomen Jääkiekkoliiton valmennusjärjestelmän ympäristöohjelma. Moniste.
- Suomen Jääkiekkoliitto 2006e. Suomen Jääkiekkoliiton Ympäristöpolitiikka. Sirium Oy.
- Suomen Jääkiekkoliitto 2006f. Ympäristötyö osana Jääkiekkoliiton yhteiskuntavastuuta. Mitä, miksi ja miten? Helsinki: Suomen Jääkiekkoliitto ja Sirium Oy.
- Suomen Kanoottiliitto 2000. Melojan ympäristöohjelma. Moniste.
- Suomen Moottoriliitto 2010a. SML Ympäristöohjelma 1.0. Saatavilla www-muodossa <http://www.moottoriliitto.fi/ymparistotyö/> (luettu 14.1.2011).
- Suomen Moottoriliitto 2010b. SML Ympäristösääntö 1.0. Saatavilla www-muodossa <http://www.moottoriliitto/jasenille/ymparistotyö> (luettu 23.1.2011).
- Suomen Tanssiurheiluliitto ry. Ympäristöohjelma. Moniste.
- Suomen Urheilusukeltajain liitto 1994. Suomen Urheilusukeltajainliiton ympäristöohjelma. Moniste. (Nyk. Sukeltajaliitto ry.)
- Ympäristöministeriö 2003. Hevostallien ympäristönsuojeluohje. Ympäristöministeriön

moniste 121. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Virtanen, H., Pesonen, I., Hyypä, S. & Tanhuanpää, J. (toim.) 2008. Ekologinen ja turvallinen